

**T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DEKİ ÖZELLEŞTİRMELER VE
ÖZELLEŞTİRMELERE KARŞI SENDİKALARIN TEPKİSİ**

Ömer Nabi BAYKAL

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ASLAN**

**Sivas
Ocak–2009**

TÜRKİYE’DEKİ ÖZELLEŞTİRMELER VE ÖZELLEŞTİRMELERE KARŞI SENDİKALARIN TEPKİSİ

Ömer Nabi BAYKAL

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı / Çalışma Psikolojisi
Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**Sivas
Ocak–2009**

KABUL VE ONAY

Ömer Nabi BAYKAL'ın hazırlamış olduğu “Türkiye’deki Özelleştirmeler ve Özelleştirmelere Karşı Sendikaların Tepkisi” başlıklı bu çalışma, 12.01.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı / Çalışma Psikolojisi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İ m z a

Doç. Dr. Necmettin ÖZERKMEN (Başkan)

İ m z a

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ASLAN (Danışman)

İ m z a

Yrd. Doç. Dr. Recep MAKAS (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
12.01.2009

İ m z a

Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

BAYKAL, Ömer Nabi., Türkiye’deki Özelleştirmeler ve Özelleştirmelere Karşı Sendikaların Tepkisi, Sivas, 2009.

Özelleştirme geniş anlamda, devletin ekonomik girişimciliğinin olduğu kadar, tüm hizmet üretimi ve birimlerini de kapsayacak biçimde, kamu mülkiyetinin ve/veya yönetiminin kısmen ya da tümüyle özel mülkiyete devredilmesi olarak tanımlanabilir. Dar anlamda ise devletin tekelindeki KİT’lerin mülkiyetinin özel kesime devredilmesidir.

1970’li yılların başına kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişmenin önemli bir unsuru olarak kamu kesiminin genişletilmesi, makro ekonomik politikaların temelini oluşturmaktadır. Kamu harcamaları kapsamında çeşitli sübvansiyonlarla kârlar desteklenmiştir. Böylece devlet gelirleri azalırken harcamaları çoğalmış, önce kamu açıkları, daha sonra borçları artmış, devletlerin ekonomiye müdahaleleri sonuçsuz kalmış ve kriz giderek derinleşmiştir. 1970’li yılların başlarında ise özellikle petrol ithalatçısı ülkelerde ciddi ekonomik krize yol açan birinci petrol şoku yaşanmıştır. Bu krizin etkisi en çok piyasa değişikliklerine yeterli adaptasyonu gösteremeyen kamunun mal ve hizmetleri üzerinde görülmüştür. Bunun sonucunda ise kamu kesiminin ekonomik faaliyetleri incelenerek, kapsamlarının daraltılması diğer bir deyişle özelleştirme gündeme gelmiştir.

Özelleştirme uygulamaları ile kamuya ait işler durumdaki kârlı işletmelerin tam anlamıyla fayda maliyet analizleri, özelleştirme için gerekli hazırlıklar ve çalışmalar yapılmadan, başta kamu çalışanları olmak üzere tüm çalışanlar gözden çıkarılarak, örgütlenme üzerindeki baskılar yoğunlaştırılarak, geçici işçi mühendis kavramları icat edilerek iş güvencesiz, sendikasız ve kuralsız çalışma biçimleri desteklenmeye başlanmıştır.

KİT’lerin zarar ettiği, özelleştirmenin sermaye mülkiyetini ‘tabana yaydığı’, devletin üretimden elini çekmesi gerektiği savunusu ile KİT’ler son 26 yıldır tasfiye edilmeye çalışılmaktadır. Bu 26 yılda özelleştirme faaliyetlerine Sümer Holding, Tüpraş, Petkim, EBK, Türk Telekom, Çimento Fabrikaları, Seka, SEK gibi ülkemizin en büyük, en karlı ve en stratejik kuruluşları katılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de gerçekleştirilen özelleştirme faaliyetlerinin uygulanması ve sonuçları hakkında bilgi edinilip, bu uygulamaların çalışma yaşamına etkilerinin değerlendirilmesi ve sendikaların bu çalışmalara olan tutumlarının irdelenmesidir. Çalışmada, özelleştirme hakkında kavramsal bilgiler ve ülkemizde özelleştirme uygulamalarının yasal ve kurumsal düzenlemeleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Özelleştirme uygulamalarının çalışma yaşamına ve sendikalara olan etkileri ve bu etkilere karşı sendikaların tutumları genel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Sendika, Küreselleşme, Sermaye.

ABSTRACT

BAYKAL, Ömer Nabi., The Privatizations in Turkey And The Reactions of The Unions Against The Privatizations, Sivas, 2009.

Privatization can be expressed in extensive meaning as both economical entrepreneurship of government and partially or totally assignment of public possession and/or administration to private possession, in the form of covering both entire service production and unit. In narrow meaning, it is the assignment of Public Economic Enterprise (PEE) to private sector.

Until the beginning in 1970's, in the developed and developing countries the enlargement of public sector as a significant factor of economic progress formed the basis of macro economic policies.

Profits were supported by various subsidies within the scope of public expenditures. Thus, government income decreased as expenditure increased, firstly public deficits and then its debits increased, intervention of government to economy was ineffective and crisis gradually deepened. In the beginning in 1970's, the first petroleum shock which cause serious economic crisis especially in petroleum exporting countries. The effect of this crisis was mostly seen on public commodity and services which could not show sufficient adaptation to market changes. As a result, the scope was narrowed by investigating the economic activities of public sector, in other words, expression privatization came to topic.

Together with implementation of privatization, without doing proper profit cost analysis of profitable public establishments, provision and study needed for privatization; by sacrificing all employee-mostly public workers-, intensifying the compulsion on the organization, inventing provisional employee and engineer concepts, working styles without work guarantee, syndicate and regulation were started to be assisted.

PEE has been attempted to defecate for last 26 years due to some claims which advocate that PEE's have much deficits, privatization disperses capital possession to the base and government should relinquish from production. Within 26 years, the biggest, the most profitable, and the most strategic foundations of our

country like Sumer Holding, Tupras, Petkim, EBK, Turk Telekom, cement factories, Seka, SEK were included in privatization activities.

The basic purpose of this study is to get knowledge about the implementation and results of privatization activity, to evaluate the effects of this implementation on work life, and to examine the attitude of syndicates to this implementation. In this study, it is tried to give conceptual information about privatization and legal and institutional organization of privatization implementations in our country. The effects of privatization implementations on work life and syndicates, and attitude of syndicates towards these effects are evaluated generally.

Key Words: Privatization, syndicate, globalization, capital.

SUNUŞ

Türkiye’de 1980 ve sonrasında IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının güdümünde özelleştirmeler başladı ve devam etmektedir. Bu gün tüm dünyada hızla yayılmakta olarak ifade edilen küreselleşme, kapitalizmin çok uluslu şirketler aracılığıyla tüm dünya üzerinde kurduğu egemenliğin son aşaması olarak kabul edilmektedir. Ülkeler, mal, hizmet ve sermayeyi ülkeler arasında olağanüstü bir hızla dolaştırarak, gelişmekte olan ülkelerin ekonomisini, sanayisini ve çalışanlarını büyük çapta etkilemekte, ekonomik, politik ve toplumsal dengeleri bozarak, gelir dağılımını çalışanlar aleyhine kötüleştirmektedirler.

Bu araştırma tezi ile bu süreç içinde yerini alan Türkiye’de özelleştirme çalışmalarının geçmişten günümüze aldığı yol ve yine tezimizin ana konusunu oluşturan sendikaların bu çalışmalara olan tutumları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın yürütülmesinde sendikaların üst düzey yöneticilerinin, uzmanlarının ve avukatlarının önemli katkıları olmuştur. Bu katkılarından dolayı kendilerine teşekkür eder, araştırmanın konu ile ilgili kamusal ve özel sektör kişi ve kuruluşlarına yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
SUNUŞ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	5
1.2.1. Kapsamı	5
1.2.2. Yöntemi	5
1.3. Araştırmanın Örneklemi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME TEORİSİ, KAVRAM, AMAÇ VE YÖNTEMLERİ

1. ÖZELLEŞTİRME AKIMININ DOĞUŞU	7
1.1. Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi	8
1.2. Arz-Yönlü İktisadi Düşünce	9
1.3. Anayasal İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi	10
2. ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI	11
3. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI	13
3.1. Ekonomik Amaçlar	16
3.2. Mali Amaçlar	18
3.2.1. Devlete Gelir Sağlamak	18
3.2.2. KİT'lerin Borç Yükünden Kurtulmak	19

3.2.3. Vergilendirme Yapısını Değiştirmek.....	19
3.3. Siyasal Amaçlar.....	20
3.3.1. Devleti Küçültmek.....	20
3.3.2. Demokratikleşmeyi Sağlamak.....	21
3.3.3. Kurum ve Kuruluşların Taleplerini Karşılama.....	21
3.3.4. Sendikaların Siyasal Gücünü Azaltmak	21
3.4. Sosyal Amaçlar.....	22
4. ÖZELLEŞTİRMENİN YÖNTEMLERİ	23

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI, MEVZUAT VE UYGULAMALAR

1. ÖZELLEŞTİRME POLİTİKASININ GELİŞİMİ.....	26
1.1. Genel Olarak.....	26
1.2. 24 Ocak 1980 Öncesi Türkiye’de Özelleştirme	26
1.3. 24 Ocak 1980 Sonrası Türkiye’de Özelleştirme.....	28
1.4. 1980 Sonrası Türkiye’de Mali – İktisadi – İdari Yapıdaki Dönüşümler	30
1.4.1. Müdahalelerin Gevşetilmesi	31
1.4.2. Kamu İktisadi Teşebbüsleri.....	31
1.4.3. Kamu Maliyesinin Yönetmel ve Hukuksal Yapısının Değişimi....	33
1.4.3.1 Ekonomik Yönetimin Merkezileştirilmesi	33
1.4.3.2. Kamu Tüzel Kişiliğinin Parçalanması.....	34
2. TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRMENİN YASAL ÇERÇEVESİ	36
2.1. Özelleştirme Mevzuatı ve 4046 Sayılı Kanun.....	37
2.2. Özelleştirme İle İlgili Diğer Mevzuatta Yer Alan Düzenlemeler.....	41

3. TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRMENİN KURUMSAL YAPISI.....	43
4. ÖZELLEŞTİRME KAPSAMI VE UYGULAMA ESASLARI.....	46
4.1. 1985 – 2007 Dönemi Uygulamaları	47
4.1.1. Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlar	47
4.1.2. Gerçekleştirilen Uygulamalar	48
4.1.3. İhale Veya Satış/Devir Prosedürü Devam Eden Kuruluşlar	51
4.1.3.1. Taşınmaz.....	51
4.1.3.2. Petkim	52
4.1.3.3. Sümer Holding.....	52
4.1.3.4. TCDD İzmir Limanı	54
4.1.3.5. Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin Özelleştirme Çalışmaları	54
5. ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINA YÖNELİK SENDİKALARIN TUTUMU VE ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ ETKİLERİ	57
5.1. Sendikaların Özelleştirme Hakkındaki Görüşleri ve Basın Açıklamaları	60
5.1.1. TÜRK-İŞ’in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri	61
5.1.2. PETROL-İŞ’in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri	65
5.1.3. YOL-İŞ’in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri	68
5.2. Özelleştirme Uygulamalarının Çalışma Yaşamına Etkileri.....	72
5.2.1. Özelleştirmenin Toplu Pazarlık Sistemine Etkisi	72
5.2.1.1. Toplu İş Sözleşmelerinde Oluşabilecek Değişimler.....	73
5.2.1.2. İş Uyuşmazlıklarında Meydana Gelebilecek Değişiklikler ...	75
5.2.2. Özelleştirmenin İstihdama Etkisi.....	77
5.2.3. Özelleştirmenin Çalışma Şartlarına Etkisi.....	84
5.2.4. Özelleştirmenin Ücretlere Etkisi	85

5.2.5. Özelleştirmenin Sendikal Örgütlenmeye Etkisi	86
5.2.6. Özelleştirmenin Gelir Dağılımına Etkisi	87
SONUÇ VE ÖNERİLER	89
KAYNAKÇA	92

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Özelleştirme Yöntemleri.....	24
Tablo 2: 1986 – 2006 Dönemi Yöntemleri İtibariyle Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri.....	25
Tablo 3: Sendikalı İşçi TİS Kapsamındaki İşçi.....	73
Tablo 4: Toplu Sözleşmeden Yararlanan İşçi Oranı	74
Tablo 5: Özelleştirilen Çimento Fabrikaları Genel İstihdam Bilgileri.....	80
Tablo 6: PETKİM Personel Sayıları.....	81
Tablo 7: TDİ Liman İşletmeleri Personel Sayıları	81
Tablo 8: Sek'e Ait Süt İşletmelerinin Özelleştirme Öncesi ve Sonrası İşçi Sayıları..	82

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.Ş.	: Anonim Şirketi
BÜMAŞ	: Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
EBK	: Et Balık Kurumu
IMF	: International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
İBUD	: İşletme Bilim Uzmanları Derneği
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
PETROL-İŞ	: Türkiye Petro – Kimya – Lastik İşçileri Sendikası
PETKİM	: Petro-Kimya
POAŞ	: Petrol Ofisi Anonim Şirketi
PTT	: Posta Telefon Telgraf
TARIM-İŞ	: Türkiye Orman – Topraksu – Tarım ve Tarım Sanayi İşçileri Sendikası
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDİ	: Türkiye Denizcilik İşletmeleri

TDV	: Türk Demokrasi Vakfı
TEKEL	: Alkol Tütün Mamulleri ve Tuz Üretimi
TİS	: Toplu İş Sözleşmesi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TTAŞ	: Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜMAŞ	: Türk Mühendislik, Müşavirlik ve Müteahhitlik Anonim Şirketi
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YOL-İŞ	: Türkiye Yol, Yapı, İnşaat İşçileri Sendikası

1. GİRİŞ

1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra, Keynesyen iktisat teorisinin etkisiyle, ekonominin tam istihdam durumuna gelmesi için, kamu girişimleri vasıtasıyla ekonomiye müdahale edilmesi gerektiği fikri ağırlık kazanmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde kamu ağırlıklı ekonomik modeller sorgulanmaya başlanmış, 1980’lerden itibaren baş döndürücü teknolojik gelişmelerle birlikte, dünyanın ekonomik ve siyasi görünümü de hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Verimsiz ve etkinsiz çalıştığı kabul edilen kamu kuruluşlarının, etkinliği ile verimliliği kamu sektörüne göre daha yüksek olduğu düşünülen özel sektöre devri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, özelleştirmenin verimliliği artıracığı, kamu açıklarını azaltacağı ve rekabeti artırarak daha etkin bir ekonomik yapı oluşturacağı düşüncesi genel kabul görmeye başlamıştır (http:1; Yazıcı, 1997:1).

Özelleştirme uygulamalarında bazı ülkelerin başarılı olduğu, bazılarında ise özelleştirmeden beklenen faydaların sağlanamadığı görülmektedir. Özelleştirmede başarılı olan ülkelerde, özelleştirmenin amaçlarının açıkça ortaya konulduğu, etkin bir özelleştirme idaresine sahip olunduğu, uygun özelleştirme yöntemlerinin geliştirildiği, özelleştirmenin daha çok yöneticilere, çalışanlara, halka ve grup yatırımcılarına yapıldığı, açık ve şeffaf bir prosedürün uygulandığı, uygun bir değerlendirme yönteminin seçildiği, özelleştirme öncesi yeniden yapılanmaların yapıldığı, kanuni ve kurumsal altyapının oluşturulduğu, özelleştirme programının ekonomik reformların bir parçası olarak ele alındığı, çalışanları koruyucu tedbirlerin geliştirildiği, özelleştirmede gelir elde etmekten ziyade, sermayenin tabana yayılmasının, amaçlandığı görülmektedir (Yazıcı, 1997:2).

Yukarıda da belirtildiği gibi bazı kuralların uygulanması ile birlikte özelleştirme uygulamaları olumlu sonuçlar vermektedir. Bu alanda çalışma yapılmasının önemi, özelleştirme faaliyetlerinin gerekli araştırma ve çalışmalar sonrasında gerçekleştirildiğinde olumlu sonuçlara varılabileceğinin gösterilmeye çalışılmasıdır. Fakat ülkemizde özelleştirme kavramı ile iktidarların siyasi rant düşüncesi içerisinde oldukları ve bu nedenle gerekli araştırmaların, şeffaflık ilkesinin, çalışanları koruyucu tedbirlerin alınması, kanuni ve kurumsal altyapının

oluşturulması gibi ülke menfaatlerini koruyucu tedbirlerden biri, birkaçı veya tamamı göz ardı edilerek uygulandığı görülmektedir.

Sendikalar üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek biçiminde tanımlanan dar anlamdaki sendikal sorumlulukları dolayısıyla üyelerinin daha iyi çalışma şartlarına sahip olmalarını amaçlamalarının yanı sıra, vatandaşlara verilen kamu hizmetlerinin kısıtlanmasına neden olacak özelleştirme uygulamalarını da reddetmektedir. Özelleştirmenin önlenmesi için sendikal eylemlerin, siyasal eylemlerden daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ortak çıkarlar elde etmek, sorunları ortak çözmek amaçları yönünde işçilerin mücadele vermek için kurdukları sendikaların kitlesel gösterileri, mitingleri ve üretimden gelen gücün kullanılması yönündeki faaliyetleri amaca ulaşma adına etkin bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Kluncker, 1986:50; Işıklı, 1990:44; Akpınar, 2002:173).

Sendikalar, özelleştirmelerin çalışanlar üzerindeki etkileri konusunda özellikle bizim gibi, sendikal hak ve özgürlüklerin ciddi engellerle karşılaştığı, işsizliğin ağırlaştığı, iş güvencesinin bulunmadığı gelişmekte olan ülkelerde toplumsal tahribatın çok daha derin olarak yaşanacağı görüşündedirler. Özelleştirme ile birlikte kamu işyerleri, özel işyerleri haline dönüşecektir. Bu da toplu sözleşmelerden daha az işçinin yararlanmasına neden olabilecektir. Diğer taraftan, işletme toplu sözleşmelerinin yaygın olduğu kamu işyerlerinin özelleşmesiyle buralarda, işyeri toplu sözleşmeleri ve grup toplu iş sözleşmeleri yaygınlaşabilecektir (Dereli, 1991:25; Türk-İş, 1998:166).

Özelleştirme çalışmalarını yoğunlaştıran hükümetler, teşebbüsün yeni sahibine istihdam seviyesi ile ilgili düzenlemeler yapma konusunda serbestlik tanımak için özelleştirmeden önce istihdamda daraltmaya gitmeyi kolaylaştırıcı tedbirler almaktadır. İşsizlik sigortasının devreye sokulması, erken emeklilik veya tazminat ödenerek işten çıkarma bu tedbirler arasında yer almaktadır. Hükümetler, teşebbüsü devralacak özel sektöre istihdam seviyesini azaltmalarına imkân verecek bir ortamı hazırlamaktadırlar. Sonuç olarak, herkes özelleştirmenin doğrudan doğruya çıkacak ilk etkisinin bir kısım çalışanın işini kaybetmesi ile sonuçlanacağını kabul etmektedir. Kamu kesimindeki istihdam fazlasının her zaman verimlilik kriterine dikkat edilmemesinin bir sonucu olduğunu düşünmek gerekir. Sendikalarca

gündeme getirilen ve hükümetlerin, özel teşebbüslerin baskısı sonucunda yaşanan bir diğer dikkat çekici gelişme, KİT'ler arasında işçiler arasında görülen yer değiştirmelerdir. Bu şekilde 1997'nin ilk yarısı itibariyle 2461 işçinin yer değiştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca 24 Ocak kararlarından sonra, IMF, Dünya Bankası gibi uluslar arası finans kuruluşlarının hâkimiyetine giren ülkemizde tekelci yapılanmada gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. (Alper, 1995:38; Petrol-iş, 1997:20). Tekellerin oluşumu gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmuş, iş güvencesi sarsılmış ve işsizlik artmıştır.

Taşeronlaşma altında uygulanan özelleştirme sonucunda ücretler düşürülürken, kadrolu işçiler taşeron çalışanlar ile karşı karşıya getirilmekte, sendikal örgütlenmede aşındırılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım, 1997:146).

Özelleştirme gelirleri yeni yatırımlara finans olmaktan ziyade, gederek artan iç ve dış borçları kapatılmasında, kamu açıklarının düşürülmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Özelleştirmenin bu amaçla kullanılması sendikalar, özelleştirme kuramcıları ve taraftarlarınca da eleştirilmektedir. KİT'lerin satılması ile bu kurumların bütçeye olan yükünü ortadan kaldırmak, zararda olan KİT'ler için geçerli bir durumdur (Çetinkaya, 2001:176; Alparslan, 2002:21).

Tüm bunların yanı sıra, KİT'lerin durumunun tartışılabilirliğini söyleyen Türk-İş ülke ekonomisi ve bağımsızlığı anlamında stratejik bir değeri olmayan ve zarar eden KİT'lerin tasfiyesine karşı olmadığını ifade etmiştir. Bu yaklaşımın, özelleştirilme mantığının makro ekonomik politikalar çerçevesinde işletmenin performansı ile ekonominin gereği ile ilgili olduğunu da belirtmiştir. Bununla beraber, Türk-İş kamu hizmeti gören ulusal ekonomimizin ve bağımsızlığımızın simgesi olmuş zarar etmeyen KİT'lerin özelleştirilmesine de kesin karşı olduğunu belirtmiştir (İ.B.U.D, 1993:24)

Bu konu hakkında çalışma yapılmasının gerekçesi ise, günümüzde özelleştirme uygulamalarının oldubittiye getirilerek peş peşe gerçekleştirilmesinin sonuçlarının, işçi sendikalarına ve çalışanlara yansması hakkında bilgi edinilmesi ve bir kaynak oluşturulmasıdır.

Özelleştirme olgusunun gerekçelerine bakıldığı zaman devletin müdahale imkânlarının daraltılması ortaya çıkmaktadır. Devletin çeşitli alanlara girmesinde en temel etken piyasa sisteminde ortaya çıkabilecek aksamaların giderilmesidir. Ancak bu görüşün karşısına devletin ağır hantal bürokratik yapısının özelleştirme olsa bile aksamaları gidermeyeceği tersine daha da arttıracak biçimindeki liberal tezler çıkarılmaktadır. Aksamalara devlet müdahalesinin yol açtığı, asıl önemli olanın kaynak dağıtımı ve kaynak yaratılması olduğunu ifade etmekte olan görüşler bulunmaktadır. Nitekim Post-Keynesçi yaklaşım da devlet müdahalesini her şeyi yapmak değil sadece yol göstermek anlamında ele almaktadır (Eren, 1989:20).

1.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de ve dünyada son yıllarda, özelleştirmenin nasıl ve hangi şartlarda yapılması gerektiği ve KİT’lerin gerçek değeriyle özel sektöre devredilip devredilmediği yoğun bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışmaların temelinde, kuruluşların ekonomik değerlerinin düşük olarak belirlenerek, değerinin altında özelleştirildikleri iddiaları yer almaktadır. Bu konuda kamuoyunun yeterli bilgilendirilmemesi de konu üzerindeki tartışmaların artmasına ve özelleştirme uygulamalarına duyulan güvenin azalmasına neden olmaktadır.

Sendikalar yeterli altyapının oluşturulmadığı bir ortamda gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları karşısında, temel görevi olan çalışma yaşamını iyileştirmek amacı ile bu uygulamalara karşı çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sendikaların Türkiye’de uygulanan özelleştirme uygulamalarına karşı geçmişte ve günümüzde sergiledikleri tutumlarını değerlendirmektir. Ayrıca, tüm bu açıklamalar çerçevesinde çalışmada özelleştirmenin, nasıl bir anlam taşıdığı, güncel özelleştirme faaliyetlerinin seyri, hukuki yapı, bu faaliyetleri uygulayan kurumun yapısı ve özelleştirmenin çalışma yaşamında nasıl sonuçlar doğurduğu gibi hususların incelenmesi amaç edinilmiştir.

Bu çerçevede birinci bölümde, özelleştirme kavramının dar ve geniş anlamda tanımının yapılarak konunun hakkında bilgi sahip olunulması amaçlanmıştır, amaçları

ekonomik, mali ve sosyal açılardan ele alınmıştır. Son olarak bu bölümde özelleştirme yöntemleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye’deki özelleştirme uygulamaları çerçevesinde, özelleştirme akımının doğuşu, özelleştirme politikasının gelişiminden bahsedilmiştir. Sonrasında Türkiye’de özelleştirmenin yasal çerçevesi ve kurumsal yapısından söz edilmiştir. Kurumsal yapısını oluşturan Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca günümüzde gerçekleştirilen uygulamalardan kısaca bahsedilmiştir. Özelleştirmenin, sendikalara, işgücüne, toplu pazarlık sistemine, istihdama, çalışma şartlarına, ücretlere, gelir dağılımına ve sendikasızlaştırmaya etkilerinden bahsedilmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

1.2.1. Kapsamı

Araştırma “Türkiye’deki Özelleştirme Çalışmalarının ve Sendikaların Bu Çalışmalara İlişkin Yaklaşımlarının İncelenmesi” çerçevesinde, Türk-İş ve bağlı sendikaları kapsamaktadır. Bu araştırma kapsamına Özelleştirme uygulamalarından en çok etkilenen kuruluşlar olan işçi sendikaları yönetim kademesi çalışanları ve özelleştirme uygulamaları öncesinde, uygulanmasında ve sonrasında “çalışanlar” alınmıştır. Araştırmanın kapsamında, Özelleştirme kavramının açıklamasının yanı sıra, amaçları ve yöntemlerine değinilmiştir. Ülkemizde özelleştirme uygulamalarının yasal çerçevesi ve bu faaliyeti üstlenen kurumun yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminden 24 Ocak 1980 yılına kadar kısaca özetlenmiş, bu tarihten de günümüze yani 2007 yılında uygulanan ve uygulamaya koyulan faaliyetlerde yer almıştır.

1.2.2. Yöntemi

Araştırma kapsamında incelenecek konuların belirlenmesinde; özelleştirme konusunda yapılmış araştırmalar ile özelleştirme kavramını genel anlamda açıklayan raporlar incelenmiştir. İnternette yer alan makalelerden, üniversite ve milli kütüphane arşivinden yazılı kaynaklar edinilerek yararlanılmıştır. Ayrıca özelleştirme konusunda işçi kesimi ilgilileri ve bu kesimlere ilişkin sendikaların temsilcileri ve Milli Prodüktivite Merkezi’nin uzmanları ile görüşmelerde bulunulmuştur.

Araştırmada veri toplamak amacıyla ilgililerle yüz yüze mülakat yapılmıştır. Ayrıca araştırma örneğine giren kuruluşlardan arşivlerinde bulunan kendilerine veya başkalarına ait olan özelleştirme raporları incelenmiştir.

Bu araştırmada sendika yetkilileri ile yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler, alındığı sendikalar ayrı ayrı belirtilmeden topluca verilmek suretiyle değerlendirilmiştir.

1.3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırma örnekleminde konfederasyon yapısındaki Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve örgütlenmesini oluşturan sendikalardan, Türkiye Orman-Topraksu-Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası (TARIM-İŞ); Türkiye Petro Kimya Lastik İşçileri Sendikası (PETROL-İŞ); Türkiye Yol, Yapı, İnşaat İşçileri Sendikası'nın (YOL-İŞ) yönetim kademesinde bulunan kişilerle görüşülmüştür.

Araştırma kapsamında yer alan kuruluşlardan TARIM-İŞ üye sayısı Temmuz 2008 verilerine göre 43.303 kişi, PETROL-İŞ üye sayısı Temmuz 2008 verilerine göre 87.650 kişi ve YOL-İŞ üye sayısı da yine Temmuz 2008 verilerine göre 164.705 kişi olarak öğrenilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME TEORİSİ, KAVRAM, AMAÇ VE YÖNTEMLERİ

1. ÖZELLEŞTİRME AKIMININ DOĞUŞU

Özelleştirme düşüncesinin iktisadi doktrin içinde kökleri vardır. Örneğin modern ekonominin kurucusu olarak kabul edilen ve Klasik okulun ünlü temsilcisi sayılan A.Smith “Milletlerin Zenginliği” isimli eserinde konuya değinmiştir. Smith’e göre, “devlet yalnızca tam kamusal nitelikteki bir kısım mallar ile (milli savunma, adalet hizmetleri gibi) faydası tek tek toplum üyelerine sunulamayacak olan malları üretmelidir” (1776). Smith, Kamu İktisadi Girişimlerinden elde edilecek karların bireylere doğrudan bir yarar sağlanamayacağını, bu nedenle yönetici ve çalışanların müsrif ve ihmalkar davranabileceklerini savunmuştur. “Ulusların Zenginliği”nde şunu belirtmiştir: “devlet adamlığı (yönetim) ile tüccarlık kadar birbiri ile tutarsız iki karakter bulunamaz. Özel kişilerin elindeki arazilerden, benzer nitelikteki kamu arazilerine göre 4 katı fazla ürün alınıyor”. Smith “devlet ekonomiyi beceriksizce yönetir” görüşünü savunmadı: devletin sırf kendi doğası yüzünden ekonomiyi yönetemeyeceğini savundu (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:15).

Özelleştirme akımı, kendi başına ortaya çıkan ve kendi bütünlüğü içinde gelişen bir olgu değildir. 1970’li yıllarda başlayan ve giderek derinleşen dünya ekonomik bunalımı içinde geliştirilmeye çalışılan yeni iktisat politikaları arayışlarıyla doğrudan ilgili ve onların sonucudur. 1929 Büyük Depresyon sonrasında geliştirilen Keynesyen iktisat özellikle 1970’li yıllarda karşılaşılan iktisadi sorunların çözümünde yetersiz kalmış ve giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Keynesyen iktisat politikaları gereğince uygulanan devletin artan fonksiyonları ve genişleyen boyutları ortaya çok ciddi ekonomik sorunlar çıkarmıştır. Bunların başlıcaları bütçe açıkları, işsizlik, yüksek enflasyon, aşırı dış borçlanmalar, ödemeler dengesi açıkları gibi iç ve dış dengesizlikleri tanımlayan ciddi sorunlardır. Bu sorunlara ve dengesizliklere ciddi çözümler öneremeyen Keynesyen iktisat politikası önemini yitirirken, 1970’li yılların sonlarına doğru yeni iktisat politikaları arayışları gündeme gelmiştir. Bunlar, temelde klasik iktisadi kimi yönlerden

eleştiren, yeni yorumlar getiren iktisat politikası yaklaşımları olarak ele alınabilir (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:17). Bu yaklaşımlar şu başlıklar altında incelenebilir:

- Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi,
- Arz-yönlü İktisadi Düşünce,
- Anayasal İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi.

Özelleştirme düşüncesinin doğuşunda ve bu akımın yaygınlaşmasında yukarıdaki düşünce okullarının son derece önemli katkıları olmuştur.

1.1. Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi

ABD’nde Chicago Üniversitesi’nde, M. Friedman çevresinde toplanan iktisatçılar Monetarizm’in gelişmesine hem teorik, hem de deneye dayalı çalışmalarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. Temel düşünceleri serbest piyasa ekonomisine dönüş ve onun sınırlarının genişletilmesi biçimindedir. Enflasyon konusu üzerinde özellikle durmuşlar ve enflasyonun nedeni olarak da para arzının hükümetlerce gereksiz yere ve aşırı ölçüde artırılmasını göstermişlerdir. Onlar ekonomideki istikrarsızlığın parasal kökenli olduğuna inanmaktadırlar (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:18).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olmayacağını kabul etmektedirler. Monetaristler, insanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımıyla yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an bir “doğal işsizlik” olabileceğini öne sürmüşlerdir (Aktan, 2000:3).

Aynı üniversitede bir diğer grup iktisatçı ise enflasyon konusuna değişik yaklaşımlararak literatüre “Rasyonel Beklentiler Teorisi” adıyla giren görüşleri ortaya atmışlardır. Bu grupta J.K.Muth, T.Sargent, R.Lucas gibi iktisatçılar önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunlar da klasik iktisadın temel ilkelerini olduğu gibi benimsemişlerdir. Her iki grup da (Monetaristler ve Rasyonel Beklentiler)

kamunun ekonomiye müdahale etmesine karşı çıkarak, özelleştirme akımının şiddetli savunucuları olmuşlardır (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:18).

Rasyonel beklentiler teorisine göre özellikle son dönemdeki fiyatlar genel seviyesi ortalaması, gelecekteki fiyatların tahmin edilmesinde önemli rol oynar. Örneğin, enflasyon oranı önceki yıl % 20 ise, bireyler cari yıl enflasyon oranının da % 20 olacağını beklerler. Eğer cari yıl içerisinde enflasyon oranı artarsa (azalırsa) bireyler sonraki yıldaki enflasyon oranının da artacağını (azalacağını) tahmin ederler ve davranışlarını buna göre ayarlarlar (Aktan, 2000:5).

Bu teoriye göre bireyler, iktisat politikası uygulamaları ve bu uygulamaların yaratacağı etkiler konusunda tam bir enformasyona sahiptirler ve dolayısıyla sistematik bir hata yapmaları söz konusu olamaz. Kısaca, fertlerin rasyonel hareket etmeleri sonucunda, iktisat politikası kendinden beklenen etkileri yaratamaz. Rasyonel beklentiler teorisi taraftarlarına göre; devlet, kısa dönemde dahi, vergiler, kamu harcamaları ve para arzı gibi araçları kullanarak, üretim, istihdam, fiyat istikrarı vb. ekonomik değişkenler üzerinde etkili olamaz. Bu bakımdan “aktif” iktisat politikaları yerine “istikrarlı” politikalar kullanmalıdır. Bu teoriye göre, devlet sadece kuralları belirlemeli; fertler de, geçmişteki deneyimleri doğrultusunda kendileri için rasyonel olan davranışı göstermelidir. Bu tutum aynı zamanda bireylerin yapmış oldukları davranışların sonuçlarını önceden tahmin edebilmelerine olanak sağlayabilecektir. (Savaş, 1984; 226-244).

1.2. Arz-Yönlü İktisadi Düşünce

Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından başlatılan bir akımdır. Köklü bir geçmişi bulunmamaktadır. Bu akımın taraftarlarına göre, iktisadi sorunun temelinde üretim talebe cevap vermemesi yatmaktadır. Üretimi geliştirecek en önemli iktisat politikası aracı olarak “vergi indirimleri”ni görmektedirler. Vergi indirimleri yoluyla hem toplam üretim artacak, hem de sonuçta kamunun vergi gelirlerinde artışlar olacaktır (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:18).

Arz yönlü iktisatçılar, marjinal vergi oranlarının indirilmesi (artırılması) halinde bunun görece fiyatları pozitif (negatif) yönde etkileyeceğini kabul

etmektedirler. Onlara göre, örneğin, vergi indirimi, bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmelerine, boş durma yerine çalışmayı tercih etmelerine neden olacaktır. Arz yönlü iktisadın diğer bir temel ilkesi ise vergi oranları ile vergi gelirleri ve toplam piyasa üretimi arasında kurmuş olduğu ilişkidir. Bu ilkeye göre; vergi oranının indirilmesi, sanıldığı gibi vergi gelirlerini azaltmayacak aksine artıracaktır. Çünkü, vergi oranlarının indirilmesi görece fiyatları pozitif şekilde etkileyecek ve bu etki toplam piyasa üretiminin artması şeklinde sonuçlanacaktır (http:2).

Arz-Yönlü iktisatçılar da kamunun iktisadi etkenliği engellediğini ve piyasa ekonomisi içerisinde yerinin çok sınırlı olması gerektiğini savunmaktaydılar (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:18).

1.3. Anayasal İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi

Anayasal İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi yaklaşımı, “Virginia Politik İktisat Okulu Öğretisi” olarak da bilinmektedir. Bu akımın özelleştirme düşüncesinin doğuşunda önemli rolü olmuştur. Bu akımın gelişimine en önemli katkıyı Nobel ödüllü J.M.Buchanan yapmıştır. Kamu Tercihi İktisatçıları, “Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı Teorisi”ni geliştirmişlerdir. Bunlara göre, kamu sektörü ekonomi içinde giderek büyümektedir. Bunun nedeni yalnızca politikacılar değil, aynı zamanda Keynesyen İktisatçılardır. “Ekonomik politik özgürlüğün gerçekleştirilmesi için devletin gücünün ve yetkilerinin sınırlandırılması gerekli” diye düşünmektedirler (Suiçmez ve Yıldırım, 1993:18).

Anayasal politik iktisat teorisinin felsefi temellerini sosyal sözleşme teorisi oluşturur. Sosyal sözleşme, toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplumun içerisinde uyulması gerekli olan kuralları içeren informal kurallar üzerinde görüş birliğine varmalarını ifade eder. İyi bir toplumsal düzenin temelleri, sosyal sözleşme içerisinde oluşturulmuş kural ve kurumlara dayalıdır (http:3).

Bu akımın savunucularına göre; devletin ekonomik alandaki yetkileri anayasalarda belirtilerek sınırlandırılmalıdır. Örneğin (Suiçmez-Yıldırım, 1993:18);

- ☐ Anayasada devletin para arzını ne şekilde ve ne ölçüde artıracığı belirtilmelidir.
- ☐ “Denk Bütçe” ilkesi anayasada güvence altına alınmalıdır.
- ☐ Devletin vergileme yetkisine ve kamu harcamalarına ilişkin esaslar anayasada yer almalıdır.
- ☐ Kurumlar arası hizmet ve gelir bölüşümüne ilişkin esaslar ve mali yerel yönetim konusu anayasa güvencesi kapsamına alınmalıdır.
- ☐ Serbest rekabetçi piyasa oluşumunu destekleyecek kurallar ile devlet müdahalesini kısıtlayan yasal düzenlemeler anayasada açıkça yer almalıdır.

Anayasal iktisat teorisi içerisinde devletin meşruiyeti konusu felsefi düzeyde incelenmekte, bu çerçevede devletin bireylerin can ve mal güvenliğinin korunmasına karşılık, onun hak ve özgürlüklerine ne tür sınırlamalar getirebileceği konuları irdelenmektedir. Devletin egemenlik hakkının bir sonucu olarak bireyin politik hak ve özgürlükleri yanı sıra ekonomik hak ve özgürlüklerine hangi türde sınırlamalar getirebileceği ve bunların neler olması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Örneğin; devletin vergi almak koymak ve değiştirmek, para basmak vb. yetkileri bu çerçevede inceleme konusu yapılmaktadır ([http:3](http://3)).

2. ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI

1980’li yıllardan itibaren baş döndürücü teknolojik gelişmelerle birlikte, dünyanın ekonomik ve siyasi görünümü de hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu sürece; küreselleşme, demokratikleşme ve özü itibarıyla teknik bir işlem ve iktisadi politika aracı olan özelleştirme sözcükleri damgalarını vurmuştur. Ekonomik ve siyasal nedenlerle 1980’li yıllara kadar hemen bütün ülkelerde kamulaştırmaların yanında, ayrı uygulamalar olarak özelleştirmeler de söz konusu olurken, 1980’li yıllardan bu yana özelleştirme, gerek gelişmiş, gerekse azgelişmiş ülkelerin gündemindeki en önemli konu haline gelmiş, kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasından, demokratikleşmeye kadar birçok sorunun çözümü bu sözcüğe endekslenmiştir ([http:1](http://1)).

Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi mümkün olacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde özelleştirme uygulamaları ile, bir yandan mali piyasalara ve dolayısıyla sermaye piyasalarına yönelmeyen yerli ve yabancı tasarrufları bu piyasalara yönlendirerek yeni kaynaklar yaratılması, diğer yandan da kamu kesiminin fonlar üzerindeki talebi nedeniyle sıkışan mali piyasa üzerindeki olumsuz baskının engellenmesi hedeflenmektedir.

Bu açıklamalar ışığında özelleştirme kavramının dar anlamda bir tanımını yapmak istersek, “Kamuya ait ekonomik mahiyetteki kurum ve kuruluşların kısmen veya tamamen yerli ve yabancı özel mülkiyete aktarılması” olarak tanımlanmaktadır (Kepenek, 1989:145). Bu devir, genel olarak ya iktisadi birime ait hisse senetlerinin halka arzı yoluyla ya da iktisadi birimin bir bütün olarak (blok satış) kişi ya da kurumlara satışıyla gerçekleşmektedir. Özelleştirmenin, toplumun sosyal, hukuki ve kurumsal yapısında önemli sonuçlar doğurduğunu fakat demokrasi ve hukuk kuralları içerisinde gerçekleştirilebilecek bir ekonomik değişim hareketi olduğunu söyleyebiliriz (Baytan, 1999:6). Özelleştirme, basit bir mülkiyet veya yönetim transferinin ötesinde, bütün bir iktisadi organizasyonu, serbest piyasa mekanizmasına göre işleyen yapıya kavuşturmak ve bunun için gerekli dönüşümü sağlamaktır. Bütün bu unsurlar ise özelleştirmenin geniş anlamda tanımında yer almaktadır.

Geniş anlamda özelleştirmede, mülkiyet devrinin yanı sıra, bu tür kuruluşların özel kesime kiralanması, kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özel kesimce sağlanması, yönetimin özel kesime devri, mal ve hizmet üretimindeki kamusal tekellerin kaldırılması ve kurumsal serbestleşme de özelleştirme kavramı içinde yer almaktadır.

3. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI

Özelleştirme, serbest piyasa ekonomisindeki bireyin ekonomik (rasyonel) davranışı varsayımına, piyasa mekanizmasının sağlıklı işleyişi ve kaynakların rasyonel kullanımı gerekçelerine dayandırılmaktadır. Bu inanişe göre, piyasa mekanizmasının gerektirdiği kurallardan bağımsız çalışan KİT'ler, tekelci konumları ve uyguladıkları fiyat, yatırım ve benzeri politikalarla piyasa mekanizmasının optimal işleyişini engellemektedirler (http:1). Karlılık ve verimlilik kriterlerinden uzak anlayışla çalışan KİT'ler, bütçe üzerinde de baskı oluşturmakta, KİT açıklarının mali piyasalardan Hazine aracılığı ile karşılanması ise kaynakların optimal dağılımını engellemektedir. Diğer taraftan KİT'lerin yetersiz performansı özel sektörün gelişimine de engel olmakta, mal ve emek piyasalarında KİT'lerin neden olduğu çarpık fiyat ve ücret oluşumları özel firmaların yurt içi ve uluslararası rekabet yeteneklerini kısıtlamaktadır.

Özelleştirme ile ulaşılmak istenen hedefler, hedefleri planlayan kesime göre farklı anlamlar bulmaktadır. Söz konusu amaçların temelinde yatan sebepler ekonomik olduğu gibi siyasal yapıyla da yakından ilgilidir. Özelleştirmeye karşı çeşitli çalışmalar yürüten Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun ilgili konuya dair çalışmasında şu amaçlar sıralanmaktadır (Türk-İş, 1998:3-4):

1. Devletin öncelikle piyasa mallarının üretiminden çekilmesi, bunun için KİT'lerin özelleştirilerek veya kapatılarak özel sermayeye yeni kârlılık alanlarının açılması,

2. Devletin büyüyen bütçe harcamaları ve vergi gelirlerinin daraltılması, sosyal hizmet arzının kısılarak kamusal malların tüketiminde 'yararlandıkça öde' anlayışının hakim kılınması,

3. Devletin piyasaları düzenlemek için yaptığı kural koyucu müdahalelerini en aza indirilmesi, özellikle uluslar arası mal, hizmet, sermaye akımları önündeki her türlü engelin kaldırılması Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 3 Ekim 1990 tarih ve 953 sayılı kararında özelleştirmeye ilişkin amaçları (Serim, 1996:29);

- ☐ Verimliliği arttırmak,
- ☐ Fiyatları düşürmek,

- ☐ Kaynakların etkin dağılımını sağlamak,
- ☐ Devlet bütçesini küçültmek,
- ☐ Gelir sağlamak,
- ☐ Kamuda çalışanların sayısını azaltmak ve
- ☐ Aşırı tekelci durumdaki sendikaların gücünü kırmak şeklinde açıklamıştır.

Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığının 1998 yılında yayınladığı “Türkiye’de Özelleştirme” adlı yayında özelleştirme ile Türkiye açısından hedeflenenler şu şekilde açıklanmıştır ([http:4](http://4)):

“Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilmesi mümkün olacaktır. Özelleştirmenin temel amacı nihai olarak, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktır. Borsa ve sermaye piyasalarını geliştirmeden Türkiye’de sağlıklı bir ekonomik gelişmeden bahsedilemez. Şirketlerin yalnızca bankacılık sektörüne bağlı olmadan hisse senedi, tahvil ve bono ihracı yoluyla kaynak temin edebilmeleri ve bu kaynak maliyeti ile enflasyon arasında sağlıklı bir ilişkinin olabilmesi için, sermaye piyasalarının geliştirilmesi gerekir. Sermaye piyasasının gelişimi ise, tasarrufların daha büyük bir kısmının mali piyasalara yönlendirilmesi ve bu suretle oluşan fonların sermaye piyasasına akışına imkan verecek bir ekonomik yapının oluşturulması ile mümkündür”.

Bu açıdan değerlendirildiğinde özelleştirme uygulamaları ile, bir yandan mali piyasalara ve dolayısıyla sermaye piyasalarına yönelmeyen yerli ve yabancı tasarrufları bu piyasalara yönlendirecek yeni kaynaklar yaratılması, diğer yandan da kamu kesiminin fonlar üzerindeki talebi nedeniyle sıkışan mali piyasa üzerindeki olumsuz baskının engellenmesi hedeflenmektedir. (ÖİB, 2007:1)

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu KİT genel raporunda özelleştirmenin amaçları (Serim, 1996;29);

- ☐ Üretkenlik ve verimliliği arttırmak,
- ☐ Kamu tekellerini kaldırarak rekabete imkân vermek,
- ☐ Mal ve hizmetlerin kalitesini arttırmak,
- ☐ Sermaye piyasalarını geliştirmek,
- ☐ Bütçe üzerindeki KİT'lerin finansman yükünü azaltmak,
- ☐ Mülkiyetin tabana yayılmasını sağlamak olarak sayılmıştır.

Özelleştirme ile hedeflenen amaçlar VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının stratejisi ve önerilerinde de, kalkınmanın ilke ve prensipleri arasında kabul edilmiştir. Bu plan doğrultusunda özelleştirmeyle hedeflenen amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür (Baytan, 1999:8-9);

1. Devletin ekonomideki payının en aza indirilmesi ve kaynaklarını düzenleyici, yönlendirici ve denetleyici işlevlerini sürdürerek asli görevleri olan adalet ve güvenlik hizmetleri ile sağlık ve eğitim hizmetlerini çağdaş normlara uygun düzeyde yerine getirebilmesi ve özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelebilmesi için kullanmasını sağlamak,

2. Bütçe üzerindeki kamu finansman yükünü azaltmak,

3. Ekonomide verimliliği ve etkinliği arttırmak,

4. Mülkiyeti tabana yayarak genel refahı arttırmak,

5. Piyasada tam rekabet ortamı yaratmak ve sermaye piyasasını geliştirmek,

6. Yabancı sermayeyi çekmek suretiyle ülkeye modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin transferini sağlamak,

7. İş gücünün üretkenliğini dolayısıyla üretimde verimliliği sağlamak,

8. Mal ve hizmet üreten kamu kurum kuruluşları üzerindeki baskıları ortadan kaldırmak,

9. Devlete gelir sağlamak,

10. Demokratikleşme sürecine katkı sağlamak.

Bu kadar geniş bir amaç yelpazesini belli başlıklar halinde toplamak gerekirse, özelleştirmenin amaçları şu şekilde sıralanabilir.

3.1. Ekonomik Amaçlar

Ekonomik amaçlar mikro düzeyde şirket verimliliğini sağlamak, karlılığı arttırmak, makro düzeyde ise serbest piyasa ekonomisini tüm kurum ve kurallarıyla işler hale getirmek, sermayeyi tabana yaymak, kıt kaynakların optimal dağılımını sağlamak şeklinde sınıflandırılabilir. Özelleştirme ile devlet fiyatlandırması yerine piyasa fiyatlandırması maliyetleri aşağıya çekecek bu da genel fiyat düzeyinin düşmesine ve anti enflasyonist etki yaratarak ekonominin dengeli büyümesine katkı sağlayacaktır (http:1).

Özelleştirmenin en kuvvetli gerekçesini, özel sektörün kaynak kullanımında, kamu sektörüne göre daha etkin olduğu iddiası oluşturmaktadır. Özelleştirme ile ilgili en çok tartışma konusu yapılan husus da bu iddiadır.

Özelleştirme ile eksik rekabetin ortadan kalkacağı, korumacı politikalarla desteklenen ekonominin dışa açılacağı, merkezi bürokrasiye bağlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçilerek rekabetin artacağı umulmaktadır (Serim, 1996:29)

Özelleştirme ile verimlilik ve karlılık göstergelerinde artış sağlanacağı savı, kamu mülkiyetinin tabiatı gereği verimsiz çalışmaya neden olduğu şeklindeki bir ön kabule dayanmaktadır. Verimlilik genel anlamda parasal olarak ölçülmesini ele alan, eldeki kaynaklarla maksimum ürünün sağlanması ya da belirli bir ürünün en az kaynakla elde edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Çetinkaya, 2001:172). Şirketler bazında gerçekleştirilecek verimlilik ve karlılık artışı kuşkusuz ekonomiye daha çok katkı sağlayacaktır. Ancak özelleştirme uygulamalarıyla birlikte Türkiye dahil çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar, mülkiyet ve karlılık-verimlilik arasında doğrudan bir ilişki saptayamamıştır. Yapılan araştırmalar, özelleştirme ile etkinlik artışı sağlayabilmenin, özelleşen sektördeki piyasa şartlarına, özelleşen teşebbüsün

davranışlarına bağlı olduğunu, çeşitli düzenleme ve sübvansiyonlarla, rekabet açısından farklılık yaratılmazsa, kamu ile özel sektör arasındaki etkinlik farkının, önemsiz denilecek düzeylere ineceğini göstermiştir ([http:1](http://1)). Kamuoyunca genel kanı, kamunun kuruluşlarında, verimliliği artıracak teknolojik gelişmenin izlenmemesi, işgücü maliyetini yükselten siyasal tercihli bir istihdam politikasının varlığı, ücretlerin düşüklüğü, rasyonel yatırım programlarının uygulanamaması gibi nedenlerle verimlilik her zaman özel sektörden düşük olmaktadır (TOBB, 1996:23).

Serbest piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla işlemesi amacı, klasik iktisat teorisindeki “müdahale kötüdür” yaklaşımına dayanmaktadır. Klasik öğretiyeye göre ekonomideki dengesizliklerin nedeni devletin yaptığı müdahalelerdir. Özelleştirmenin piyasa mekanizmasını güçlendirmesi ve işlerlik kazandırması fonksiyonu, üretim birimlerinin devrini ifade eden dar anlamdaki özelleştirme yöntemlerinden ziyade, devletin kontrolünü azaltan, geniş anlamdaki özelleştirme yöntemleri ile gerçekleştirilmektedir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri, tekel durumları sebebiyle kaliteyi iyileştirmek, fiyat ve maliyet düşürmek gibi birtakım önlemleri alma gereği duymamaktadır (Aktan, 1994:88). Sermayeyi tabana yayma amacı, bir yönüyle serbest piyasa ekonomisinin işlerliğe kavuşturulması amacına, bir yönüyle ise siyasal demokrasi ve kişisel özgürlüklerin sağlanması amacına hizmet etmektedir. Ancak mevcut özelleştirme uygulamalarında sermayenin tabana yayılması, yani bireysel hisse senedi sahibi sayısının özelleştirme uygulamalarından sonra hızla azaldığı, halkın elindeki hisse senetlerinin, temel yatırımcı kuruluşlar tarafından satın alındığı ve bu kuruluşların sermaye piyasasını yönettikleri görülmüştür. Ancak, tüm bu tespitlere rağmen, halka arz yöntemiyle özelleştirme uygulaması, en sağlıklı özelleştirme yöntemlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu durum, hisse senetlerini belli bir süre sonra kurumsal yatırımcılarda toplasa da, hisse sahibi sayısının, özelleştirme öncesi uygulamalara göre yine de çok fazla artmasından, bu satış yönteminin, büyük müteşebbislerin yatırıma yöneltebileceği fonlar yerine, bireysel yatırımcıların atıl tasarruflarını hedef olmasından kaynaklanmaktadır ([http:1](http://1)).

Özellikle gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkeler yapısal durumlarından dolayı (az üretim, çok tüketim, az ihracat, çok ithalat, tasarruf- yatırım azlığı vs.)

ödemeler dengesinde verdikleri açıkları gidermek, yatırımları arttırmak için kaynak bulmada yabancı sermayeyi ülkeye çekmek zorunda olabileceklerdir. Ağır borç yükü altında olan ülkelere döviz geliri sağlamak amacıyla dünya bankası projeler hazırlamakta ve bu ülkeleri borçlarına karşılık, mal varlıklarını satmaya önce özendirmekte, daha sonraki dönemlerde ise bu politikayı onlara dayatmaktadır. Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesiyle hem yatırımlar hem de döviz gelirleri artabilecek ve kaynak sağlanmış olabilecektir. Yabancı sermayenin ülkeye girişi özelleştirme ile sağlanabilecektir. Özelleştirme ile yabancı sermayenin ülkeye girişi iki şekilde olabilecektir.. Birincisi yabancı yatırımcının devlet işletmesi satın alması yada iştirak etmesi şeklindedir (dolaysız yatırım). İkincisi yabancı yatırımcının faiz yada temettü geliri sağlamak için oluşturulan sermaye piyasasından (menkul kıymetler borsası) menkul değerler satın alması şeklindedir (portföy yatırımı). Devletlerin sahip oldukları işletmelerin hisse senetlerini büyük borsalarda satışa sunmaları büyük yatırımcıyı ülkeye çekerek döviz girdisi sağlayabilecektir (Önder, 1994:28).

3.2. Mali Amaçlar

Özelleştirme ile gerçekleştirilmek istenen mali amaçları 3 başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar,

1. Devlete gelir sağlamak
2. Kit'lerin borç yükünden kurtulmak,
3. Vergilendirme yapısını değiştirmek.

3.2.1. Devlete Gelir Sağlamak

Devletler özelleştirmeyi geniş anlamıyla ele aldıklarında iki açıdan gelir sağlarlar. Birincisi, sahip oldukları iktisadi nitelikteki işletmeleri ve mal varlıklarını satarak doğrudan gelir, ikincisi sundukları bazı hizmetlerin üretimini özel kesime devrederek dolaylı gelir elde etmektir. Özelleştirme, giderek artan iç ve dış borçlarının kapatılmasında, kamu açıklarının düşürülmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Özelleştirmenin bu amaçla kullanılması, özelleştirme kuramcıları

ve taraftarlarınca da eleştirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, kamu kesimi açığı, cari gider ve gelir (ağırlıklı olarak vergi geliri) farkından oluşan dinamik bir olgudur. Bu denkliği sağlayacak yapısal önlemlerden alınmadıkça, satış geliri ile en fazla 1-2 yıllık açık kapatılabilir (Alparslan, 2002:21).

Diğer taraftan, kamu açığını gidermek için temel mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi, gelir dağılımı bozukluğuna yol açar, fırsat eşitliğini kaldırır. Özelleştirme gelirinin, yeni yatırım alanlarında ve toplam üretim kapasitesini arttırmaya yönelik kullanılması halinde, rasyonel olacağı savunulmaktadır.

3.2.2. KİT'lerin Borç Yükünden Kurtulmak

Devlet işletmelerinin faaliyetleri sonucunda gerek siyasi, gerek idari, gerekse yönetsel sorunlar nedeniyle karşı karşıya kalmaları devlet bütçesinden bu zararların karşılanması için ayrılan kaynakların artmasına neden olmaktadır. KİT'lerin zararlı çalışan kuruluşlar olmalarının önlenmesi bu kuruluşların rasyonel işletmecilik anlayışıyla çalışmalarının sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Ancak devletlerin siyasi, iktisadi ve sosyal yapılarından dolayı bu teşebbüsleri rasyonel çalışan kuruluşlar haline getirmesinin zor olduğu durumlarda satmak suretiyle özelleştirmek kolay çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. KİT'lerin satılması ile zarardan kurtulma ve dolayısıyla bunların bütçeye olan yükünü ortadan kaldırmak, zararlı olan KİT'ler için geçerli bir durumdur. Kârı çok olan KİT'lerde ise böyle bir durum söz konusu olmadığı için bu işletmelerin özelleştirilmesi ile devlete gelir sağlamanın yanında özelleştirmenin ekonomik amaçlarının sağlanması gerçekleştirilmek istenmektedir (Çetinkaya, 2001:176). Bu da eleştirilen bir amaç olup, kamu kesimini rasyonalize etmek ve israftan kaçınmak yerine, bu kuruluşları satarak kolay yolu seçmenin, sağlam bir gerekçe oluşturmadığı ileri sürülmektedir.

3.2.3. Vergilendirme Yapısını Değiştirmek

Hükümetler KİT fiyatlarını vergilendirme aracı olarak ta kullanmaktadırlar. Dolaylı vergiler ise, her gelir grubuna aynı tutarda yansıdığı için, adaletsiz bir vergilendirme biçimi olarak görülmektedir. Özelleştirme ile KİT fiyatlandırma mekanizması kullanılarak dolaylı vergi alma politikası yerini, özelleşen kuruluşlar kâr elde ettiği sürece, bunlardan alınacak gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız

vergilere bırakacaktır. Mali amaçları kısaca, kamu borç stokunu azaltmak, yatırımların tekrar canlanmasını sağlamak, seçmen talepleri ile ortaya çıkan “görev zararı” uygulamalarına son vermek, özelleştirilen işletmeleri hazineye net kârı olan işletmeler haline getirmek gibi nedenler sayılabilir (Akalın, 2002:131).

3.3. Siyasal Amaçlar

Toplumsal siyasal amaçlar, klasik öğreti çerçevesindeki ekonomik amaçların gerçekleşmesi halinde, toplumsal olarak ortaya çıkacak artılar varsayımına dayanmaktadır. Özelleştirme ile serbest rekabet düzeni içinde kıt kaynakların en uygun dağılımı gerçekleşecek, bu da toplumsal refahın optimizasyonunu sağlayabilecektir. Özelleştirmenin gelir dağılımını düzeltici etkisi üzerinde durulurken, işletmenin hisse senetlerine sahip olan çalışanların ücret dışı gelirlerden istifade etme imkânından söz edilmiş olmakta, ekonomik işletmelerden kazanç ve pay elde etme işinin bir kesimle sınırlı kalmayarak tabana yayılmasından bahsedilebilmekte, böylece dengeli bir toplum yaratma hedefine ulaşılabileceği beklenilmektedir.

3.3.1. Devleti Küçültmek

Diğer taraftan, özelleştirme bir iktisat politikası aracı olarak ortaya çıkmakla birlikte, özelleştirmeden beklenen amaçların genişlemesi ile ideolojik ve siyasal amaçlar için de kullanılmaya başlanılmıştır. Devletin ekonomik ve siyasi hayattaki yerini yeniden tanımlayarak, onu klasik fonksiyonlarına döndürmek isteyen akımlar için özelleştirme, devletin iktisadi yaşamdaki yerini daraltmanın, onu savunma, güvenlik, eğitim, sağlık gibi asli fonksiyonlarına döndürmenin bir aracı olarak görülmektedir. Devletin sadece iç ve dış güvenlik, dışişleri, adalet ve altyapı hizmetleri ile ilgili görevlerini yerine getirmesi özelleştirme taraflarınca devletin küçültülmesi anlamında kullanılmakta ve amaçlanmaktadır. Kamu kesimi yürüttüğü bazı faaliyetleri durdurarak, yaptığı bazı harcamaları kısarak küçülebilir. Böylece ekonomideki vergi ihtiyacı da azalır. Vergi, işletmelerin yarattığı artık değerden ayrılan pay olduğundan hafifletilmesi özel kesimin ve vergi yükümlülerinin avantajıdır (Önder, 1994: 20).

3.3.2. Demokratikleşmeyi Sağlamak

Özelleştirmeye ilgili diğer bir beklenti de demokratikleşmeye ilgilidir. Neo-liberal akım, mülkiyetin tabana yaygınlaştırılmasının, demokratikleşme anlamına geleceğini, fertlerin politik anlamdaki özgürlüklerinin, ancak özel mülkiyet sahipliğine bağlı olarak gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Toplumsal mülkiyeti sağlaması, dolayısıyla devletleştirmenin demokratikleşmeyi sağlayacağını iddia eden sosyalistlere karşın liberalistler, kamu hisselerinin özelleştirilmesiyle mülkiyetin tabana yayılarak demokratikleşmenin sağlanabileceğini savunmuşlardır. Özel mülkiyet sahibi olmuş dolayısıyla sosyo-ekonomik düzeyi yükselmiş bireyler, temel hak ve özgürlükleri konusunda daha duyarlı ve bilinçli hale gelmekte, demokratik kitle örgütlerinde katılım artmaktadır. Bu sayede devletin siyasi karar alma sürecine bireyler örgütlenerek katılımda bulunabilirler (TDV, 1994:54).

3.3.3. Kurum ve Kuruluşların Taleplerini Karşılama

Gelişmekte olan ülkelerde daha çok karşımıza çıkan özelleştirme kavramı, Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu (IMF) gibi uluslar arası kuruluşlar tarafından borç ve kredi ilişkileri göz önünde tutularak bir dayatma haline getirilmiştir. Özellikle Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere yönelik ekonomik yeniden yapılanma programları içinde özelleştirmeye ayrı bir önem vermekte ve özelleştirmeye bu ülkeler için ekonomik istikrar programlarının vazgeçilmez bir unsuru olarak empoze edilmektedir (Meral, 1993:16). Özelleştirme, Dünya Bankası ve IMF' nin yapısal uyum politikaları ve programlarında madde olarak yerini almıştır. Hatta bazı ülkeler için önerilen özelleştirme politikalarının ayrıntılı olarak yer aldığı, özelleştirme politikalarının hangi sektörlerde yapılacağı gibi konulara yer verilecek şekilde ayrıntılı olarak hazırlandığı görülebilmektedir. Özelleştirme yapılan ülkelerin önemli bir özelliği de dış borcu olan ülkeler sıralamasında başlarda yer alabilmeleridir.

3.3.4. Sendikaların Siyasal Gücünü Azaltmak

Özelleştirme, kamu teşebbüslerinin özel sektöre devrini gerçekleştirerek, bir yandansendikal hareketin gücünü zayıflatmakta, diğer yandan da kamu

teşebbüslerinden sorumlu siyasi iktidara baskı yapma gerekçesini ortadan kaldırmaktadır. Türkiye’de olduğu gibi, örgütlenmelerin büyük bir kısmını kamu kesiminde gerçekleştiren işçi sendikaları, hem sendikal güçlerini hem de siyasi güçlerini büyük ölçüde yitirmektedir. Çalışmamızın diğer bölümünde bu konuya ayrıntılı olarak yer verilecektir. Bu bölümde yalnızca bilgilendirme amaçlanmıştır.

3.4. Sosyal Amaçlar

Devletler, toplumu oluşturan bireylerin, refah içerisinde yaşamalarından sorumludurlar. Bu bireyler arasındaki eşitsizlik, dengesizliklerin giderilmesi devletin gerçekleştirdiği düzenlemeler ile düzeltililecektir. Bir ülkede elde edilen gelirlerden toplumun belli kesimleri fazla, belli kesimleri az pay alıyorsa yani diğer bir deyişle servetin çoğunluğuna belli kesim sahip oluyorsa bu durum huzursuzluklara neden olacaktır (Koray, 2000:6).

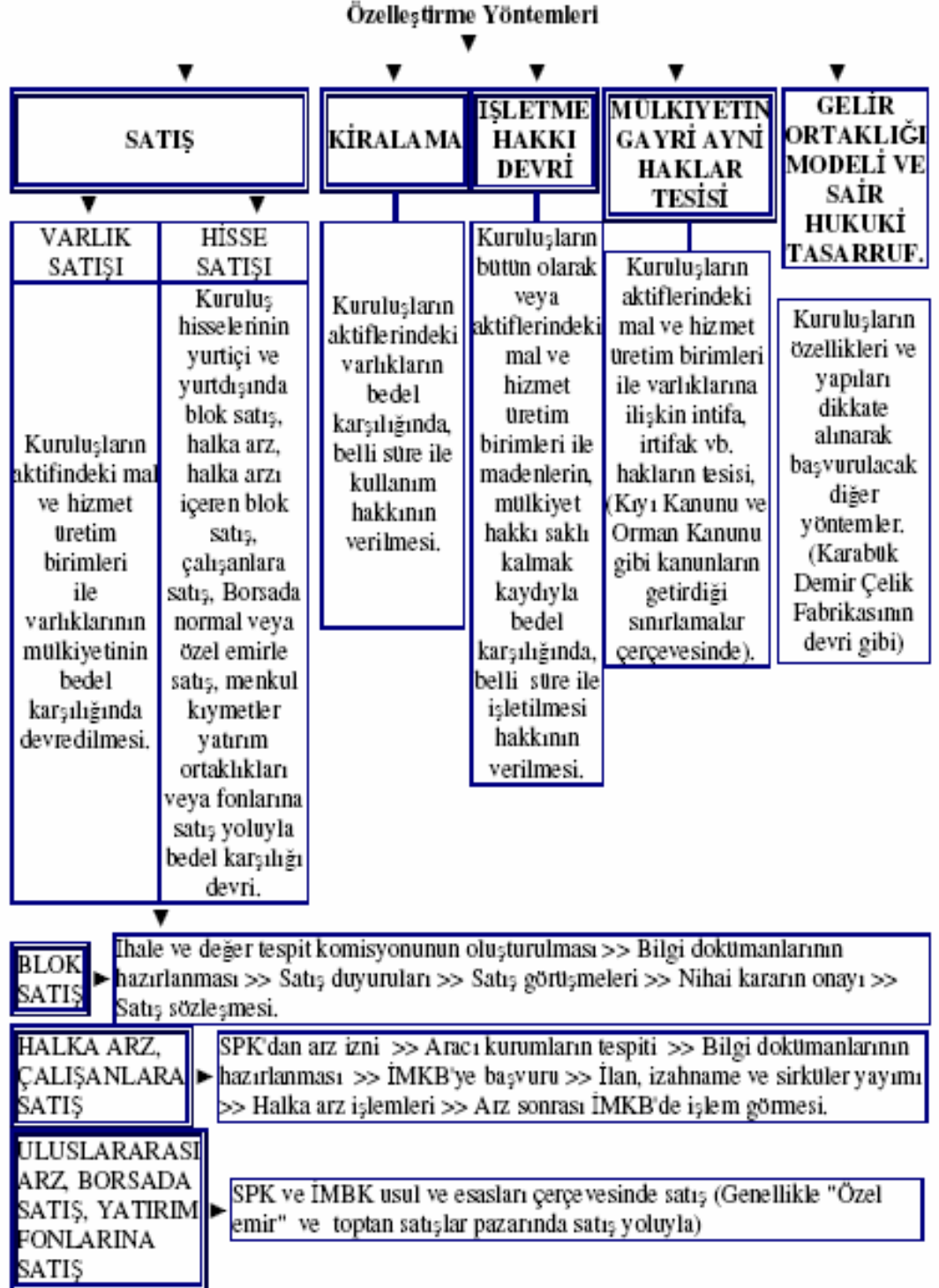
Özelleştirme ile mülkiyetin ve sermayenin tabana yayılması amaçlanmaktadır. Bu sosyal amaç, geniş kitleleri sermayenin tabana yayılması amacıyla hisse senedi sahibi yaparak gelir düzeylerini iyileştirmek bu yolla refahı arttırmayı sağlayabilmektir. Senetlerin öncelikle küçük tasarruf sahiplerine, işçilere ve memurlara özendirici uygulamalarla satılması gerçek anlamda sermayenin tabana yayılmasını sağlayacaktır. Küçük tasarruf sahiplerini özendirici uygulamalarla dağıtım yapılmalı ve sonraki zamanlarda, belli kesimler elinde bu hisselerin toplanmasını engellemek için gerekli tedbirler alınabilmelidir.

KİT hisse senetlerinin çalışanlara, yöneticilere ve küçük tasarruf sahiplerine belli avantajlarla satılması bu kesimlere bir gelir transferi anlamına gelir. Böylece özelleştirmeye sosyal bir mahiyet yüklenmesi (sosyal özelleştirme politikası) ile bir taraftan KİT’lerde verimlilik oranı yükseltilirken, diğer taraftan verimlilik artışının düşük gelir gruplarına aktarılması sağlanır. Bu durum, gelir dağılımı üzerinde olumlu etkide bulunurken, aynı zamanda mülkiyet ile emek faktörlerini birleştirerek, iş anlaşmazlıklarını azaltır ve verimliliği yükseltir (Aktan, 1994:90-91).

4. ÖZELLEŞTİRMENİN YÖNTEMLERİ

Özelleştirme faaliyetinin gerekleőtmesi kurumun iőtlevinin ve faaliyetlerinin de etkisi ile eőtli yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Dünyadaki tüm ülkeler için ve ayrıca ülkelerin her birindeki devlet iőtletmelerinin bütünü için uygulanabilecek tek bir standart özelleştirme yöntemi bulunmamaktadır. Bu yöntemler ülkeden ülkeye, ülkelerin anayasal, ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarına ve geleneklerine göre deėiőtmektedir. Bu yönüyle özelleştirmenin bir yöntem olmaktan çok bir yaklaőtım olduğu ve daha önce kamu sektörü tarafından yerine getirilen bazı mal ve hizmetlerin üretiminin özel sektör tarafından gerçekleőtirilmesini amaçladığı őüphesizdir (Barlas, 2002:24). Özelleştirme yöntemleri aőtadıki Tablo1 aracılığıyla anlatılmaya alıőtılmıőtır. Tablo 2’dede yıllara göre yöntemleri itibariyle gerçekleştirilen özelleştirmeler ve bu özelleştirmelerden elde edilen gelirler görülmektedir.

Tablo 1: Özelleştirme Yöntemleri

Kaynak: <http://29>

Tablo 2’de görüldüğü gibi en yaygın özelleştirme yöntemi blok satış şeklinde kendini göstermektedir. 2005 yılında ve 2006 yılında blok satışı ile gerçekleştirilen özelleştirmelerden elde edilen gelir 18 yılda yapılan tüm özelleştirme gelirlerinden yaklaşık 2.5 milyar dolar daha azdır. Bu veriler özelleştirmelerin günümüzde hızının arttığını göstermektedir.

Tablo 2: 1986 – 2006 Dönemi Yöntemleri İtibariyle Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

	1986 - 2004	2005	2006	TOPLAM
	(\$)	(\$)	(\$)	(\$)
Blok Satış	3.926.793.478	7.054.000.000	7.178.000.000	18.158.793.478
Tesis/Varlık	1.493.143.224	404.272.515	625.610.730	2.523.026.469
Halka Arz	2.860.019.875	273.719.603	207.820.151	3.341.559.629
İMKB'de Satış	800.819.126	460.234.642	0	1.261.053.768
Yarım Kalmış	4.368.792	0	0	4.368.792
Bedelli	377.563.020	30.013.471	82.027.707	489.604.198
TOPLAM	9.462.707.515	8.222.240.231	8.093.458.588	25.778.406.334

Kaynak: <http:5>

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI, MEVZUAT VE UYGULAMALAR

1. ÖZELLEŞTİRME POLİTİKASININ GELİŞİMİ

1.1. Genel Olarak

Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe konmuştur. 1980 sonrası izlenen sanayileşme politikalarının temel özelliklerinden biri, sanayileşmede özel sektöre ağırlık verilmesidir. Bu program doğrultusunda, KİT’lerin, yerli ve yabancı sermayeye satılarak, özelleştirilmesi ve imalat sanayinin tamamen özel girişimciliğe dayanması ilke olarak benimsenmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarının temel amaçları; kamu kuruluşlarının ekonomi üzerindeki yükünü azaltıp, serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına imkan sağlayacak değişimlerle zamanla özel sektöre devrini sağlamak, fiyat oluşum sürecini serbestleştirmek, yabancı sermaye girişini özendirici tedbirler almak ve ithal ikamesine dayalı içe dönük iktisat politikası yerine ihracatı artırmayı, ithalatı serbestleştirmeyi hedef alan bir dış ticaret politikası izlemektir (Akalın, 1990:422).

24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya koyulan bu kararlar, serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Baytan, 1999:13). Bu nedenle çalışmada Türkiye’de özelleştirme politikasının gelişimi 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölümde incelenmektedir.

1.2. 24 Ocak 1980 Öncesi Türkiye’de Özelleştirme

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde “Karma Ekonomi” modeli benimsenmiştir. Buna rağmen 1932 yılına değin ülkede Liberal Ekonomik sistem hakim olmuş ve milli ekonominin yeni oluştuğu bu dönemde özel sektöre önem verilmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, altyapı yatırımlarının eksikliği özel sektörün

faaliyet alanının genişlemesine engel teşkil etmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Vakıfbank, 2000:43).

Cumhuriyet döneminde 1930’larda KİT’lerin oluşturulmaya başlanmasıyla özelleştirme düşüncesi de ortaya atılmıştır. Daha önce KİT olmadığından, özelleştirme düşüncesi “devlet eliyle özel sermaye oluşturmak” biçimindeydi (Petrol-İş, 1989:19).

Ülkemizde devletçiliğe ilk adım olarak 19 Nisan 1925 tarih ve 633 sayılı kanunla “Türkiye Sanayii ve Maadin Bankası” kurulmuştur. Bu kuruluştan istenen sonuçların elde edilememesi nedeniyle yerine “Devlet Sanayi Ofisi” ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası” olmak üzere iki ayrı kamu teşebbüsü oluşturulmuştur. Bu iki kuruluş da kamu iktisadi girişimciliğinde yeterli ölçüde başarılı olamayınca, her ikisi de 1933 yılında kaldırılarak yerine Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank’ın kurulduğu yıldan sonra iktisadi alanda liberal anlayıştan, birdenbire devletçiliğe geçiş olmuştur (Vakıfbank, 2000:43). Sümerbank 1933’te kurulurken aynı zamanda özele satılacağı da ilgili yasanın 2.maddesinde yer almıştı (Petrol-İş, 1989:20).

1940 yılına kadar devam eden devletçilik döneminde, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nda (1933-1937) öngörülen esaslar çerçevesinde başlıca Türkiye Şeker İşletmeleri A.Ş., Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Etibank kurulmuştur (Vakıfbank, 2000:43).

1950 sonrası dönemde devletçilik görüşü terk edilerek ekonomide tekrar liberal görüş hâkim olmuştur. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti özelleştirmeyi programına almıştır. DP Hükümet Programında, kamu karakterinde olmayan alanlara devletin yatırım yapmayacağı, kamu hizmeti gören ve ana sanayi olmayan KİT’lerin ise özele devredileceği yer aldı. KİT’ler ile ilgili Bakan, Başbakana 12.7.1950’de sunduğu yazıda tuğla, kiremit ve çimento üreten bazı KİT’lerin belli koşullar altında satılabileceğini belirtmiştir. Daha sonra bir devir komisyonu oluşturulmuş, ancak hiçbir devir işlemi gerçekleştirilmemiştir. Aksine DP iktidarı döneminde Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nde sayı itibarıyla azalma yerine artış görülmüştür (Petrol-İş, 1989:19)

1960 yılından sonra (planlı dönem) ise liberal iktisadi modelden karma ekonomi modeline doğru bir gelişme olmuştur. Bu esaslar çerçevesinde yeni KİT'ler kurulmuş, kamu sektörünün genel ekonomi içerisindeki payı artmıştır (Vakıfbank, 2000:44).

KİT'lerin özelleştirilmesine ilişkin en geniş yasa 1964 yılında yürürlüğe giren 440 sayılı yasadır. Bu yasanın geçici 1.maddesine göre İktisadi Devlet Teşekküllerini yeniden düzenleme komisyonu oluşturuldu. Komisyonun görevleri devlet ve KİT'lerin iştirakleri incelenip, bunların tasfiyesi veya özele devri konusunda öneriler getirmektir. Komisyon özelleştirmeye karşı bazı sonuçlar ortaya koymuştur.

1967'lerde özelleştirmeye karşı yaygın denebilecek bir kamuoyu oluşmuş ve tepkiler dile getirilmiştir. Özelleştirme “Vatan Hainliği” olarak suçlanmıştır. Bu yıllarda özelleştirmelerin gerçekleştirilememesinde, çeşitli toplum kesimlerinin gösterdikleri bu tepkilerin payı küçümsenemez (Petrol-İş, 1989:19)

1.3. 24 Ocak 1980 Sonrası Türkiye’de Özelleştirme

24 Ocak ekonomik istikrar tedbirleri ile başlatılan yeni ekonomik politikalar: Kamu İktisadi Kuruluşlarının serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre işletileceğini, KİT reformu yapılarak kârsız kitlerin tasfiye edileceğini, KİT'lerin ürettiği mallardan sübvansiyonun azaltılacağını veya tamamen kaldırılacağını, kamu harcamalarının kısılacağını öngörmekteydi (Petrol-İş, 1989:19).

Özelleştirmenin yalnızca ekonomik bir faaliyet değil aynı zamanda, kamusal nitelikteki teşebbüslerin satılması anlamına gelen devir işlemleri olmasının yanında özelleştirmenin basit bir ekonomik politika tercihi olmanın ötesinde siyasi rejim üzerinde etkileri bulunan tutarlı ve kapsamlı bir dünya görüşünün 1980'lerdeki ifadesi olduğu da öne sürülmektedir (Dursun, 2001:105).

Ülkemizde özelleştirilmeyle ilgili hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere Hükümet, 15.03.1985 tarihinde 2 Amerikan ve 5 İngiliz firmasından teklif istemiş ve yapılan görüşmeler sonrasında Amerikan Morgan Guaranty Trust Company of Newyork firması uygun bulunarak bu firma ile DPT arasında 11.12.1985 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Dünya Bankası'nın finansman desteğiyle sürdürülen

özelleştirme master planı hazırlık aşamaları, yapılan anlaşma sonucu Morgan Guaranty Bank öncülüğünde dört kuruluş (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Finansman A.Ş., Price Waterhouse/Muhaş A.Ş.) ile birlikte yürütülmüştür (Vakıfbank, 2000:44).

Dünyanın globalleşmekte olduğu iddiaları neo-liberal ideolojik saldırının bir parçası olarak görenler olduğu gibi, globalleşmenin varlığını kabul edenler arasında da küreselleşme konusunda farklı görüşler vardı. Fakat, kapitalizmin uluslararasılaşması ve yeniden yapılanması anlamına geldiği konusunda birleşilmektedir (Erdoğan, 1999:46). 24 Ocak ile özelleştirmenin ideolojik ve politik çerçevesi dışarıda gelişen “yeni-sağ”, “yeni-liberalizm” gibi kapitalizmin yapısal bunalımlarında çıkış yolu olarak görülen akımlardan da esinlenerek çizilmiştir. Sıra bu ekonomik politikaların uygulanmasına gelmişti. Ancak 12 Eylül olmasaydı, suskun bir Türkiye oluşturulmasaydı, bu ortam içinde geliştirilemeyecek olan özelleştirme amacıyla hazırlıkların yapılması da kolay olmayacaktı. 12 Eylül’ün ilk atama hükümeti, Bülent Ulusu Başbakanlığındaki Hükümet döneminde, danışma meclisinde bütçe maliye plan komisyonu başkanı Prof. Dr. Mustafa Aysan’a hazırlattırılan rapor da, KİT’lerin özelleştirmeye geçişine olanak veren şirketleşme ve holdingleşme olarak örgütlenmeleri yer aldı. Daha sonra oluşturulan 17 kişilik kurul KİT’lerin özelleştirilmelerine ilişkin çalışmalarını yürütmüşlerdir (Petroİ-İş, 1989:19).

Kuruluşlar Mayıs 1986 da bir master planı hazırlayarak hükümete sunmuşlardır. Master planda; özelleştirme genel ve özel faaliyet planları, özelleştirme programının hedefleri, mevcut KİT’lerin rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması için çeşitli öneriler yer almıştır. Türkiye’de uygulanacak özelleştirme programının ana hedefleri önem sırasına göre şöyle belirlenmiştir (Vakıfbank, 2000:45):

1. Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkan verilmesi,
2. Verimliliğin ve randımanın arttırılması,
3. Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
4. Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi,

5. Sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması,
6. Hazine'nin KİT'lere sağladığı mali desteğin asgariye indirilmesi,
7. KİT'ler tarafından uygulanacak tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirilmenin azaltılması,
8. Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin verilmesi,
9. Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin cezp edilmesi,
10. Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,
11. Kamu ve özel sanayi kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,
12. Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi,
13. Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması,
14. Devlete gelir sağlanması.

Anlaşıldığı üzere 14 amaç arasında göreceli olarak öneme sahip ilk amaç, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak olarak belirtilmiştir. Endüstriyel verimliliğin yükseltilmesi ise ikinci önemli amaç olarak saptanmıştır. Master planda devlete gelir sağlanması ise özelleştirme programında en son önem verilmesi gereken amaç olarak belirlenmiştir.

1.4. 1980 Sonrası Türkiye’de Mali – İktisadi – İdari Yapıdaki Dönüşümler

1980 sonrasının maliye politikalarının ana doğrultularını üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, “devletin küçültülmesi” başlığı altında toplanabilecek olan ve her türlü kamu müdahalesini sınırlamayı hedefleyen yönelişlerdir. İkincisi, dışa açık bir ekonomik/mali yapılanmanın desteklenmesidir. Üçüncüsü ise, gelir bölüşümünün ekonomiye içsel olan dinamikler tarafından belirlenmesinden, devletin gelir ve harcama politikalarıyla yönlendirdiği bölüşüm dinamiklerine geçiştir. Başka deyişle, mal ve sermaye piyasalarında 1980 sonrasında

piyasa merkezli yönlendirmelerin ağırlığı artarken, emek piyasasında, tam tersine, devlet, serbest pazarlık düzenine emek aleyhine müdahalelerini arttırmıştır. Devletin küçültülmesi ve yeniden biçimlendirilmesi yaklaşımları, özelleştirme çabaları ile desteklenmiştir (Türk-İş, 1998:30).

1.4.1. Müdahalelerin Gevşetilmesi

Türkiye’de 1980’lerden itibaren iktisat ve maliye politikalarını yönlendirenler egemen olan düşünce, Türkiye’de devletin fazlaca ağırlıklı bir yerinin bulunduğu; kamunun ekonomik faaliyetlerinin, 1980 öncesinde gelişme eğiliminde olduğu ve bunun mutlaka tersine çevrilmesi gerektiğidir. Topluma da benimsetilmeye çalışılan bu düşünce doğrultusunda eyleme geçilmeye 1980 yılı istikrar programından itibaren başlanmıştır. 1980-83 döneminde daha çok üçüncü tür müdahalelerde bir gevşeme (deregülasyon) gündeme getirebilmiştir. Faizin kısmen serbestleştirilmesi, kontrollü kambiyo rejiminin giderek terk edilmesi, döviz kurlarının esnekleştirilmesi, tarımsal desteklemenin kapsamının daraltılması, tarımsal ve sınai (KİT) girdi fiyatlarının piyasa fiyatlarına yaklaştırılması, vb. bunun çarpıcı örnekleridir. Buna karşılık, emeğin fiyatının toplu sözleşme düzeninde serbestçe belirlenmesine katı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar ancak 1988 sonrasında gevşetilmiştir. Deregülasyon uygulamaları, AB ile ilişkilerinde zorlamasıyla bir yandan da yeni kurallar koymaya yönelik yasalaştırma çalışmalarıyla (1994’teki Rekabet Kanunu ve buna bağlı olarak kurulan Rekabet Kurulu gibi) yeni düzenleme alanlarının oluşturulmasına engel olmamıştır (Türk-İş, 1998:30).

1.4.2. Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Her ülkede, Devlet İşletmesi kurmanın gerekçeleri farklılıklar gösterir. Kamulaştırma ya da devletleştirme diyebileceğimiz olgunun arkasında politik, ekonomik, sosyal ideolojik faktörler rol oynar (Sağlam, 1980:1).

KİT Ekonomisi, kamu sektörü içerisinde yer alan KİT’lerin kaynak tahsisini ve refah yansımalarını inceleyen bir ekonomi alt dalıdır. Her ne kadar KİT’ler ve özellikle fiyatlandırmaları Kamu Ekonomisi’nin ilgi alanına girse de gerek kamu maliyesinden gerekse sanayi ekonomisinden bağımsız bir dal olarak gelişmiştir (Akalin, 1998:1)

Ülkemizde devlet, çeşitli amaçların gerçekleştirilmesi için farklı hukuki yapılar içinde ekonomiye müdahale etmektedir. En geniş tanımı ile Kamu Girişimleri adını verebileceğimiz bu kuruluşlar, kamunun tahsis ettiği kaynakları kullanarak fiyatlandırıp satmak üzere mal ve hizmet üretirler (Sağlam, 1980:7). Kamunun ekonomiye dolaysız müdahale araçları olarak KİT'ler konusunda dönem içinde reform çalışmaları gerçekleştirilememiş, bunların özellikle imalat sanayi ve tarıma yönelik yatırımsızlığa mahkum edilmiş, sistemin artan finansman gereksinimlerinin bütçeden ve TCMB dolaysız kredilerinden karşılanmasına engel olunmuş ve böylece KİT sisteminin 1980'ler sonundan itibaren ciddi bir kriz içine girmesine neden olunmuştur. Dış borçlanmaya ve yerli mali piyasalardan yüksek maliyetlerde iç borçlanmaya itilen, görev zararlarının Hazinece karşılanmaması üzerine KİT'lerin mali yapıları giderek bozulmuş ve sistemin konsolide bilançosu 1979'dan 1989'a kadar –azalarak da olsa- kârlı kalmaya devam ederken bu tarihten sonra zarara geçmiş, bu da kaynak gereksimini daha da büyötmüştür. Bununla birlikte, bazı KİT'ler bu dönemde de kârlılıklarını korumuştur. KİT'lerin esas olarak gözden çıkarıldığı ve kamuoyunun gözünde özelleştirilmeye hazırlandığı 1980'lerin ikinci yarısında sistemi en fazla sarsan husus, kendisini idame ettirecek yatırımları dahi yapamaması olmuştur. KİT'lerin toplam kamu yatırımları içindeki payı 1979-1985 döneminde %50 yi geçerken, 1995 'ten sonra %23'e düşmüştür. Düşüşten en büyük payı alan imalat sanayi ve diğer üretken sektörlerdeki KİT'ler olmuştur. Yatırımlarını sürdürebilenler ulaştırma/iletişim alanındaki PTT ile enerji alanındaki TEK ve bir katma bütçeli kuruluş olan DSİ ile bu alanın finansmanına giren Kamu Ortaklığı Fonu olmuştur (Türk-İş, 1998:31). Özelleştirmenin maliyetleri, KİT'lerdeki gizli işsizlerin işlerini kaybetmeleri ile istihdamdaki düşüş, özelleştirilmiş monopollerin tüketicileri istismarı, blok satış halinde servet ve gelir dağılımlarının bozulması, KİT'lerin piyasa değerlerinin altında satışı halinde politikacıların ve satın alanların vergi mükellefleri aleyhine zenginleşmesi, KİT'lerin üretken kapasiteleri yerine menkul ve gayrimenkul değerleri için satın alınmaları sayılabilmektedir. Özelleştirmenin yararları ise, rekabetin artması ve etkin kaynak tahsisine işletmelerin zorlanması, rekabetin zorlanması ile teknolojik ilerleme ve ürün kalitesinin yükselmesi, özel mülkiyetin yaygınlaştırılmasının piyasayı güçlendirmesi, hisse senetlerinin sermaye piyasasında satışı halinde servetin ve sermayenin tabana

ayılması ile orta sınıfın güçlendirilmesi, KİT'lerin neden oldukları kamu açıklarından ve etkilerinden kurtulmak sayılabilmektedir (Akalın, 1998:222).

KİT'lerle ilgili özelleştirme uygulamaları 1986 yılından itibaren başlatılmıştır. Sadece politik istikrarsızlık değil aynı zamanda makro ekonomik koşullarda özelleştirmenin gerçek anlamda ve kısa dönemde uygulanabilirliğini sınırlamaktadır. KİT'lerin ülkemiz ekonomisine olan yükünün ve KİT sorunlarının aşılabilmesi için gereken özelleştirme reformu ile birlikte bir KİT yeniden yapılanma reformu yürürlüğe koyulması gerekmiştir. Yeterli hukuksal altyapısı hazırlanmadan başlatılan bu uygulamaların bir ölçüde hızlanması 1990'lı yıllarda olmuştur. Hukuki sorunlar yanında bu gecikmede rol oynayan bir diğer etken de, ağırlık verilen blok satış uygulamasının kamuoyunun yoğun tepkilerine yol açan sorunlar taşıması olmuştur (Aktan, 1996:50).

1.4.3. Kamu Maliyesinin Yönetsel ve Hukuksal Yapısının Değişimi

1980'lerde kamu ekonomisinin yönetimine iki çelişkili süreç egemen olmuştur:

1. Kamu ekonomisiyle ilgili temel kararların giderek dar kurullarda ve hatta yürütmenin tepesinde kişisel olarak alınmasına götüren aşırı merkezileşme süreci
2. Kamu tüzel kişiliğinin parçalanmasına ve yönetim hiyerarşisinde kaosa götüren dağınıklık süreci

1.4.3.1 Ekonomik Yönetimin Merkezileştirilmesi

1980'leri belirleyen "güçlü yürütme-zayıf yasama" politik hedefi doğrultusunda kamu ekonomik yönetimi kendi içinde yeniden dengelendirilmiştir. Bunu oluşturucu öğeleri şöyle sıralanabilir (Türk-İş, 1998:33).

1. Başbakanlık Kurumu, doğrudan hükmettiği mali kaynakların ve doğrudan aldığı mali kararların kapsamını, yürütmenin gerçek organı olan Bakanlar Kurulu aleyhine dahi sürekli genişletebilmiştir. Bakanlar kurulu'na vergi yasalarıyla çok geniş yetkiler devredilmesi zaten yasama organının devre dışı bırakılması anlamına gelirken, harcama disiplini bakımından temel mali yasaların bütünüyle dışına çıkarılan bir fon sistemi yaratılmıştır. Başbakanlık kurumu, doğrudan yada devlet

bakanlıkları aracılığıyla, oluşturulan fon ekonomisinin temsil ettiği değerin %70'ini kontrol edebilme durumuna getirilmiştir.

2. Kamu ekonomik yönetiminde geleneksel olarak etkili olan Maliye-DPT-TCMB üçgeni, Başbakanlık kurumunu güçlendirecek şekilde bir yedigene dönüştürülmüştür. Bunun için ilk önce 1984 başından itibaren Hazine Genel Müdürlüğü Maliye Bakanlığından, Dış Ticaret Genel Müdürlüğü Ticaret Bakanlığından alınarak Başbakanlığa bağlı bir Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur.

3. Yürütmenin çeşitli kademelerine yetki devrinin bir başka biçimi, çok amaçlı yetki yasalarına bağlı olarak Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) yürütmeye adeta yasama yetkilerinin devri olmuştur. KHK'ler, geçici bir yetki devrinin de ötesine geçerek yasa yerine geçmeye başlamışlardır. Üç aylık süre içinde yasaya dönüşmesi gereken bu kararnameler 10 yılı aşkın süredir yürürlükte kalabilmişlerdir.

4. Devletin ekonomik kararlarının doğurabildiği rantların paylaştırılmasında düzenleyici rol oynayan bürokrasinin yetkilerinin 2. Özal Hükümeti döneminde giderek siyasi kadrolara kaydırılması, bu arada fon sisteminin firma bazında kayırmalara olanak tanınması nedeniyle, iktisat politikası artan boyutlarda bireyselleşmeye başlamıştır. Bazı üst düzey bürokratların bağlı oldukları bakanları atlayarak doğrudan veya Başbakan aracılığıyla kamu kesimini bağlayıcı ilişkiler kurabilmeleri bu dönemi betimleyen diğer özelliklerden birisi olmuştur.

1.4.3.2. Kamu Tüzel Kişiliğinin Parçalanması

Küreselleşme adı altındaki değişim ve dönüşüm süreci yaşanırken, özellikle uluslar arası kuruluşların yaygınlık ve etkinlik kazanması ile birlikte bu kuruluşların ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda ulus devletlerin egemenlik alanlarını kemirmekte oldukları göze çarpmaktadır (Keleş, 1995:66).

Kurul olarak kamu tüzel kişiliği tektir ve bütündür. Bunun en genel istisnası, özel hukuk hükümlerine göre ticari faaliyette bulunan KİT'lerdir. Bunun dışında istisnai olarak bazı özel amaçlı kamusal kurumlar için böyle bir statü tanınabilir. Anayasa (m.123) bunun için iki temel ilkeyi esas alır:

1. Yasama organının dışlanmaması, yani ancak yasayla kamu tüzel kişiliği kurulabilmesi,

2. İkincisi: idarenin bütünlüğünün bozulmamasıdır.

Kamu yönetiminin bütünlüğü bozuldukça, yani kamu otoritesinin “devlet tüzel kişiliği” dışında ayrı kamu tüzel kişilerin temsil edilmesi yaygınlaştıkça, devlet yönetimi o ölçüde parçalanacak, kamu gelir ve giderlerinin parlamento denetimindeki merkezi bütçe dışına çıkması riski artacak, kamu ekonomik yönetiminin eşgüdümü ve denetimi zorlaşacak, kamu personel ve ücret rejimi çarpıklaşacak, ayrı karar birimlerinin kamuya getirdiği cari gider yükleri ve yeterince uzmanlaşmamış ve dağınık karar süreçleri nedeniyle kamu kaynaklarının etkin kullanımı olanağı zayıflayacaktır (Türk-İş, 1998:34).

Ulus devletin zayıflatılmasına bağlı diğer bir önemli sonuç ise, bir ülkedeki yerel yönetimleri merkezi yönetime karşı daha güçlü kılacak olan yerelleşmeye yönelik adımların da artmasıdır. Bu anlamda, bir yandan yerelleşme talepleri yükselmekte yerel otoritelere yetki devri öngörülerek ulus devlet alttan yukarıya doğru bir aşınmaya uğratılmakta, yerel/ölmüş kültürlerin ulusal kültüre alternatif olarak diriltilmesi ve etnik ayrışmanın derinleştirilerek farklılaşmanın sağlanmasına çalışılmakta, diğer yandan da, ulus devletler uluslar arası sermayenin önündeki engel olarak algılanmakta ve uluslar ötesi yeni aktörler ve bölgeselleşme eğilimleri nedeniyle de- ulus devlet yetkilerinin uluslar üstü/uluslar arası kurum ve kuruluşlarla paylaşılması yoluyla üstten bir baskıya maruz kalmakta-yukarıdan aşağıya doğru bir erozyona/aşınmaya uğratılmak istenmektedir (Işıklı, 2000:28)

1980 sonrasında bütün bu olumsuzlukları taşıyan bir fon sisteminin yaratılmasına tanık olunmuştur. 1990 yılı sonu itibariyle çalışır durumda bulunan 104 fondan 17’si devlet tüzel kişiliğinin dışında tüzel kişiliğe sahip idarelerce yönetilmekte yada kendileri doğrudan bir tüzel kişilik oluşturmaktaydı. Bunlardan sadece bir tanesi 1980 öncesinden gelmekteydi. 17 fonun 14’ü Başbakanlık yada bağlı kurumlar yönetimindeydi ki buda merkezileşmenin bir başka göstergesidir. Söz konusu fonların sayıları gerçek boyutlarını göstermemektedir. Aslında sayıca fon sistemi içinde yaklaşık %17’lik bir yer tutan bu fonların hükmettikleri bu kaynak

toplam fon sisteminin üçte ikisini temsil etmekteydi. Bu veri de bunların kamu mali sistemi içinde ayrı bir alt mali-hukuk sistemi oluşturmaya doğru yöneltildiklerini göstermektedir. 1993 sonrasındaki ters yönlü bazı düzeltici çabalara karşın, kamu maliyesinin parçalanmışlığı bugün de devam etmektedir (Türk-İş, 1998:35).

2. TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRMENİN YASAL ÇERÇEVESİ

Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanun’la getirilmiştir. Daha sonra 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Kanun’da, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Buna göre, 233 sayılı KHK’da adı geçen, tamamı devlete ait ve kamu iktisadi teşebbüsü statüsünde faaliyet gösteren kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına Bakanlar Kurulu, KİT’lerin müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimleri ile iştiraklerindeki payların özelleştirme kapsamına alınmasına da Yüksek Planlama Kurulu yetkili kılınmıştır (http:6). Özelleştirme programının yürütülmesi konusunda ise, 2983 sayılı yasa ile oluşturulan ‘Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’ görevlendirilmiştir. Bu idare, özelleştirme programının yanı sıra, toplu konut uygulamalarının yürütülmesi, Kamu Ortaklığı Fonu’nun yönetimi ve Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı’nda biriken paraların nemalandırılması gibi görevler de üstlenmiştir. 3291 sayılı kanunla, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii, “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu” olarak belirlenmiştir (ÖİB, 2007:2).

3291 sayılı, özelleştirmeye ilişkin en ciddi ve en kapsamlı yasa “gece yarısı yasaları” adı verilen mecliste yeteri kadar görüşülmeden, kamuoyundan ve özellikle emekçi toplum kesimlerinden yankısı alınmadan bir oldu-bitti ile 6 saatte çıkarılmıştır (Petrol-İş, 1989:22).

Nisan 1990’da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, “Kamu Ortaklığı İdaresi” ve “Toplu Konut İdaresi” adı altında iki

ayrı kuruluş olarak yeniden örgütlendirilmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresi, özelleştirme uygulamalarının yürütülmesi ve Kamu Ortaklığı Fonu ile Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı'nın yönetimi konusunda görevli kılınmıştır. 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile de, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii “Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu” olarak değiştirilmiştir (Duman Bektaş-Şıkoğlu, 2002:125).

Ancak bütün bu düzenlemeler, bir takım genel esasların belirlenmesinden öteye gidememiş, uygulamaların gerektirdiği ihtiyaca cevap verecek sağlam bir hukuki altyapı oluşturulamamıştır. Gerek karar verme, gerekse uygulamalar konusunda getirilen yetki sınırlamaları, özelleştirme sürecinin uzamasına ve işlemlerin aksamasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, uygulamalar esnasında veya daha sonra ortaya çıkabilecek, başta sosyal problemler olmak üzere muhtemel sorunların çözümüne yönelik yasal düzenlemelerin (işsizlik sigortası gibi.) mevcut bulunmaması da özelleştirmenin karşılaştığı en önemli yapısal sorunlardan biri olmuştur.

Türkiye’de KİT’lerin özelleştirilmesi ile ilgili ilk somut düzenleme 1986 tarihli 3291 sayılı kanundur. Bu kanun özelleştirmenin genel sınırlarını belirlemekte ve temel yasasını oluşturmaktadır. Bu kanun hem Merkez Bankası Kanununu, Bankalar Kanununu ve Sermaye Piyasası kanununu değiştirmiş, hem de özelleştirme konusunda devamlı düzenlemeler getirmiştir. Aynı zamanda tütün tekeli kanununu yürürlükten kaldırmıştır. “bir bakıma bu çalışma ile Türkiye’nin özelleştirme politikasının esasları ve yürütülme ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır” (Alper, 1994:29)

2.1. Özelleştirme Mevzuatı ve 4046 Sayılı Kanun

Ülkemizde özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme, 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı Kanun ile yapılmıştır. 2983 sayılı Kanun ile gelir ortaklığı senedi, hisse senedi ve işletme hakkı devrinden oluşan özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu kurulmuştur. Daha sonra 2985 sayılı Kanun ile Toplu Konut

Fonu kurularak, Fonun, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu ve Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ile ilişkileri tanımlanmıştır (Kilci, 1994:7).

Özelleştirmeye ilişkin ikinci yasal düzenleme 8/6/1984 tarih ve 233 sayılı KHK'nin 38'inci maddesi ile yapılmıştır. Bu maddede daha önce Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'na verilen özelleştirme ile ilgili karar alma yetkisi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na verilmiş ve yürütme görevi Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nde bırakılmıştır. 3291 sayılı Kanun ile getirilen en önemli düzenleme; özelleştirme kapsamının ve kapsama alınma sürecinin tanımlanması ve Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na verilen görev ve yetkilerin yeniden Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kuruluna verilmesidir (ÖİB, 2007:1)

Özelleştirme mevzuatında 6.3.1991 tarih ve 3701 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na verilen özelleştirme ile ilgili karar alma yetkisi yeniden Yüksek Planlama Kurulu'na devredilmiştir. Bu doğrultuda, 5.5.1994 tarihli ve 3987 sayılı Kanun ile hükümete üç ay süre ile özelleştirme konusunda KHK çıkarma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiye dayanılarak çıkarılan 30.5.1994 tarihli ve 530, 531 ve 532 sayılı KHK ile özelleştirme ve özelleştirmeye bağlı istihdam sorunlarının çözümüne yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır (Kilci, 1994:7).

24.11.1994 tarih ve 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 27 Kasım 1994 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile getirilen yeni düzenlemeler çerçevesinde Özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonu kurulmuştur. Diğer taraftan, bu Kanun çerçevesinde özelleştirmenin kapsamı genişletilmiş ve bu bağlamda özelleştirilecek “kuruluş”lar ile özelleştirme uygulamalarına ilişkin usul ve esaslar ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Ayrıca, özelleştirme uygulamaları sırasında veya sonrasında işini kaybedenlere, Kanunda belirtilen hükümler çerçevesinde, yasalardan veya toplu iş sözleşmelerinden doğan tazminatları dışında ek bir iş kaybı tazminatı ödenmesi öngörülmüştür. Yine, erken emekliliğin teşviki amacıyla, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda Emekli Sandığı'na tabi personelden hizmet süresi itibarıyla emeklilik hakkı kazananlara, bu hakkı kazandıkları tarihten

itibaren iki ay içinde emekli olmayı istemeleri halinde ikramiyelerinin %30 fazlası ile ödenmesi hükme bağlanmıştır. Kapsamdaki kuruluşlarda uygulamalar sonucu kadrosu iptal edilen memur ve sözleşmeli personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki boş kadro ve pozisyonlara atanmalarına ilişkin düzenlemeler getirilmiş, Özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması hükme bağlanmış ve stratejik nitelikteki kuruluşlarda imtiyazlı hisse bulundurulması öngörülmüştür (ÖİB, 2007:3).

Türkiye’de özelleştirme uygulamaları için 1994 yılına kadar yararlanılan yasal çerçeve 2983 ve 3291 sayılı kanunlarla temin edilmiştir. Özelleştirme programından beklenen hedeflere ulaşılmasında karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi amacı ile, uygulamalara esas teşkil eden 2983 ve 3291 sayılı kanunlarda çeşitli tarihlerde değişikliğe gidilmiştir. “ancak bu değişiklikler, zaten dağınık olan bu mevzuatı, daha da karmaşık hale sokmuştur. Gerek bu karmaşık yapıdan kaynaklanan sorunların, gerekse özelleştirme uygulamalarının sonucuna bağlı olarak karşılaşılan sosyal, ekonomik ve hukuki problemlerin çözümü için yeni düzenlemeler yapılması kaçınılmaz olmuştur” (Duman, Bektaş ve Şıkoğlu, 2002:126).

Zaman içerisinde özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların ve Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararları neticesinde oluşan hukuki boşluğun giderilmesi amacıyla 4046 sayılı Kanunda yeni düzenleme ve değişiklikler yapılmıştır (http:6):

1. 27.04.1995 tarih ve 4105 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanunun 22. maddesinde düzenlenen “kuruluşlardaki Personelin Nakli” başlıklı maddede değişiklik yapılarak, özelleştirme programında bulunan kuruluşlardaki ihtiyaç fazlası personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına nakline ilişkin hükümler ile nakle tabi personelin özlük haklarına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca, anılan Kanunun 37’nci maddesinde yapılan değişiklik ile limanların mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle yapılacak özelleştirmelerinden sadece Türk uyruklu gerçek ve tüzelkişilerin yararlanabileceği, bu haktan yararlanabilecek şirketin Türk Ticaret Siciline tescil edilmiş olması, yabancı sermaye payının % 49’u geçmemesi ve idare ve temsil etmeye yetkili olanların ekseriyetinin Türk vatandaşı olması ile şirket ana

sözleşmesine oy ekseriyetinin Türk vatandaşlarında bulunması gerektiğine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

2. 25.05.1995 tarih ve 4108 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin (A) fıkrası ile özelleştirme kapsamına alınan iktisadi kıymetlerin aynı Kanun hükümleri çerçevesinde teslim ve kiralanması işlemlerinin katma değer vergisinden muaf olduğuna ilişkin hüküm getirilmiştir.

3. 4046 sayılı Kanun'un özelleştirme programına alınan kuruluşların özelleştirme yöntemleri, değer tespiti ve ihale usullerini düzenleyen 18 inci maddesi; Anayasanın 7 inci maddesine aykırılığı nedeniyle, 9 Nisan 1997 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Söz konusu madde, 03.04.1997 tarih ve 4232 sayılı Kanunla Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçeleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmiş, 8 Nisan 1997 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4. Bu arada, 13.8.1999 tarih ve 4446 sayılı Kanun'un 1. maddesi ile Anayasanın 47. maddesinde değişiklik yapılmış ve "Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıklarının özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller Kanunla gösterilir." denilmek suretiyle özelleştirme Anayasada düzenlenmiştir.

5. 26.05.2000 tarih ve 4568 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinde yer alan "Bu Kanunun geçici 8'inci maddesi gereğince Kamu Ortaklığı Fonu'na yapılan aktarmalar hariç Özelleştirme Fonu'ndan genel bütçeye kaynak aktarılmaz" ibaresi "Özelleştirme Fonunun nakit fazlası, Hazinenin iç ve dış ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine hesaplarına intikal ettirilir" şeklinde değiştirilmiş, geçici 8 inci madde ise yürürlükten kaldırılmıştır.

6. 01.08.2003 tarih ve 4971 sayılı Kanun ile; Özelleştirme Yüksek Kurulunun oluşumu ile Başbakan'ın bu Kanundan kaynaklanan yetkilerinin devredeceği Bakan'ın belirlenmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu anlamda, önceden ÖYK üyelerinin hangi bakanlar olacağı Kanunda yazılı iken, değişiklikle ÖYK üyelerini belirleme yetkisi Başbakan'a verilmiştir.

7. 27.4.2004 tarih ve 5148 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanunun 37/b maddesinde değişiklik yapılarak danışmanlık ihalelerine ilişkin esasların, Kamu İhale

Kurumunun uygun görüşü üzerine İdare tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği düzenlenmiştir.

8. 16.6.2004 tarih ve 5189 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanunun 37 nci maddesinin (a) bendinde yer alan “ve Limanların, mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle özelleştirilmesinden Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilir.” ibaresi ile aynı bendin son cümlesi yürürlükten kaldırılarak, limanların özelleştirilmesinden yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin faydalanabilmesine olanak sağlanmıştır.

9. 17.9.2004 tarih ve 5234 sayılı Kanun ile; 4046 sayılı Kanuna Geçici 18 nci madde eklenerek, işçi statüsünde çalışan ve özelleştirme nedeniyle işsiz kalan kapsam içi personelin 657 sayılı Yasanın 4/C maddesi uyarınca yeniden işe yerleştirilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır.

10. Son olarak, 03.07.2005 tarih ve 5398 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile yapılan değişiklikler kısaca aşağıda belirtilmiştir;

2.2. Özelleştirme İle İlgili Diğer Mevzuatta Yer Alan Düzenlemeler

4046 sayılı Kanun dışında diğer mevzuatta da özelleştirme ilgili olarak düzenlemeler yer almaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir (ÖİB, 2007:6);

1. 320 sayılı Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de 15.8.2003 tarihli ve 4971 sayılı Kanun ile yeni bir düzenleme yapılarak, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından şans oyunlarını planlamak, tertip ve çekilişini düzenlemek üzere lisans verilmesi suretiyle özelleştirilmesine imkan sağlanmıştır. Milli Piyango İdaresi icracı kurum olmaktan çıkarılarak düzenleyici kurum haline getirilmiştir. Şans oyunları, lisans verilmesi suretiyle, özel sektör ve yabancı sermaye vasıtasıyla çok daha çeşitli ve güçlü olarak yapılabilecektir.

2. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu’nun 35’ inci maddesine 31.7.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 5228 sayılı Kanun ile eklenen;

“Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olan Araç Muayene İstasyonları/Hizmetinin özelleştirilmesinde değer tespit işlemleri indirgenmiş nakit akımları (net bugünkü değer) yöntemine göre yürütülür.” Şeklindeki düzenleme ile Araç Muayene İstasyonları/Hizmetinin özelleştirilmesi işlemlerinin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirileceği hüküm altına alınmıştır.

3. 15.11.2000 tarih ve 4603 sayılı Kanun ile; T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Emlak Bankası A.Ş.’nin özelleştirmeye hazırlanmalarını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmaları ile anılan Bankaların hisselerinin 4046 sayılı Kanun çerçevesinde satış yöntemiyle özelleştirilmeleri düzenlenmiştir.

4. 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nun 14. maddesinde; Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş., Elektrik Üretim Anonim Şirketi ile bunların müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimleri ile varlıklarının 4046 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütüleceği hüküm altına alınmıştır.

5. 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu’nun 20. maddesinde yapılan değişiklik ile T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’nün (Sandık) mülkiyetinde bulunan ve doğrudan hizmetleriyle ilgili olmayan gayrimenkulleri ile iştirak paylarının yine aynı maddede belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde satılabileceği, yine Sandık Yönetim Kurulunca belirlenecek gayrimenkul ve iştirak payları satışının Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilebileceği belirlendikten sonra buna ilişkin usul ve esaslar getirilmiştir.

6. Türk Telekom’un özelleştirilmesine ilişkin usul ve esaslar 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu’nda düzenlenmiştir. Bu Kanun ile bağımsız değer tespit ve ihale komisyonları kurulmuş ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bu komisyonların sekreteryası hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Ayrıca, anılan Kanunda adı geçen Şirketin hisselerinin 4046 sayılı Kanun çerçevesinde satış yöntemiyle özelleştirileceği ve hisselerin satışına ilişkin usul işlemlerin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütüleceği hüküm altına alınmıştır.

406 sayılı Kanunda 1994 yılından bu yana 4000, 4107, 4161, 4502, 4673, 4854, 4971, 5071, 5189, 5234, 5335, 5369 ve 5398 sayılı Kanunlarla değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin büyük bir kısmı, Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararlarının gereklerine uygun olarak, kanuni eksikliklerin giderilmesine ve bu kararlar doğrultusunda Türk Telekom'un özelleştirmeye hazırlanmasına, bu özelleştirmenin ülke için en uygun şartlarda gerçekleştirilmesine, özelleştirmeyle amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesine, özelleştirme durumunda milli güvenliğin korunmasına, kamu hizmetinin gereği gibi ve aksatılmadan yürütülmesi için alınacak tedbirlere ve özelleştirmenin hukuka uygun bir şekilde sonuçlandırılmasına yönelik bulunmaktadır ([http:6](http://6)).

3. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRMENİN KURUMSAL YAPISI

Özelleştirmenin kurumsal yapısı 2983 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir. Özelleştirme sürecinde zaman zaman Bakanlar Kurulu, Hazine Müsteşarlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu yer alsa da, kurumsal yapı başlıca Özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonundan oluşmaktadır (Kilci, 1994:12).

Özelleştirme Yüksek Kurulu, Başbakanın başkanlığında, Başbakanın uygun göreceği üç Bakan ile Özelleştirme İdaresi Başkanından oluşmaktadır. Kurulun sekreteryaya hizmetlerini yürütme görevi Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na verilmiştir (Kilci, 1994:12).

Kanunda Özelleştirme Yüksek Kurulunun görevleri;

1. Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilen kuruluşların; "Özelleştirme kapsamı"na alınarak "mali ve hukuki yönden yeniden yapılandırılmalarına", yeniden yapılandırma işlemleri tamamlananların, bu işlemlerin ikmalini müteakip "özelleştirme programı"na alınmasına, yeniden yapılandırılmasına lüzum görülmeyenlerin doğrudan doğruya özelleştirme programına alınmasına karar vermek,

2. Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilen kuruluşların Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca sonuçlandırılan özelleştirme işlemleri hakkında nihai kararı vermek,

3. Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilen kuruluşlardan gerekli görülenlerin küçültülmesine, faaliyetlerinin süreli ve süresiz olarak durdurulmasına, kısmen veya tamamen kapatılmasına veya tasfiyesine karar vermek,

4. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilen kuruluşların yönetim kurullarında alınacak kararlarda, ekonomi ve güvenlik ile ilgili olarak milli yararın korunması için söz ve onay hakkı verecek imtiyazlı hisselerin miktarını ve bu paylara dayanarak Devletin sahip olacağı imtiyazlı hakları belirlemek,

5. Yurt içi ve yurt dışından Özelleştirme Fonu'nun kullanım alanlarında yararlanmak üzere kredi almaya ve bu amaçla Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile gerekli görülen hallerde her türlü menkul kıymet ihracı ve diğer kıymetli evrakın düzenlenmesine karar vermek,

6. Gerekli görülen hallerde, hisse senetleri ve her türlü menkul kıymet ile diğer kıymetli evrakın satın alınmasına ve tekrar satılmasına karar vermek,

7. Özelleştirme Fonu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bütçelerini görüşerek onaylamak,

8. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın gelecek yıl programları ile yıl içindeki programlarının uygulanmasını değerlendirerek varsa aksaklıkları giderecek tedbirleri almak,

9. Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen işleri karara bağlamak şeklinde sayılmıştır.

Ayrıca Kanunda Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından kendisine devredilen görev ve yetkiler ile mevzuatla kendisine verilen diğer görev ve yetkilerinin bir kısmını, hizmetin ifası için yarar görülen hallerde, kamu payı yüzde 50'nin üzerinde bulunan ilgili kuruluşların yönetim kurullarına devredebilme yetkisi verilmiştir. 2983 sayılı Kanunda, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı yönetiminde özelleştirme gelirlerinin toplanması ve giderlerinin

finansmanı için T.C. Merkez Bankası nezdinde kurulan Özelleştirme Fonu'nun başlıca kaynakları ([http:7](http://7));

1. Özelleştirme işlemleri sonucu sağlanan tüm gelirler,
2. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilen kuruluşlardan elde edilen temettüler,
3. Özelleştirme uygulamaları çerçevesinde ihraç edilecek her türlü menkul kıymet ile diğer kıymetli evrakın satışından sağlanan gelirler,
4. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilen kuruluşlara sağlanan finansmandan elde edilen gelirler ve
5. Diğer mevzuat ile tahsis edilen kaynaklar olarak tanımlanmıştır.

Özelleştirme Fonu'nun kullanım alanları ise;

- ☐ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın, pay sahibi olduğu şirketlerin sermaye artırımlarına katılınması,
- ☐ Hisse senetleri ve her türlü kıymetli evrak ile özelleştirme uygulamalarının yerine getirilebilmesi için gereken her türlü mal ve hizmetin satın alınması,
- ☐ İş kaybı tazminatı ödenmesi ve iş kaybı ile ilgili verilecek hizmetlerin sağlanması amacıyla kurulacak hesaba aktarmalar yapılması,
- ☐ Özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilen kuruluşlara borç olarak finansman sağlanması,
- ☐ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın bütçesi için gerekli miktarların ayrılması,
- ☐ Özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilen kuruluşlarda idari, mali, hukuki ve teknik yönden yeniden yapılacak düzenlemelerin gerektirdiği giderlerin karşılanması ve
- ☐ Mevzuatla Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na verilen görevlerin yerine getirilmesi olarak öngörülmüştür.

Fona ilişkin olarak Kanunda yer alan diğer düzenlemeler ise fon bakiyesinin kullanımı ve nemalandırılması ile ilgilidir.

4. ÖZELLEŞTİRME KAPSAMI VE UYGULAMA ESASLARI

Kanunda; Kamu iktisadi teşebbüslerinin, bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ile varlıklarının ve iştiraklerindeki kamu paylarının; Kamu iktisadi teşebbüsleri statüsü dışında kalmakla beraber sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası devlete ve/veya diğer kamu tüzel kişilerine ait olan ticari amaçlı kuruluşlardaki kamu payları ile bunların varlıkları ve iştiraklerindeki kamu paylarının; Devletin diğer iştiraklerindeki kamu paylarının ve Hazineye ait payların; diğer kamu tüzel kişilerinin (mahalli idareler hariç) iştiraklerindeki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınmasına Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca karar verileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Özelleştirme Yüksek Kurulu, bu sayılan kuruluşlar yanında Genel ve Katma bütçeli idarelere (mahalli idareler hariç) ait kamu hizmeti ile ilgili olmayan her türlü (hangi isim altında olursa olsun dinlenme, oturma ve sosyal tesisler dahil) varlıklarının özelleştirme kapsamına alınmasına karar verebilmektedir (<http:8>).

Ancak kamu iktisadi teşebbüsleri ile kamu iktisadi teşebbüsleri statüsü dışında kalmakla beraber sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası Devlete ve/veya diğer kamu tüzel kişilerine ait olan ticari kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına ilişkin Kurul kararlarının Bakanlar Kurulunun onayına sunulması ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylandığı tarihte yürürlüğe girmesi şartı getirilmiştir. Böylelikle önemli özelleştirme uygulamalarında en üst siyasi yürütme organının onayının alınması ilkesi benimsenmiştir (Kilci, 1994:41). Kanunda getirilen bir diğer önemli yenilik ise özelleştirme kapsamının "özelleştirme programı" ve "mali ve hukuki yönden yeniden yapılandırma" kapsamı olarak ikiye ayrılması ve kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına ilişkin kararda doğrudan özelleştirme programına mı alınacağı veya mali ve hukuki yönden yeniden yapılandırmaya mı tabi tutulacağı hususunun belirtilmesidir. Buna göre özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlardan; yeniden yapılandırılmalarına kurulca karar verilenlerin yeniden yapılandırma işlemleri tamamlanıncaya kadar, bağlı oldukları Bakanlık veya kurumlar ile ilgileri ve mevcut statüleri aynen devam etmektedir. Bunlarla ilgili mali ve hukuki yeniden yapılandırma işlemlerinin yapılması görevi ise

Hazine Müsteşarlığı'na verilmektedir. Yeniden yapılandırma işlemleri tamamlananlar Kurul kararı ile özelleştirme programına alınmaktadır (Kilci, 1994:42).

Anonim şirket haline dönüştürülenlerin sermayelerindeki kamu payı yüzde 50'nin altına düşünceye kadar, diğerlerinde ise özelleştirme uygulamaları sonucu devredilmeleri tarihine kadar bunların; sermaye miktarını tespit etmeye, kuruluş, birleşme veya bölünmelerinde gerekli düzenlemeleri yapmaya; mal varlıklarına, hak ve yükümlülüklerine ilişkin esasları tespit etmeye, hesapları ve faaliyetleri ile ilgili her türlü düzenlemeyi yapmaya, bu işlemleri kolaylaştırıcı tedbirler almaya, idare yetkili kılınmıştır. Özelleştirme programına alınan kuruluşlardan anonim şirkete dönüştürülenlerden kamu payı yüzde 50'nin altına düşünceye kadar, diğerlerinde ise özelleştirme uygulamaları sonucu devredilmeleri tarihine kadar bu kuruluşların yönetim, denetim ve tasfiye kurulu üyelikleri ile genel müdürlüklerine yapılacak atamalar ve bu görevlerden alınma işlemleri, İdare Başkanının teklifi ve Başbakanın onayı ile yapılmaktadır. Kuruluşların özelleştirme programına alınmalarından önce mülkiyetinde ve/veya tasarrufunda bulunan her türlü hak ve mameleki ile borçlarının, özelleştirme programına alındıktan sonra da aynen devam edeceği hükme bağlanmıştır. Müessese, işletme ve işletme birimlerinin ayrı ayrı anonim şirkete dönüştürülmeleri halinde bağlı oldukları kuruluşların hak ve yükümlülüklerinden hangilerinin anonim şirkete dönüştürülen bu kuruluşa intikal edeceği ise İdarenin yetkisine bırakılmıştır (http:9).

4.1. 1985 – 2007 Dönemi Uygulamaları

4.1.1. Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlar

1985 yılından itibaren 244 kuruluşdaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 393 taşınmaz, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 103 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 23 kuruluşdaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir (ÖİB, 2007:8).

Türkiye’de ilk olarak özelleştirilmeye başlanan ÇİTOSAN’a ait işyerlerinde, özelleştirilmeye ilişkin yasaların çıktığı 1984 yılında özelleştirmenin gerçekleştirilmeye başlandığı 1989 yılına kadar istihdamda toplam %20.4 oranında azaltmaya gidilmiştir. Petrol-İş’in yıllığına göre bu istihdam azaltması özelleştirilecek işletmeleri daha rahat satmak amacıyla uygulanmıştır (Petrol-İş, 1993:524).

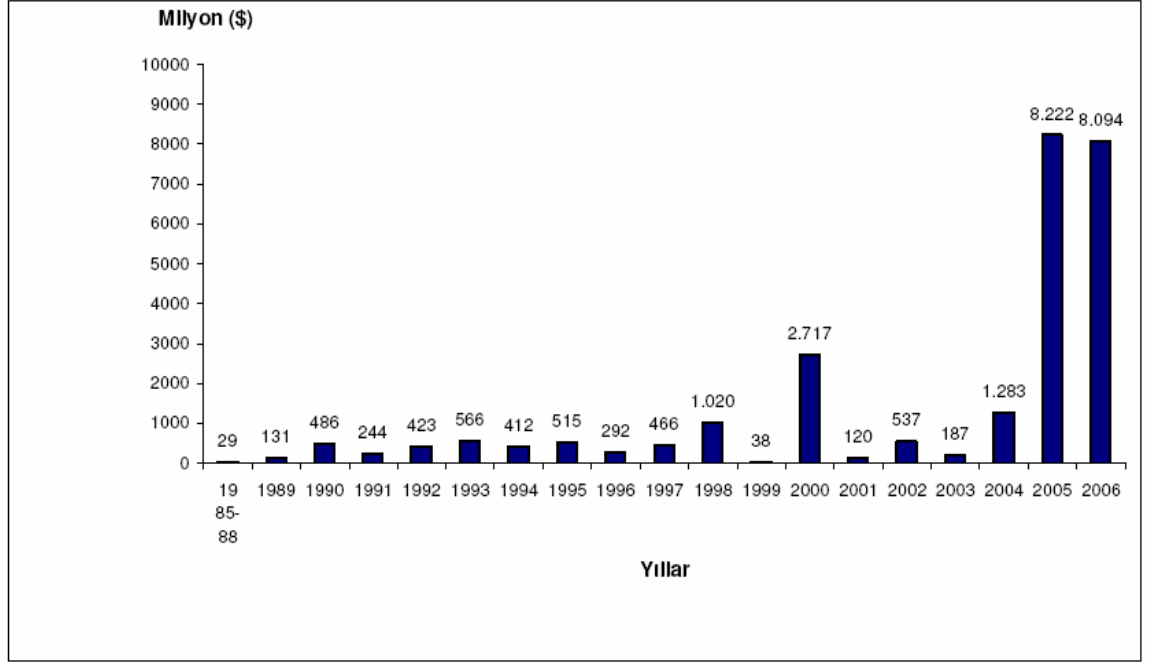
1998 yılında da T. İş Bankası’ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. Sümerbank, Denizbank, Etibank ve Anadolu bank’ın özelleştirilmesi ile de kamu bankalarının özel sektöre devredilmelerine ilişkin ilk adımlar atılmıştır. Deniz Nakliyatı T.A.Ş.’nin özelleştirilmesi, TDİ’nin İzmir Körfez Hattı ile Şehir içi Yolcu ve Araç Taşımacılığı’nın da devri sonucunda devlet, deniz taşımacılığında da çekilmeye başlamıştır. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ’ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en büyük özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB’de satışı sonucunda POAŞ’da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Halen özelleştirme kapsamında 2, kapsam ve programda 15 olmak üzere toplam 17 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 11 tanesinde % 50’nin üzerinde kamu payı vardır. Söz konusu 2 kuruluşun programa alınması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 62 taşınmaz, 77 tesis, 5 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, şans oyunları lisans hakkı yer almaktadır (ÖİB, 2007:9-10).

4.1.2. Gerçekleştirilen Uygulamalar

Özelleştirme çalışmaları, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır. 1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, İdare tarafından bugüne kadar 195 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 186’sında hiç kamu payı kalmamıştır.

SEK ve YEM Sanayi, Çitosan, Testaş ve Orüs'e ait bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirilmiş ve devlet bu alanda işletmecilikten çekilmiştir. YEM Sanayi A.Ş. ve SEK Süt Ürünleri A.Ş. Kasım 1997'de Çitosan ve Testaş'ın ise Temmuz 1999'da tüzel kişilikleri Ticaret Sicilinden silinmiş söz konusu şirketler Et Balık Ürünleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir. 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkulü özelleştirilen Köyteks Yatırım Holding A.Ş.'de 1998 tarihinde Sümer Holding bünyesinde bulunan 21 işletmesi özelleştirilmiş, kalan 2 işletme Seka'ya devredilerek Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir. İsdemir 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesi ile birlikte Erdemir'e devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir (Duman, Bektaş ve Şıkoğlu, 2002:131)

1985 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 26 milyar \$ düzeyindedir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden 31 Aralık 2004 itibarıyla 4.5 milyar YTL (8.6 milyar \$) net giriş sağlanmıştır. Yıl bazında uygulama tutarı ile net giriş tutarı arasındaki fark, vadeli işlemlere ilişkin taksit ödemelerinden kaynaklanmaktadır. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 0.9 milyar YTL'lik (2.3 milyar \$) temettü geliri ve 4.1 milyar YTL'lik (3.4 milyar \$) diğer kaynaklarla birlikte 1985 – 31 Aralık 2004 dönemi toplam kaynakları 9.5 milyar YTL (14.3 milyar \$) düzeyine ulaşmaktadır. Aynı dönemde özelleştirme uygulamaları çerçevesinde 9.2 milyar YTL (13.9 milyar \$) tutarında kullanım gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin kullanımların % 98'lik bir bölümü, kapsamdaki kuruluşlara sermaye iştiraki, kredi borçları ve personel ödemeleri, özelleştirme bonoları ve Hazine'ye aktarmaya ilişkin ödenen tutarlardır (http:10).

Grafik 1: Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri

Kaynak: <http://11>

Grafik 1’de yıllar itibariyle özelleştirme işlemleri görülmektedir. Şekilde de görüleceği gibi özelleştirme uygulamalarının seyri 2000’li yıllara kadar çok fazla bir değişim göstermemiştir. Fakat 2004, 2005 ve 2006 yılları özelleştirme faaliyetlerinin en yoğun gerçekleştirildiği dönem olarak gözlenmektedir.

Özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen kaynakların kullanımı 3 ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara yapılan ödemelerdir. 6.1 milyar \$ düzeyinde ve toplam kaynakların %44’ünü kapsayan bu tutar, kuruluşlara yapılan sermaye iştirakleri, verilen krediler, çalışanlara yönelik iş kaybı ve özelleştirme sonrası tazminatları ile emeklilik primi ödemeleri gibi kullanım kalemlerinden oluşmaktadır. İkinci büyük kullanım kalemini ise, aynı tarih itibariyle 3.6 milyar \$ düzeyinde ve toplam kullanımların % 26’sını kapsayan ve Hazineye ve Hazine bünyesinde bulunan Kamu Ortaklığı Fonu’na yapılan aktarmalardan oluşturmaktadır. Bu Fon’un kullanım alanı ise mevzuatla sadece baraj, otoyol ve içme suları gibi altyapı tesislerinin finansmanı ile sınırlandırılmıştır. 26 Mayıs 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4568 sayılı Kanun çerçevesinde, 2001 yılından beri aktarma yapılmamıştır. Üçüncü kullanım kalemi

ise, özelleştirme uygulamaları için çıkarılan bono ve tahvil ödemeleri gibi tutarlardan oluşmaktadır. Bu ödemelerin toplamı da yine aynı dönemde 3.9 milyar \$ düzeyinde olup, toplam kullanımların %28'ini kapsamaktadır. Yukarıda belirtilen üç ana kullanım kalemi toplamı olan 13.6 milyar \$ düzeyindeki tutar, toplam kullanımların % 98'ini kapsamakta ve özelleştirme olgusu var olsa da, olmasa da, devletin bir şekilde Hazinesinden yapmak zorunda olduğu tutarlardan oluşmaktadır. Bu arada özelleştirmeye bağlı olarak yapılan ve gider-masraf olarak tanımlanabilecek, uygulamalar için yapılan danışmanlık, ihale ilanları ile reklam ve tanıtım giderleri ise toplam kullanımların yalnızca % 1'ini oluşturmaktadır (ÖİB, 2007:11).

4.1.3. İhale Veya Satış/Devir Prosedürü Devam Eden Kuruluşlar

4.1.3.1. Taşınmaz

Maliye Hazinesi mülkiyetinde bulunan İstanbul Beşiktaş'ta bulunan arsanın "satış" yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 19 Ocak 2007 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. İhalede son teklif verme tarihi olan 28 Şubat 2007 itibarıyla 10 teklif alınmıştır. 7 Mart 2007 tarihinde yapılan nihai pazarlık görüşmeleri sonucunda en yüksek teklif 800.000.000 ABD Doları bedelle Zorlu Gayrimenkul Geliştirme ve Yatırım A.Ş. tarafından verilmiştir. Satış, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 12 Mart 2007 tarihli kararı ile onaylanmıştır. Satış sözleşmesinin imzalanmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir (http:12).

7 grubun kaldığı açık artırma bölümü 720 milyon dolardan başladı ve fiyat artırımları en az 1 milyon dolar olarak belirlendi. İhalede en yüksek mikar Zorlu Gayrimenkul tarafından 800 Milyon \$ olarak verildi. Tekliflerin alınmasıyla ihale teknik olarak sonuçlandı. İhale komisyonu satışa ilişkin kararını Özelleştirme Yüksek Kurulu onayına sunacak. ÖYK onayının ardından en yüksek teklif sahibiyle sözleşme imzalanarak, taşınmaz alıcıya devredilecek. Daha önce açıklanan koşullara göre 96 bin 505 metrekarelik arazi, konut, ticari alan veya turizm alanı olarak değerlendirilebilecek. Burada yapılacak binalarda ise en fazla 28 kata izin verilecek (http:13).

4.1.3.2. Petkim

PETKİM Petrokimya Holding A.Ş. sermayesindeki %44 oranındaki İdare hissesi ile %7 oranındaki Emekli Sandığı hissesi olmak üzere toplam %51 hissenin ‘blok satış’ yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 16 Mart 2007 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. İhalede son teklif verme tarihi 15 Haziran 2007 olarak belirlenmiştir. PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.’ye ait Yarımca Sosyal Tesis alanında bulunan 4 arsa ve üzerindeki yapıların “satış” yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 4 Ocak 2007 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. İhalede son teklif verme tarihi olan 15 Mart 2007 itibariyle 2 teklif alınmıştır. 22 Mart 2007 tarihinde yapılan nihai pazarlık görüşmeleri sonucunda uygun teklif alınamaması nedeniyle ihale iptal edilmiştir (ÖİB, 2007:12). PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.’nin sermayesindeki, % 51 oranındaki kamu hissesinin "blok satış" yöntemi ile özelleştirilmesine ilişkin ihale sürecinde 05 Temmuz 2007 tarihinde kamuya açık olarak yapılan nihai pazarlık görüşmeleri sonucunda ikinci en yüksek teklifi veren, Socar-Turcas-İnjaz Ortak Girişim Grubu'na 2.040.000.000-ABD Dolarına satılması Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 22/11/2007 tarih ve 2007/63 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Socar&Turcas Petrokimya A.Ş. ile Hisse Satış Sözleşmesi 30.05.2008 tarihinde imzalanmıştır.

4.1.3.3. Sümer Holding

13 Şubat 2007 itibariyle 2 teklif alınmıştır. 9 Mart 2007 tarihinde yapılan nihai pazarlık görüşmeleri sonucunda en yüksek teklif 812.000 ABD Doları bedelle Gökal Tarım ve Hayvancılık Süt Ürünleri İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından verilmiştir. Alınan tekliflerin, İhale Komisyonu tarafından değerlendirilmesini müteakip, sonuçlar Özelleştirme Yüksek Kurulu gündemine sunulacaktır. BESLEN Makarna Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.’deki %23,84 oranındaki iştirak payı hissesinin “satış” yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 25 Aralık 2006 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. İhalede son teklif verme tarihi olan 13 Şubat 2007 itibariyle teklif alınamaması nedeniyle ihale iptal edilmiştir (ÖİB, 2007:12). Sümer Holding’e ait iştiraklerden TÜMAŞ A.Ş.’nin % 49, BUMAS A.Ş.’nin % 30 ve Beslen A.Ş.’nin % 23,84 oranındaki iştirak payı hisselerini, satış yöntemi ile özelleştirmek üzere ihale açtı. Duyuruya göre, Türk Mühendislik Müşavirlik ve Müteahhitlik

A.Ş.'nin (TÜMAŞ) 500 bin YTL sermayesi içindeki 245 bin YTL tutarında sermayeyi temsil eden, %49 oranındaki payı hissesi, Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin (BUMAS) 840 bin YTL sermayesi içindeki 252 bin YTL tutarında sermayeyi temsil eden % 30 oranındaki iştirak payı hissesi ile Beslen Makarna Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin (BESLEN) 10 milyon YTL sermayesi içindeki 2 milyon 384 bin 84 YTL tutarında sermayeyi temsil eden, % 23,84 oranındaki iştirak payı hissesi satılacak. İhaleler, kapalı zarf içinde teklif almak ve görüşmeler yapmak suretiyle pazarlık usulü ile gerçekleştirilecek. Sümer Holding A.Ş.'nin değişik oranlarda hisselerine iştirak ettiği şirketlerdeki hisselerin özelleştirilmesine ilişkin Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. (TSKB) ile İdaremiz arasında 22.09.2006 tarihinde Danışmanlık Hizmet Sözleşmesi imzalanmıştır.

Sümer Holding A.Ş.'nin sermayelerine iştirak ettiği, **BUMAS** Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de (BUMAS) %30,00 oranındaki, **TÜMAŞ** Türk Mühendislik Müşavirlik ve Müteahhitlik A.Ş./de (TÜMAŞ) % 49,00 oranındaki ve **BESLEN** Makarna Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş./de (BESLEN) %23,84 oranındaki iştirak hisselerinin ayrı ayrı "satış" yöntemi ve "Pazarlık Usulü" uygulanmak suretiyle özelleştirilmesine ilişkin olarak 25 Aralık 2006 tarihinden itibaren ihale ilanına çıkmış olup son teklif verme tarihi 13.02.2007 itibariyle gerek TÜMAŞ gerekse BESLEN'e teklif alınamadığından bu ihaleler iptal edilmiş, **BUMAS'daki** %30,00 oranındaki iştirak payı hisse için İdaremiz ile Gökal Tarım Hayvancılık Süt Ürünleri İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. arasında 07.06.20 07 tarihinde "Hisse Satış Sözleşmesi" imzalanmış ve özelleştirme tamamlanmıştır.

TÜMAŞ ve BESLEN için 2. kez, **NİTROMAK** Makina Kimya Nitro Nobel Kimya Sanayi AŞ./deki (NİTROMAK) %33,50 oranındaki iştirak payı hisse için ilk kez olmak üzere 10 Temmuz 2007 tarihinden itibaren ihale ilanına çıkmış olup son teklif verme tarihi olan 16.08.2007 itibariyle TÜMAŞ ve BESLEN'e teklif alınamadığından NİTROMAK'ta ise teklifler yetersiz görüldüğünden ihaleler iptal edilmiştir.

Bu defa, NİTROMAK'taki %33,50 oranındaki iştirak payı hissenin "Satış" yöntemi ve "Pazarlık Usulü" uygulanmak suretiyle özelleştirilmesine ilişkin 16.11.2007 tarihinden itibaren 2. kez ihale ilanına çıkmış, son teklif verme tarihi

olan 13.12.2007 itibariyle 2 (iki) adet teklif gelmiş olup gerçekleştirilen ihale görüşmeleri sonucu Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun (ÖYK) 11.03.2008 tarih ve 2008/18 sayılı Kararı ile söz konusu hissenin en yüksek teklifi veren Ortak Girişim Grubuna İhale Şartları Belgesi çerçevesinde satılmasına karar verilmiştir.

Ortak Girişim Grubunca İhale Şartları Belgesinin ilgili maddeleri çerçevesinde kurulan AV Patlayıcı İmalat Madencilik Yatırım Sanayii ve Ticaret A.Ş. ile Hisse Satış Sözleşmesi imzalanmak üzere çalışmalara başlanılmıştır.

Bu arada, TÜMAŞ ve BESLEN için 3. kez ihaleye çıkılmasına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır (http:14).

4.1.3.4. TCDD İzmir Limanı

T.C. Devlet Demir Yolları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne bağlı İzmir limanının 49 yıl süreyle “işletme hakkının verilmesi” yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 4 Ocak 2006 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. İhalede 7 Nisan 2006 olarak belirlenen son teklif verme tarihi olan 30 Mart 2007 itibariyle 4 teklif alınmıştır. 3 Mayıs 2007 tarihinde yapılan nihai pazarlık görüşmeleri sonucunda en yüksek teklif, 1.275.000.000 ABD Doları bedelle Global-Hutchison-Ege İhraacatçı Birlikleri Liman Hizmetleri ve Taşımacılık A.Ş. O.G.G. tarafından verilmiştir. Liman İş Sendikası'nın açtığı dava sonucu Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, TCDD Genel Müdürlüğü'ne ait İzmir Limanı'nın özelleştirmesi amacıyla yapılan ihale ile ihaleyi sonuçlandıran Özelleştirme Yüksek Kurulu kararının yürütmesini durdurdu (http:15).

4.1.3.5. Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Özelleştirme Çalışmaları

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin (TTAŞ) özelleştirme çalışmaları, diğer özelleştirme uygulamalarından farklı olarak 406 sayılı Kanun çerçevesinde yapılmaktadır. Söz konusu çalışmalar, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ulaştırma Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı üyelerinden oluşan bağımsız değer tespit ve ihale komisyonları tarafından yürütülmektedir (ÖİB, 2007:14).

Dünyada son yıllarda telekomünikasyon alanında göze çarpan en önemli gelişme, söz konusu alandaki politika belirleme, idari düzenleme yapma ile işletmecilik işlevlerinin birbirinden ayrılması ve her bir işlevin, o işlevin niteliğine

uygun esaslar dairesinde yürütülür hale getirilmesidir. Bu çerçevede, gelişmiş ülkelerde uygulama alanı bulan sektör yapısı genel olarak siyasal sorumluluk taşıyan hükümetin sektör politikaları ile genel esaslar ve hedefleri belirlemesi, faaliyetlerinde özerk nitelikteki bir düzenleyici otoritenin teknik nitelikteki gerekli idari düzenlemeleri yapması ve uygulaması, buna karşılık işletmecilik faaliyetlerinin de ekonomik esaslar dairesinde ticari kuruluşlar tarafından yerine getirilmesini içermektedir (http:16).

Şirket hisselerinin en az %51'inin tek seferde blok olarak satılması ve blok satışı müteakip, kalan hisselerin Bakanlar Kurulunca belirlenecek süreç çerçevesinde halka arz edilmesi kararlaştırılmış ve Türk Telekom özelleştirmesine yönelik birçok olumlu düzenleme hayata geçirilmiştir(ÖİB, 2007-14). Bunlardan bazıları;

☐ Yabancılar yönelik sermaye sınırlamasının kaldırılması ve altın hissenin kapsamının daraltılması,

☐ Türk Telekom'un sorunlu alacaklarına ilişkin düzenlemenin gerçekleştirilmesi,

☐ Şirketin %100'ünün satılabilmesinin mümkün kılınması,

☐ Şirkette kamu payının %50'nin altına düşmesiyle birlikte asli ve sürekli görevlerde çalışanlar, 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kadrolu ve sözleşmeli personel statüsünde çalışanlar ve kapsam dışı personel statüsündeki personelin, devirden sonraki 30 gün içinde başka kamu kurum ve kuruluşlarına nakledilmek üzere Devlet Personel Başkanlığı'na bildirilmesi,

☐ Şirket üzerindeki çeşitli vergi yükümlülüklerinin (Deprem Afet Fonuna Katkı, Sivil Savunma Fonuna Katkı, Milli Prodüktivite Merkezine Katkı Payı, TSE'ye katkı payı) 01.01.2005 tarihi itibarıyla kaldırılmasıdır.

Diğer taraftan, Türk Telekom'un blok olarak satışına ilişkin ihale öncesinde, Özelleştirme İdaresi tarafından potansiyel yatırımcıları Şirketin hukuki, operasyonel ve mali durumuna ilişkin olarak aydınlatmak, satış sürecine ilişkin bilgi vermek ve ilgililerin de özelleştirme sürecine ilişkin görüşlerini almak üzere bir Özelleştirme İdaresi tarafından "Bilgilendirme Süreci" gerçekleştirilmiştir. Toplam 11 yerli ve

yabancı yatırımcının katıldığı süreç 31 Temmuz 2004 tarihinde sona ermiştir (ÖİB, 2007:15).

1993 yılından sonra NETAŞ, fiili olarak Northern Telecom'un yönetimine girdi. Bağımsız araştırma-geliştirme ve teknoloji üretme girişimleri sona erdirildi. Şirket, ulusötesi telekomünikasyon tekelinin bazı işlerini yapan bir birime dönüştürüldü. Bu süreçte, telefon ve kablolu televizyon kablo şebekesi yapımı, kablolu televizyon hizmeti, uydu yer istasyonu hizmetleri, TÜRKSAT uyduları, cep telefonları ve internet hizmetlerinde de özelleştirme yaşandı (Başaran ve Özdemir, 1998: 90)

Devlete ait Türk Telekom A.Ş.'nin (TT) yüzde 55'lik hissesinin blok satış yöntemiyle satılması için ihale hazırlıkları yapıldığı açıklanmıştır; ancak, ihale sonucunda elde edilecek tekliflerin düşük olacağından endişe edilmektedir. Endişenin nedeni, ekonomimiz için büyük önem taşıyan bu kuruluşumuzun toplam değerinin, özelleştirilme kararının verildiği 1993'ten beri düşmüş olmasıdır. Şimdiki ihalede ortaya çıkacak değer, ekonomi yönetiminin yeterli bulunmayacağı, bugünden tahmin edilebilecek durumdadır. Çünkü serbest pazar ekonomisi kurallarının geçerli olduğu bir ülkede, başkasına satmaya karar verdikten sonraki 11 yılda şirketinize alıcı bulamazsanız, o şirketin, mali durumu bozulacak, yatırımları duracak, iyi personeli yeni iş bulunca şirketten ayrılacak, maliyetleri yükselecek ve kârı azalacaktır. İlk birkaç yılda şirket yönetilebilse bile, sürenin sonuna doğru şirket büyük sıkıntılara girebilecek, ödeme güçlüklerine düşebilecektir ([http:17](http://17)).

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin yüzde 55 oranındaki kamu hissesinin özelleştirilmesi için 24.11.2004 tarihinde açılan ihale sürecinde teklif sahiplerinin teklifleri 24.06.2005 tarihinde alındı ve ihale 01.07.2005 tarihinde sonuçlandı. İhalede en yüksek teklif 6.550.000.000 ABD Doları ile Oger Telecoms Ortak Girişim Grubu, ikinci en yüksek teklif ise 6.500.000.000 ABD Doları ile Etisalat-Çalık Ortak Girişim Grubu tarafından verilmiştir ([http:18](http://18)).

İhale sonuçları İhale Komisyonu tarafından Rekabet Kurulu onayına sunulmuştur. Rekabet Kurulu'nun iznini müteakiben karar, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından 25.07.2005 tarih ve 2005/9146

sayılı kararı ile onaylanmış ve 02.08.2005 tarih ve 25894 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. İhale sonucunun Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla beraber ihalede kazanan Oger Telecoms Ortak Girişim Grubu ile 24.08.2005 tarihinde hisse satış sözleşmesi imzalanmıştır. Devir ise 14 Kasım 2005 tarihinde gerçekleştirilmiştir (ÖİB, 2007:15).

5. ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINA YÖNELİK SENDİKALARIN TUTUMU VE ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ ETKİLERİ

Özelleştirme hangi ülkede olursa olsun, mutlaka bir karşı koyma ile karşılaşmıştır. Bu karşı koyma politikacılar, ideolojik tercihleri dolayısıyla aydınlardan, KİT sisteminden faydalanan tüketicilerden, bayilerden ve ürün satanlardan ve özellikle de çalışanlarla sendikalardan gelmiştir. Sendikaların özelleştirmeye karşı olan tutumları, özelleştirmeden ilk ve en büyük oranda zarar göreceğ kesimin çalışanlar olmasından kaynaklanmaktadır. Sendikalar temsil ettikleri kesimin menfaatlerini korumaya yönelik bir tavır sergilemektedirler. Sendikaların özelleştirilme gerçekleştirilirken alınmasını istedikleri tedbirler ve özleştirme karşısındaki tutumları ana hatları ile şu şekilde ortaya çıkmıştır (Bedir, 1992:35):

1. Özelleştirme gerçekleştirilirken, istihdam ve ücret seviyesinin korunmasına, çalışma şartlarının iyileştirilmesine ve mevcut yönetime katılma uygulamalarının devamına özen gösterilmelidir.

2. Sendikalar gelecekte de işçilerin istihdam güvenliği ve diğer haklarını etkileyen kararlardan haberdar edilmeli ve bu kararların alınacağı toplantılara katılmalıdırlar.

3. Sermaye piyasasına sürülecek olan hisse senetlerinin değerinin tespitinde ve satılmasında küçük yatırımcının menfaatleri gözetilmeli, sermaye elinde toplanmasına izin verilmemelidir.

4. Çalışanlara hisse senetlerinin satılması uygulamasına, paralel olarak işletmelerin yönetim kurullarındaki yönetime katılma etkinlikleri de artırılmalıdır.

5. Sendikalar, toplumun tamamını yakından ilgilendiren kamu hizmetlerinin, haberleşmenin, ulaştırmanın ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Bu tür malların toplumun ortak kullanımına yönelik olduğu ve kar endişesi olmaksızın sunulması gerektiğini belirtmektedirler.

6. Elektrik, gaz, demiryolları, su ve posta doğal monopollerdir. Bunların özelleştirilmesi, bu monopolün özel sektöre geçmesi anlamını taşır ve rekabet felsefesine ters düşer.

7. Kamu hizmetlerinin özelleştirildiği ülkelerde elde edilen sonuçlar, diğer ülkelerin bu alanlarda özelleştirme yapmalarına haklılık kazandıracak sonuçlar vermemiştir. Dolayısıyla bunlar örnek alınarak özelleştirilmeye gidilmemelidir.

Özelleştirme ile ilgili beklentileri bu şekilde ortaya çıkan sendikaların faaliyetleri ise şu yönde gerçekleşmiştir (Bedir, 1992:36).

1. Sendikalar, özelleştirme konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi faaliyetlerine büyük ağırlık vermişlerdir. Bu amaçla özelleştirme çalışmalarını yakından takip etmişlerdir.

2. Özellikle mahalli idarelerin temizlik gibi işleri taşeronlara yaptırma yöntemine karşı aktif mücadele vermişlerdir.

3. Sendikalar, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine alternatif ekonomik tedbirler önermişlerdir. Kamu kesiminin hizmet üretiminde sosyal kriterleri dikkate alması gerektiğini vurgulamışlardır.

4. Özelleştirmenin iktisadi sonuçlarını koymaya yönelik araştırma faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Özelleştirmenin etkileri üzerine karşılaştırmalı dokümanlar hazırlamış ve yayınlamışlardır.

Sendikalar özelleştirmeye tamamen karşı olmak yerine, karşı oldukları alanları sınırlamakta ve mücadeleyi bu sınırlı alanda yoğunlaştırmaktadırlar. Bu çerçevede çalışmalarını, kamuoyunu bilgilendirme ve desteğini alma, hükümetleri açık ve istikrarlı bir özelleştirme politikası takip etmeye zorlama ve alternatif çözümler önerme yönlerinde yoğunlaştırmışlardır. Türkiye’de sendikalaşma oranı oldukça düşüktür. Her ne kadar da oranlar yüksek gibi görünse de çalışanların büyük

bir bölümünün resmi kayıtlar da yer almadığı ve mükerrer kayıtların sendikaların yetki alabilmeleri için fazla sayıda gösterildiği bilinmektedir.

Kamu kesiminde sendikalaşmanın özel kesime göre daha yoğun olmasında başlıca iki etken olabilir. Bunlardan biri, özel kesim işverenlerinin henüz sendikaların kendi işyerlerinde örgütlenmesine olumlu bakmamaları ve sendikalaşmayı engellemek için çeşitli yollara başvurmalarıdır. Buna karşın kamu kesimi sendikal örgütlenmeyi benimsemiştir ve bu yönden sendikalara daha ılımlı yaklaşmaktadır (Arıoğlu, 1994:136).

Özelleştirme ile birlikte, sendikalaşmanın yoğun olduğu kamu işyerleri özel sektöre devredilecektir. Böylece, sendikal örgütlenmeye daha uygun olan büyük ölçekli işletmelerin önemli bir bölümü küçük ve orta ölçekli işletmeler haline dönüşecektir. Bu durumda, hem sendikal örgütlenme zayıflayacak, hem de bu işyerlerinde sendikaların toplu pazarlık güçleri azalacaktır. Bunun yanı sıra, kamu kesiminde örgütlenmiş olan sendikalar önemli ölçüde üye kaybetmekle beraber, toplu sözleşme yetkisini de kaybetmek ile karşı karşıya kalabileceklerdir. Diğer taraftan, yukarıda da belirttiğimiz gibi özel kesim işyerlerinde sendika örgütlenmeye karşı her zaman olumlu bakılmamakta ve taşeronlaştırma, fason işçi çalıştırma gibi yollara sendikal örgütlenme engellenmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra, özel kesimde büyük ölçüde sigortasız, kaçak işçi çalıştırılmaktadır. Sendikalaşmanın yoğun olduğu kamu işyerlerinin özelleştirilmesi ile birlikte, bu işletmelerde de birçok özel işyerinde olduğu gibi sendikasızlaştırılmaya gidilmesi olasıdır. Böylece, bu işyerleri ile birlikte ülke genelinde de zaten düşük olan sendikalaşma oranı daha da düşecektir (Arıoğlu, 1994:137).

Özelleştirme ile sendikaların olumsuz etkilenmesi beklenen bu gelişmeler yanında, özelleştirmenin bir sendikasızlaştırma politikası olarak ele alınmadığı durumda yani, özelleştirilen işyerlerinde sendikasızlaştırılmaya gidilmediği ve sendikal örgütlenmenin bir ölçüde benimsendiği durumda, sendikalar için bazı olumlu gelişmelerde beklenebilir. Bu anlamda, KİT'lerde çalışanların yaklaşık %35i memur ve sözleşmeli personel statüsünde çalışmaktadır. Bu statüde bulunan çalışanlar, 2822 sayılı Sendikalar Kanununa göre kapsam dışında kalmaktadır.

KİT'lerin özelleştirilmesi ile birlikte, bu çalışanlar işçi statüsünde diğer bir değişle, sendikalı kapsamına gireceklerdir.

Ancak KİT'lerde memur ve sözleşmeli olarak çalışanların önemli bir bölümü, yönetici, teknik eleman ve büro elemanıdır. Diğer bir değişle beyaz yakalı çalışanlardır. Beyaz yakalı çalışanların ise sendikalaşma eğilimleri diğer çalışanlara göre daha düşüktür (Koray, 1992:123). Bu nedenle memur ve sözleşmeli personelin sendikalı kapsamına girmesi ile bu çalışanların tümü sendika üyesi olmaya istekli olmayabilecektir (Dereli, 1993:26).

5.1. Sendikaların Özelleştirme Hakkındaki Görüşleri ve Basın Açıklamaları

Sendikaların özelleştirme uygulamalarına karşı çeşitli faaliyetleri vardır. Sendikalar öncelikle üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek biçiminde tanımlanan dar anlamdaki sendikal sorumlulukları dolayısıyla, yani, üyeleri için daha yüksek ücret, daha iyi çalışma koşulları sağlama mücadeleleri yönünden özelleştirme ile ilgilenirler (Işıklı, 1990:44).

Gerçekte, özelleştirme, tarihsel olarak, sendikaları “olmak veya olmamak” ölçüsünde ilgilendiren bir oluşum çerçevesinde gündeme getirmiştir. Bu sayede sendikaların genel anlamda özelleştirme karşısındaki tutumlarının günümüzdeki tutumları ile kıyas yapılması söz konusu olabilecektir.

Uluslar arası düzeyde ünlü bir Batı Alman sendikacısının gözlemlerine göre, “sendikalar, ... her yerde vatandaşa verilen kamu hizmetlerinin kısıtlanmasını ve özelleştirilmesini reddetmektedirler. Sendikalar bu konuda, işçiler ve ailelerinin yaşam kalitesinin, geniş ölçüde kamu hizmetlerinin kapsam ve kalitesine bağlı olduğu gerçeğinden hareket etmektedirler.” (Kluncker, 1986:50). Önceleri, sendikalar, özelleştirme uygulamalarına karşı olumsuz tutumlarını aleni ortaya koymuşsalar da, özelleştirme kavramının taşıdığı anlam, ideolojisinin temelleri sağlam bir hal aldıkça, bu tutumları da değişmiştir. Sendikalar, günümüzde daha çok şu iki özelleştirme uygulaması karşısında tepkilerini arttırmaktadırlar. İlki, doğal monopol niteliğinde olan ve devlet tarafından çalıştırılan, enerji, demiryolu,

haberleşme gibi özel ve sosyal faydaları yanında ülke bağımsızlığı için stratejik önem taşıyan kuruluşlar, ikincisi ise ağırlıklı olarak mahalli idareler tarafından yürütülmekte olan temizlik gibi kamu hizmetleri ile eğitim, sağlık gibi hizmetlerin gerçekleştirildiği kuruluşların özelleştirilmesidir.

1970’li yıllarda başlayan dünya ekonomik bunalımı sonrasında, Keynesyen iktisat politikaları çözüm üretememiştir. Çünkü Keynescilik, geçmişin bunalımlarının üstesinden gelme yolunda etkin araçlar sağlamasına karşın, günümüzün bunalımının kavramlaştırılmasında bile yetersiz kalmıştır. Keynesyen iktisat döneminin kapanması, sendikalara karşı bir tutumuda beraberinde getirmiştir. Oysa Keynesciliğin egemen olduğu dönemler, sendikacılığı altın çağı olmuştur. Özellikle Batı Avrupa’da sendikaların anayasal güvence altında, demokrasinin vazgeçilmez kurum ve kuruluşları arasındaki yerlerini almalarında Keynesciliğin yaktığı yeşil ışığın önemli rolü görülür. Keynescilik, ekonominin bunalıma düşmemesi ve dengeye kavuşması için kitlelerin satın alma gücünü ayakta tutacak mekanizmaların işlerlik kazanmasının gereğini ortaya koymakla, sosyal refah devleti uygulamalarının ve bunun bir parçası olarak, sendikaların varlığının ve işlevlerinin üzerine oturacağı kuramsal temelleri de sağlamıştır (Işıklı, 1990:44).

5.1.1. TÜRK-İŞ’in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri

Sendikalar özelleştirme uygulamalarına karşı seslerini yükseltmede gecikmemişlerdir. Sendikalar bu tepkilerini kendi sendika yayınlarında, basın açıklamalarında ve toplantılarında, panellerde, başta sendika toplantıları olmak üzere tüm toplantılarda giderek artan bir biçimde dile getirmişlerdir.

Türk-İş 16. Genel Kurulu’nun çalışma raporunda, Özelleştirme ile mülkiyetin tabana yayılacağı görüşünün doğru olmadığı bu söylemin tepkileri azaltmaktan öteye bir anlam taşımadığı belirtilmiştir. Ülkemizde dengeli beslenme mücadelesi verir konumda olan çalışanların bu hisseleri alabilmelerinin gerçekçi bir yaklaşım olmadığı da ifade edilmiştir. Özelleştirmenin sendikasızlaştırmanın bir aracı olduğu, sözleşmeli personel uygulaması ve sözleşmeli personele sendikalaşma yasağı getirilmesinin bunun bir sonucu olduğu da belirtilen görüşler içerisinde yerini almıştır (Gürol, 1994:86)

Özelleştirme politika ve uygulamalarını eleştirirken, ülke ekonomisi ve çalışanlar açısından getireceği sakıncaları ortaya koyan Türk-İş; KİT'lerin özleştirilmesini, KİT yönetimlerinin siyasi müdahale ve yönlendirilmelerden kurtarılmasını ve KİT'lerin yeniden yapılanmasını talep etmektedir. İstenen yeniden yapılanma da KİT'lerde sürekli özerk bir yönetim, karar özgürlüğü ve modern işletmecilik ilkelerinin uygulanmasını içermektedir (Türk-İş, 1997:6).

Dönemin Türk-iş genel başkanı yapmış olduğu konuşmada şu sözleri söylemiştir (Petrol-İş, 1989:155):

“... KİT'lerin özleştirilmesi girişimlerinin ülke ekonomisi ve çalışanlar açısından getireceği sakıncaları değerlendiren Konfederasyonumuz, başlangıcından itibaren bu politikaya karşı çıkmıştır. Yapılmak istenen uygulamanın basit bir ekonomik karar olmayıp, Türk ekonomisinin temel yapısıyla ilgili olduğu ve satışa çıkarılan müesseselerin temel yapıyı sarsacak kadar büyük ve önemli olduğu tarafımızdan her vesile ile vurgulanmıştır. Siyasal iktidar KİT'lerin özleştirilmesini kamuoyuna tepki doğurmasın diye “mülkiyetin tabana yayılması ve bu yolla endüstriyel demokrasinin yerleştirilmesi” gibi gerekçelerle kamuoyuna şirin göstermeye çalışırken, “İşçilerin hangi parayla mülkiyete ortak olacağı” sorumuz dahi cevaplandırılmamış, ortada kalmıştır. Siyasal iktidar, KİT'lerin satışı ile elde edeceği kaynağı yatırımlarda kullanmak yerine, finansman açığının kapanması için kullanmak eğilimindedir. KİT'lerin ekonomik, dolayısıyla ulusal bağımsızlığımızı gerçekleştirmek bakımından etkin bir işlevi vardır. Bu işleve, bugün her bakımdan ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik bağımsızlığın başta gelen yolu ise sanayileşmeden geçmektir. Siyasal iktidarın, sorunlara kısa vadeli yaklaşımlarla çözüm getirmesinin uzun vadede yaratacağı ekonomik, sosyal ve hatta siyasal bedel çok büyüktür...”

1948-1960 yılları arasında sendikaların faaliyetleri sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu dönemde sendikalaşma hakkının sadece beden işçilerine tanınmış olması, sendika aidatlarının sınırlandırılması, idari makamların sendikalar üzerinde denetimlerini artırması, siyasi faaliyet ve grev yasağı sendikaların gelişmesini ve etkin biçimde faaliyet göstermelerini engellemiştir (Tokol, 1991:32). Türk-İş ve bazı sendikalar, zaman zaman grev hakkının ve daha geniş sendikal özgürlükler için hükümete baskı

yapmışlardır. Fakat bu dönemde sendikalar siyasilerle ilişkilerini geliştirip, işçiler için yardım sandığı kurmak benzeri taleplerde bulunmuşlardır (Dereli, 1975:301).

Bu sözler günümüzde söylenen söylemlerden hiç de farklı değildir. Bu da şu anlama gelmektedir ki kişisel çıkarlar geçmişte de günümüzde de toplumsal çıkarlardan önde tutulmuş ve günü kurtarma gayesinde hareket edilmiştir. Oysa özelleştirme kurallarına ve gerekli çalışmalara bağlı kalınarak gerçekleştirilse, işgücünün haklarının korunması yönünde çalışmalarda bulunulsa, kazanç borç ödenmesinde değil, yeni yatırımlarda kullanılsa dolayısı ile istihdam yaratılsa özelleştirme uygulamalarına karşı tutum daha farklı olabilirdi.

Yatırımlarda devletin payı düşürüldüğü halde, özelin yatırımları arttıramadığı, yabancı sermayenin hizmet sektöründe yoğunlaştığı, siyasi iktidarın üretken yatırımlar yapmadığı, özel sektörün yatırımları için ayırdığı kaynağın özelleştirmede kullanılacağı ve yeni yatırımlar için ülke açısından tasarrufun söz konusu olmayacağı, devletin özelleştirme ile sağladığı kaynakları yeni yatırımlara yöneltme yerine finansman açığını kapatacağı, KİT’lerin iddia edildiği gibi verimiz olmadığı, mülkiyetin tabana yayılmasına el verecek ulusal gelir dağılımının olmadığı bu açıklamanın girişinde vurgulanmakta ve çalışanların hangi parayla KİT’lerin mülkiyetine ortak olacağı vurgulanmaktadır (Akpınar, 2002:78). Ayrıca 4 Şubat kararları ile getirilen faiz politikası ile hedeflenen tasarrufları artırmanın gerçekleşmediği ve “zorunlu tasarruf” adı altında çalışanların ücretlerinin bir bölümüne yasa yolu ile el koyulduğu belirtilmiştir.

KİT’lerin ülke ekonomisinde etkin rol oynaması yanı sıra demokratik bir sistem içinde hızlı, dengeli ve adil bir kalkınmada öncü rolü olduğu, karma ekonomisinin terk edilip her şeyi özel sektöre bırakmamak gerektiği, yurt dışı öneriler ile hareket edildiği ayrıca, kârlı KİT’lerin yabancı sermayeye devredilerek bağımsızlığımızın zedeleneyeceği vurgulanmakta ve “bu yapısı ile özelleştirme, devletin gelir sağlama amacıyla yerli ve yabancı sermayeye kaynak aktarmasıdır” denmektedir. Sınai mülkiyetin tabana yayılması amacı karşısında, işçi şirketlerinin el değiştirerek büyük sermaye gurubunun veya aile şirketi biçimine dönüştüğü deneyimi hatırlatılmaktadır. Türk-İş’in özelleştirme üzerine görüşü şu şekilde devam etmektedir (Petroİ-İş, 1989:158):

“... geçtiğimiz dönemde özelleştirme konusu ülkenin ekonomik ve sosyal politikasının gündeminde sürekli tartışıla gelmiş ve Konfederasyonumuzun görüşleri, yukarıda anlatılan çerçevede her fırsatta dile getirilerek, KİT’lerin özelleştirilmesi girişimlerinin ülke ekonomisi ve çalışanlar açısından getireceği sakıncalara değinilmiştir. Ekonomimizin temel yapı taşları olan KİT’ler konusunda, sorunun ve çözümün doğru olarak ortaya konması gerektiği çalışma raporlarımızda belirtilmiş, “kamu otoritelerinin yanlış müdahaleleriyle, KİT’lerde oluşması istenen modelin uygulamada yerine getirilmemiş olması, bu kuruluşların tamamen tasfiye edilmesi, başka bir ifadeyle özelleştirilmesi için kabul edilebilir bir gerekçe midir?” Sorusu cevapsız kalmıştır. Hükümetin KİT’lerle ilgili son uygulamaları eleştirilerimizin haklılığını bir kez daha doğrulamıştır: “mülkiyetin tabana yayılması ve bu yolla endüstriyel demokrasinin yerleştirilmesi” gibi gerekçelerle KİT’leri özelleştirmenin gerisinde yatan amaçların farklı olduğu: kârlı KİT’lerin yabancı şirketlere satılarak batıya olan borçların ödenmesinin planlandığı bugün artık daha geniş çevrelerce anlaşılmaktadır. İş imkânlarının daraldığı işletmelerin küçüldüğü bir dönemde Türk özel sektörü ve başlangıçta özelleştirmeyi savunan çevreler de giderek eleştirilerini yüksek sesle ifade ederek Türkiye’nin geleceğinin ipotek altına alındığını söyler hale gelmişlerdir...

...KİT’lerin özelleştirilmesinin bir ekonomik zorunluluktan değil siyasi bir tercihten kaynaklandığı yönündeki görüşümüzü koruyarak denilebilir ki; KİT’lerin öncelikle bir reorganizasyona ihtiyacı vardır. Ancak böyle bir reorganizasyonla KİT’lerde sürekli bir yönetim, karar özgürlüğü ve modern işletmecilik ilkelerinin egemen kılınmasıyla daha sağlıklı bir yapıya dönüştürülmesi mümkün olacaktır...”

Sendikalar, 1990 ve 1991 yıllarında yoğun grev ve eylemlerle geçmişteki ücret kayıplarını telafi etmişlerdir. 1991 yılında Türk-İş ilk defa üye sendikalardan gelen baskı sonucu genel eylem kararı almış, bu karar sonucunda 3 Ocak’ta tüm ülkede işe gitmeme eylemi yapılmıştır (TÜBA, 1994:2). Sendikalı işçilerin reel ücretlerinde grevler sonrası artış görülmüş, kamu sektöründe memur ve sözleşmeli statüsünde olanların ücretleri sendikalı işçi ücretlerinin gerisinde kalmıştır (Koç, 1993:37)

Türk-İş ve diğer konfederasyonlar, özelleştirmeye karşı tepki göstermekle birlikte bu tepkilerin nedenleri, sendikalar gibi farklılaşabilmektedir. Özelleştirmelerin önem kazanması konfederasyonları ortak bir tavır almaya yöneltmiş, 1993 yılında üç konfederasyonun temsilcisi özelleştirme, taşeronlaşma ve işten çıkarılmaların yoğunlaşması üzerine toplantılar yapmışlar ortak karar alma yönünde somut adımlar atmışlardır. 29 Kasım 1993 tarihinde üç konfederasyon Demokrasi Platformu'nda yer alan diğer örgütlerle imzaladıkları bir bildiriye kamuoyuna açıklamışlardır (Koç, 1994:60).

Özelleştirmenin yanı sıra işçilik maliyetini düşürdüğü, işverenlere esneklik sağladığı için önce özel sektörde sonraları da devletin izlediği politika gereği kamu sektöründe yaygınlık kazanmaya başlayan taşeronlaşma sendikalara önemli ölçüde üye ve güç kaybettirmiştir. Taşeronlaşma önce vasıf gerektirmeyen işlerde başlamış sonraları vasıf gerektiren işleri kapsamıştır. Halen birçok işletme temel üretim birimlerini taşeronla devretmiştir. Günümüzde belediyelerin temizlik işlerini taşeron firmalara yaptırmaları buna örnek gösterilebilir (Güzel, 1993:7)

Önceleri sendikalar tarafından fazla önemsenmeyen taşeronlaşma kazandığı boyut üzerine sendikaları tavır almaya yöneltmiştir. Türk-İş hükümet ile kamu sektörü için yaptığı ilke anlaşmasında taşeronla ilgili bir maddeye yer vermiştir (Tokol, 1994:115).

5.1.2. PETROL-İŞ'in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri

Petrol-İş'in özelleştirmeye karşı ilk tepkisi, 24 Ocak kararlarının ilan edildiği sıralarda, Mart-Nisan 1980'de gerçekleştirilen Bölgesel Temsilciler Toplantılarında dile getirilmiştir (Petrol-İş, 1989:159). Petrol-İş Özelleştirmeye karşı olan tavrını, Petrol-İş dergisi, gazetesi, yıllıkları, kitapçıkları olarak sendika yayın organları, eğitim seminerleri, sendika üye ve organ toplantılarında yine özelleştirme üzerine paneller düzenleyerek ve panellere katılarak dile getirmiştir.

Halen ülkemizde sendikaların üzerinde en fazla yoğunlaştıkları konuların başında özelleştirme gelmektedir. Devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması amacı ile 24 Ocak kararlarında öngörülen 1983 yılından beri yasal çerçevesi oluşturulmaya çalışılan, 1985 yılından itibaren uygulanmaya başlanılan özelleştirme

uygulanış biçimi ve kapsamı yönünden sendikaları bugüne kadar büyük boyutta etkilemiştir (Tokol, 1994:113). Ancak II. Koalisyon hükümeti programından özellikle 5 Nisan kararlarından sonra özelleştirme sendikaları daha fazla endişelendirmeye başlamıştır.

Sendikalar kamuda sendikalaşma oranı özel sektöre göre yüksek olduğundan özelleştirmeye karşı son derece duyarlı davranmaktadır. Muhaliflerine göre KİT'lerin özelleştirme gerekçeleri, etkinlik ve verimlilik artışı beklentisi, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ve rekabetin artması, servetin tabana yayılması olarak belirtilmiştir. Fakat bu üç amacın da gerçekleşmediğini öne sürmüşler beklenen etkinlik ve verimlilik artışlarının oluşmadığına ilişkin özelleştirme sonrası yapılan araştırmalara dikkat çekmektedirler (Zaim ve Çakmak, 1994: 160). Sendikaların genel kanıları da bu yönde olmuştur.

Petrol-İş Yönetim Kurulu adına Genel Sekreter Münir Ceylan tarafından yapılan, “Özelleştirme Bir Demokrasi Sorunudur” başlıklı basın açıklaması şöyledir (Petrol-İş, 1989:159):

“Ülkemiz ekonomi politikası, 24 Ocak kararlarından sonra daha çok IMF, Dünya Bankası gibi uluslar arası finans kuruluşlarının hakimiyetine girdi ve toplumda tekelci yapılanma hakim kılınmaya çalışıldı. Bu ekonomik yöneliş beraberinde politik değişiklikleri de beraberinde getirdi. Demokrasi askıya alındı ve sonunda büyük bir işveren sendikasının başı başbakan oldu. Özellikle 1980 sonrası görülen bu yapılanma içinde, özelleştirme adı altında bir program uygulamaya alındı. Ancak bu programın gerçekleşme fırsatı daha çok Özal iktidarı zamanında oldu. Mevcut iktidar tarafından, daha çok ABD’de faaliyet gösteren firmalara yüksek miktarda paralar verilerek özelleştirme üzerine raporlar hazırlatıldı. Bu kuruluşları özelleştirme gerekçesi, “Petkim gibi son derece kârlı ve önemli bir üretim potansiyeli olan kuruluşun devlet eline bırakılarak riske atılmaması ve Sümerbank’ın ise özel sektörün faaliyet sahasında ona engel olmasını engellemek” olarak ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlar, ülkemizde tekellerin egemenliğini daha da pekiştirme amacını açıkça ortaya koymaktadır”.

Özelleştirme çalışmalarında ortaya koyulan amaçlar, mali sektörün genişletilmesi, ekonomideki rekabeti önleyici kısıtlamaların kaldırılması, kamu mülkiyetinde kalacak ya da kısa sürede özelleştirilmesi mümkün olmayan KİT'lerin bir reform programı içinde yeniden yapılandırılması gibi konuları içermektedirken, uygulamalarda özelleştirme, bütçeye gelir sağlamak ve borç ödemeleri için araç olarak kullanılmıştır. Zamanla doğrudan özel kesime kaynak aktarma aracı haline gelmiştir (http:30).

İşçi sendikaları, özelleştirme karşıtı bir tavır ortaya koyarken, bu tavrın temel sebebini özelleştirmenin kendisi değil, ülkemizde uygulanan özelleştirme politikası oluşturmuştur. Sendikalar, yapılan özelleştirmelerin iktisadi gerekçelerden ziyade ideolojik ve siyasi tercihlere bağlı olarak yapılmakta olduğu görüşündedirler (Başoğlu, 1995:13).

“Özellikle 1980’den bu yana iktidarda hâkimiyetlerini eksiksiz kuran holdingci sermaye, KİT’leri de istediği gibi yönetmiş ve sosyal devlet ilkesini yok saymıştır. Demiryollarına ağırlık vermezken karayolunu geliştirmek holdinglere özellikle ulaşımcılıkta pazar açmaktır. KİT’ler ekonominin bir parçası olup, onları özelleştirerek ekonomik düzluğe çıkılabileceğini iddia etmenin samimiyetsiz olduğuna inanıyoruz. Başka bir deyişle mevcut iktidarın sürekli yinelediği gibi özelleştirme ekonomik büyümeyi değil tekelci ekonomik yapılanmayı getirecek ve mevcut sorunlarımız daha çok ağırlaşacaktır. KİT’lerin özelleştirilmesi ile ülke ekonomisindeki yabancı sermaye ortaklı holdinglerin hakimiyeti artacak ve onların politikaları eksiksiz hakim kılınacaktır. Sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesinde büyük payı olan KİT’lerin özelleştirilmesi ile istihdam sorunu ağırlaşacak, kitleler halinde işçi çıkarmaya gidilecektir. Bu işten çıkarmalar özelleştirme tam gerçekleştirilmeden de yapılmakta olup devredilecek holdinge işçinin tazminat yükü de getirilmeyecektir. Dünyanın tüm diğer özelleştirilmelerinde bu sorun yaygın olarak yaşanmıştır. Ancak sendikal hak ve özgürlükler baskı altına alınarak sömürü oranı alabildiğine artırılacaktır” (Petrol-İş, 1989:159).

Özelleştirmeye, ekonomide kârlılık ve verimliliğin artması, sermayenin tabana yayılması, devletin giderlerinin azaltılması gibi argümanlarla kamuoyunda

meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örnekler açısından zengin bir laboratuvar oluşturan özelleştirme uygulamalarının sonuçları (<http:30>);

- ☐ Özelleştirilen kurumlardan gelen kaynağın, bunların arsa bedelini dahi karşılamadığını,
- ☐ Birçok kuruluşun özelleştirildikten hemen sonra faaliyetlerinin durdurularak, sadece arazilerinin değerlendirildiğini,
- ☐ Kârlı kuruluşların zararlı hale getirilmesiyle, devletin vergi kaybına uğratıldığını,
- ☐ Borsadaki spekülasyonlar aracılığı ile küçük hisse sahiplerinin hisselerinin toplatıldığını
- ☐ Yoğun işten çıkarmalarla istihdamın düşürülerek işsizliğin yaygınlaştırıldığını,
- ☐ Sendikal yapıların çökertilerek yok edildiğini ortaya koymaktadır.

“KİT’ler üzerinde bir devlet politikası kapsamında, toplumun temel örgütlerinin örneğin sendikaların bir baskı grubu olarak söz söyleme önerilerde bulunma hakkı, KİT’ler özelleştiğinde tamamen ortadan kalkacaktır. Holdingler, maliyeti düşürme adı altında ısrarla sürdürdükleri kötü çalışma koşullarını, özellikle işçi sağlığı iş güvenliği açısından da kötüleştirmeye ücretleri düşük tutmaya, yoğun işten çıkarmalara devrildikleri KİT’lerde de olabildiğince yöneleceklerdir (Petrol-İş, 1989:160). Sendikal hareketin gelişmesi sendikacılık faaliyetinin yürütülmesinde öncülük edecek kadronun yetişmesi ile mümkündür. Profesyonel sendikacıların yetişmesi zaman ve eğitim isteyen bir faaliyet gerektirir. Özel sektör işyerleri, sendika ve sendikacılara karşı olmanın ötesinde bu eğitim için gerekli olan zamanı çalışanlara tanımama eğilimindedir. Özelleştirme kamu işletmeleri vasıtasıyla devletin sendikal harekete sağlamış olduğu desteğin ortadan kalkması sonucunu doğuracaktır (Bedir, 1992:51).

5.1.3. YOL-İŞ’in Özelleştirmeye İlişkin Görüşleri

Türkiye Yol-İş Sendikasının “Özelleştirme Politikası ve İşkolumuza Etkisi” kitapçığından alıntıdır (Petrol-İş, 1989:162).

“... özelleştirme politikasının ve bütün olarak serbest piyasa uygulamalarının hedefinin devletin ekonomiyeye verimsiz, israfçı ve hantal müdahalesine son vermek olduğu söyleniyor. Oysa geçtiğimiz yıllarda yaşananlar da gösteriyor ki sermayedarların asıl arzularının, devletin ekonomiyeye müdahalesine son vermesi değil, işçi ve emekçi halk yararına olan müdahalesine son vermesidir.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin özel sektöre, yerli yabancı sermayedarlara devredilmesini savunanlar, bu kuruluşların verimli çalışmadıklarını, zarar ettiklerini ve israfa neden olduklarını öne sürmektedirler. Bu kuruluşların verimsiz çalışmalarının ve zarar etmelerinin önlenebildiği ortaya çıkmıştır. İyi yöneticilik sadece özel sektöre has bir özellik değildir. Ayrıca, emekçi halkın tükettiği temel malları üreten bu işletmelerin verimli çalışmalarına karşın zarar ediyor gözükmeleri gerçekte zarar etmeleri demek değildir. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, bu kuruluşların ürettikleri malların maliyetlerinin altında satılması doğaldır.

Uygulamaya başlanan özelleştirme politikası yerli ve yabancı sermayenin egemenliğini daha da artıracaktır. Özellikle belli başlı kârlı kuruluşların yabancı sermayeye satışının gerçekleştirilmesi halinde, yabancıların etkinliği genişleyecek geçmişte kaldırmak için çetin mücadeleler verdiğimiz kapitülasyon türü uygulamalar karşımıza çıkacaktır.

Özelleştirmenin ilk sonuçlarından birisi, işçilerin gelir kapılarının kapanması olacaktır. Kıtık zamanlarında, büyük zorluklarla kurulmuş bu işletmelerin yok pahasına yerli ve yabancı sermayeye ve servet sahiplerine satılmasıyla birlikte 1980’den bu yana hızla bozulmuş gelir dağılımı daha da bozulacaktır. Kira, faiz ve kâr gelirlerinin milli gelir içindeki payı artarken, tarımın ve ücretlerin payı daha da azalacaktır. Artan işsizlik, işçileri daha da düşük ücretle ve kötü çalışma koşullarında çalışmaya zorlayacaktır. Düşen ücretler işçilerin yaşam koşullarını daha da kötüleştirecektir...”

Son yıllarda iyice hızlandırılan özelleştirme uygulamaları, ülkemize, halkımıza ve işçi sınıfımıza çok büyük ve kalıcı zararlar vermiştir. Başkanlar Kurulumuz, başta Emek Platformu olmak üzere emekten yana tüm kesimlerin, özelleştirmeye karşı daha etkili ve kapsamlı bir mücadele örgütlemesini talep

etmekte ve özelleştirmeye karşı meşru biçimde direnen tüm işçileri ve sendikaları desteklemektedir (http:19).

Özelleştirme politikası ücretlerin düşürülmesi, çalışma ve yaşam koşullarının daha da kötüleşmesi yönünde etkide bulunmanın yanı sıra, işçilerin örgütlülüğünü dağıtmayı da amaçlamaktadır. Özelleştirmenin hız kazandığı bir dönemde sendikasızlaştırma yönünde düzenlemelerin gündeme getirilmesi rastlantı değildir. Sözleşmeli personel uygulamasının amacı budur. Bütün haklardan, iş güvencesinden yoksun bir çalışan kategorisi yaratılmak istenmektedir (Petrol-İş, 1989:164).

Özelleştirmeye gerekçe olarak özel sektörün dinamik ve yaratıcı bir yapıya sahip olduğu propagandası yapılıyor. Eğer gerçekten öyle ise niçin devletin elindeki kurumların özel sektöre devredilmesi gerekli olsun? Türkiye’de yapılması gereken bütün işlerin devlet tarafından yapıldığı, bütün ekonomik faaliyet alanlarının devlet tarafından kapatıldığı iddia edilebilir mi? Ekonomik alanda bunca doldurulmamış boşluk ortada olduğuna göre, dinamik ve yaratıcı denilen özel sektör niçin oralarda bir şey yapmamış, yapamamıştır? Unutulmamalıdır ki 1980’den bu yana özel sektör görülmemiş teşvik ve himaye tedbirleriyle desteklenmiştir. Buna rağmen toplam yatırımlar içinde özel sektörün payı artmamış azalmıştır. Ekonominin en büyük ağırlığını taşıyan gene devlet olmuştur (Petrol-İş, 1989:166).

Sonuç olarak Türk-İş ve bağlı sendikaların özelleştirmeye karşı tutumlarını şu maddelerde özetleyebiliriz;

- ☐ Sendikalaşma düşecek, baskı artacaktır,
- ☐ Yatırımlar olumsuz etkilenecek, işten çıkarmalar artacaktır,
- ☐ İşçi sağlığı ve iş güvenliği ve çevre sorunları artacaktır,
- ☐ Sosyal devlet uygulamaları gerileyecektir,
- ☐ IMF, Dünya Bankası gibi uluslar ötesi tekелci sermayenin finans kurumlarının ülkemiz üzerinde hâkimiyeti daha da artacaktır.
- ☐ Tekelci yapılanma artacak ekonomik gücü artan tekелci sermayenin demokrasi düşmanlığı yönündeki politika gücü de artacaktır,
- ☐ Ulusal sanayi zayıflayacak, ekonomi olumsuz etkilenecektir,

- Artan bunalımın yükü emekçiye yüklenecektir,
- Topluma yönelik hizmetlerden parası olanlar yararlanacaktır.

Bu bilgiler dahilinde günümüzde yaşanlara bakıldığında tam da sendika yetkililerinin sözlerini doğrular nitelikteki rakamlar ve araştırmalar karşımıza çıkmaktadır. Eski Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanvekili Süleyman Yaşar tarafından hazırlanan "Türkiye'de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi" başlıklı doktora tezinde şu sonuç ve değerlendirmeler yer aldı ([http:20](http://20));

□ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 1984-2004 yılları arasında kamu payı yüzde 50'nin üzerinde olan 85 şirkette (SEKA, Sümer Holding ve Et ve Balık Kurumu'nun bazı varlıkları mevcut olmakla birlikte) kamu payları tamamen özelleştirildi. Bu şirketlerde özelleştirme öncesi çalışan sayısı 60 bin 242 iken, satış sonrası 44 bin 83'e indi. Özelleştirme nedeniyle bu kuruluşlarda 16 bin 159 kişi, işletme hakkı verilen tesislerde 324 kişi, özelleştirilen bankalardan iki tanesinin TMSF'ye devri sonucunda 2 bin 625 kişi olmak üzere toplam 19 bin 108 kişi işini kaybetti. Buna karşın yap-işlet-devret ve yap-işlet yöntemlerine göre kurulan tesislerde ve lisans satışlarıyla kurulan tesislerde toplam 17 bin 718 kişiye yeni istihdam sağlandı,

□ Özelleştirme uygulamaları sonucunda, özelleştirilen ORÜS Orman Ürünleri AŞ'nin 20 işletmesinden 16, Et ve Balık Kurumu'nun 15 işletmesinden 10, ve Süt Endüstrisi Kurumu'nun 30 işletmesinden 23 tanesinin faaliyetleri durdurulup, üretim yapmamaları bölgesel istihdamı ve emek piyasasını olumsuz etkiledi,

□ Özelleştirilen 85 şirket, özelleştirme sonrasında 1 milyar 819 milyon dolarlık yatırım yapmasına karşın sadece 13'ünde istihdam artışı yaşanırken, 14 şirkette istihdam değişmedi,

□ Özelleştirilmeleri sonrasında, sahiplerince mali durumları zayıflatılan iki bankadan Sümerbank'ın devlete faizli fon maliyeti 4 milyar 429 milyon, Etibank'ın ise 2 milyar 118 milyon dolar olmak üzere, her iki bankanın toplam faizli fon maliyetleri 6 milyar 547 dolara ulaşmıştır. Özelleştirilen 85 şirketin özelleştirme bedelleri toplamı ise 4 milyar 669 milyon dolardır. Sadece bu iki bankanın Hazine'ye verdiği zarar, özelleştirme gelirinden 1 milyar 877 milyon dolar daha fazladır,

□ Toplam 138 özelleştirme uygulamasında en çok kullanılan ihale yöntemi, 119 adet ile "pazarlık yöntemi" oldu. Pazarlık usulü ile özelleştirilen ORÜS, EBK, SEK'e ait toplam 49 işletmenin kapatılması, ÖİB'in belirlediği kriterlerin etkin olarak uygulanmadığını göstermektedir,

□ Devlet şirketinde çalışan işçi ve yöneticilerin işlerini kaybetmemek için yöresel politikacılarla işbirliği içinde yaptıkları özelleştirme karşıtı lobi çalışmaları, kaynak israf eden ve vergi gelirleriyle finanse olan devlet şirketlerinin özelleştirilmesini geciktirerek kamu maliyesine ağır yük olmaktadır. İzmit SEKA fabrikasında işçiler, fabrikanın İzmit Belediyesi'ne devredilip kapatılmasına karşı çıkmışlar ve fabrikanın çalıştırılması gerektiğini sendika ile birlikte ileri sürmüşlerdir. Fakat kendilerine belediyede iş garantisi sağlanınca, fabrikanın üretiminin durdurulup, fabrika arazisinin park olarak kullanımına karşı en küçük bir direnç göstermemişlerdir.

5.2. Özelleştirme Uygulamalarının Çalışma Yaşamına Etkileri

Ülkemizde işveren olarak devlet, KİT'ler aracılığı ile ekonomik kalkınmada öncü olmuş ve ülke ekonomisinin günümüzdeki düzeyine gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ekonominin tüm sektörlerinde öncü kuruluşlar olan KİT'ler sanayileşme, istihdam, gelir dağılımı gibi birçok konunun belirleyicisi olmuştur (Arioğlu, 1994:132). Fakat kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi sonucu yeni işveren ile birlikte çalışma hayatında da değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler, toplu pazarlık sisteminde, istihdam durumunda, çalışma şartlarında, ücretlerde, gelir dağılımında ve sendikal örgütlenmelerde kendini göstermiştir.

5.2.1. Özelleştirmenin Toplu Pazarlık Sistemine Etkisi

Özelleştirme faaliyeti öncesinde sektörde yalnızca tek bir işveren ile pazarlık söz konusuyken, özelleştirme uygulamaları ile birlikte birçok işveren ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da sözleşmenin kapsadığı işgücü daralmakta, öncesinde tüm işgücü için tek bir sözleşme yapılmaktayken, işverenlerin artması sonucu hem her işveren ile ayrı ayrı sözleşme yapılması gerekmekte hem de sözleşmenin kapsadığı işgören sayısı azalmaktadır.

Gerek işçi ücretlerinde, gerekse işletmelerin işçilik gideri olarak ayırdıkları payda kamu kesiminin özel kesime göre bariz bir üstünlüğü vardır. Bunun en büyük nedeni, siyasi iktidarların ücretleri düşük seviyede tutmayı benimseyen politikaları yanında, yine bazı politik kaygılarla ücretlerde özel kesimden daha yüksek artışlar sağlamasıdır. Kamu kesimindeki bu özele göre yüksek ücretler, özel kesimin toplu sözleşmelerini de doğrudan etkilemekte ve bu kesimdeki ücretlerin yükselmesine de neden olmaktadır (TİSK, 1989:149).

5.2.1.1. Toplu İş Sözleşmelerinde Oluşabilecek Değişimler

Kamu kesiminde sendikalaşma oranının yüksekliğinin de etkisiyle, işçilerin tamamına yakını toplu sözleşme kapsamındadır. Toplu sözleşmelerin kapsadığı işçi sayısı toplam sözleşme kapsamını vermektedir. Özel kesimde genellikle çok işverenli grup toplu iş sözleşmeleri görülmektedir (Arıoğlu 1994:138). Tablo 3 de yıllar itibariyle çalışma sosyal güvenlik bakanlığınca sendikalı işçi sayıları, bu işçilerin TİS kapsamında olanlarının sayıları ve tüm çalışanlara oranı verilmektedir.

Tablo 3: Sendikalı İşçi TİS Kapsamındaki İşçi

Yıllar	Bakanlığa Göre Sendikalı İşçi	TİS Kapsamındaki İşçi	TİS Kapsamı İşçi
1990	1.997.564	1.385.919	69%
1991	2.130.811	1.443.297	68%
1992	2.254.271	1.556.928	69%
1993	2.485.681	1.529.825	62%
1994	2.644.417	1.407.682	53%
1995	2.667.014	1.144.989	43%
1996	2.708.784	1.137.788	42%
1997	2.774.622	1.319.563	48%
1998	2.923.546	1.209.155	41%
1999	3.037.172	1.054.422	35%
2000	2.468.591	1.042.473	42%
2001	2.609.672	1.010.563	39%

Kaynak: <http:21>

Toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısını esas alarak ve bakanlığın kullandığı toplam işçi sayısına ve yöntemine bağlı kalarak yeni bir sendikalaşma oranı, daha gerçekçi bir sendikalaşma oranı bulunabilir (Tablo 4).

Tablo 4: Toplu Sözleşmeden Yararlanan İşçi Oranı

Yıl	Toplam İşçi Sayısı	TİS Kapsamındaki İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı
1990	3.563.527	1.313.193	36,9%
1991	3.513.064	1.573.401	44,8%
1992	3.596.469	1.540.455	42,8%
1993	3.742.380	1.519.195	40,6%
1994	3.815.261	1.296.169	34,0%
1995	3.905.118	993.808	25,4%
1996	4.051.295	1.281.768	31,6%
1997	4.215.375	1.357.358	32,2%
1998	4.327.156	1.060.952	24,5%
1999	4.381.039	1.047.892	23,9%
2000	4.521.081	1.037.053	22,9%
2001	4.562.454	984.073	21,6%

Kaynak: <http:22>

Bu hesaplamada toplam ücretliler değil sadece bakanlığın esas aldığı işçi sayısı esas alınacak ve memurlar ve kayıt dışı sektör hesaba katılmayacaktır. Bu esaslar dahilinde yapılan hesaplama göre sendikalaşma oranı 1990-1991 yıllarında yüzde 36-44 civarında iken 2000-2001 yıllarında 21-23 seviyelerine gerilemiştir (Tablo 4). Hem mutlak anlamda hem de oransal anlamda sendikalaşma oranı 1980'lerin ortasından günümüze ciddi bir gerileme içindedir.

Özelleştirme ile birlikte kamu işyerleri, özel işyerleri haline dönüşecektir. Bu da toplu sözleşmelerden daha az işçinin yararlanmasına neden olabilecektir. Diğer taraftan, işletme toplu sözleşmelerinin yaygın olduğu kamu işyerlerinin özelleşmesiyle buralarda, işyeri toplu sözleşmeleri ve grup toplu iş sözleşmeleri yaygınlaşabilecektir (Arıoğlu, 1994:139). Bu da toplu sözleşmelerin yapısında bir değişikliğe neden olacaktır.

Kamu işyerlerinde yapılan toplu pazarlık sürecinde işveren ile sendika arasındaki görüşmelerde uyuşmazlık halinde siyasi karar mekanizmaları devreye girmektedir. İşverenin değişmesi uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak araçları da değiştirmektedir. İşveren olarak devlet, lokavt hakkını fazla kullanma eğiliminde değildir ve bunu bilen sendika taleplerini buna göre şekillendirerek toplu pazarlık sürecine girmektedir. Özelleştirme sonrasında toplu pazarlık görüşmelerinde siyasi karar mekanizmaları devreden çıktığı için grev ve lokavt daha fazla başvurulmuş bir mücadele aracı olarak kullanılmaya başlanacaktır (Dereli, 1993:24).

Kamu işyerlerinde toplu iş sözleşmelerinde, çalışanların ve temsilcilerinin çeşitli seviyelerde karar mekanizmalarına katılmalarına ilişkin hükümler sözleşmenin önemli unsurlarındandır. Özel sektör ise yönetime katılma ve benzeri uygulamaları kendi yönetim hakkına bir müdahale olarak değerlendirdiği için bu konudaki düzenlemeler git gide azaltılarak ortadan kaldırılmaktadır.

5.2.1.2. İş Uyuşmazlıklarında Meydana Gelebilecek Değişiklikler

Türkiye’de endüstri ilişkilerinin kurumlaşmaya başladığı 1960’lı yıllar, işçi ve işveren taraflarının örgütlenme yetersizliği, hak arama mücadelesinin yeni başlaması ve ülkenin sosyo ekonomik koşulları gibi nedenlerle büyük iş uyuşmazlıklarının henüz ortaya çıkmadığı yıllar olmuştur. Bu yıllar boyunca

özellikle kamu kesimi endüstri ilişkileri politikaların da daha ılımlı bir yol izlemiştir. Yine bu dönemde kamu kesimi toplu pazarlıkta önderlik yaparak özel kesimi de olumlu yönde etkilemiştir (Dereli, 1991:13).

1970'li yıllara gelindiğinde, sendikalar ve işçiler toplu sözleşme ve grev hakkını yasalaştıran yasalara alışmış ve deneyim kazanmışlardır. Diğer taraftan bu yıllarda taraflar arasında gerek ekonomik, gerekse ideolojik konularda uyuşmazlıklar çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, kamu kesiminde de 1973 petrol krizi, artan maliyetler, enflasyon ve KİT'lerin sorunlarının giderek artması sonucu bir önceki dönemdeki olumlu yaklaşımlar yerini sertleşmeye bırakmıştır (Arıoğlu, 1994:140).

1970-1980 döneminde, grev sayısı bir önceki döneme göre %209.2 , grevde kaybolan işgünü ise, binde 116 artmıştır. Böylece toplam 1243 grev uygulamasında 19.528.000 işgünü kaybedilmiştir. Bu dönemde, uygulanan grevlerin %22.5'i, grevde kaybedilen işgününün ise %25'i kamu kesiminde olmuştur.

1980-1984 yılları arasında yüksek hakem kurulu uygulaması içinde çalışma hayatında zorunlu barış dönemi yaşanmıştır. 1984 yılından sonra, 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan istikrar politikaları sonucu kaybedilen reel ücretleri de telafi etmek amacıyla, sendikalarının yüksek taleplerinin de etkisiyle iş uyuşmazlıkları tekrar artmaya başlamıştır. Özellikle kamu kesiminde, siyasi iktidarın ısrarla uyguladığı sınırlı ücret politikaları sendikalar üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Bu olumsuz etkiler sonucunda, özellikle 1988 ve 1989 yıllarında bir tepki olarak sendikaların talepleri önemli boyutlara varmıştır. 1984-1989 yılları arasında, toplam 680 grev uygulanmış ve bu grevlerde 7.200.000 işgünü kaybedilmiştir. Bu dönemde uygulanan grevlerin %3.4'ü, grevde kaybedilen işgünlerin ise yaklaşık %40'ı kamu kesiminde gerçekleşmiştir (Dereli, 1991:15).

1990 ve 1991 yıllarındaki toplam grevlerin %5.1'i, grevde kaybolan işgününün ise %35.1'i kamu kesiminde gerçekleşmiştir. 1992 ve 1993 yılının ilk altı ayında ise bu dönemdeki toplam grevlerin %39'u, grevde kaybolan işgününün ise %54.6'sı kamu kesiminde gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi, grev uygulamaları özellikle 1970'li yıllarda ve 1980'li yılların sonlarından itibaren artmış ve 1992 yılından itibaren azalma eğilimine girmiştir. Kamu kesiminde grevler genellikle

siyasi iktidarda bulunanların uygulamış oldukları politikalardan etkilenmiştir. Bu nedenle özellikle 1988 yılından sonra kamu kesiminde grev uygulamaları artmıştır ve

1988, 1989 ve 1992 yıllarında grevde kaybolan işgünü özel kesimden fazla olmuştur. Kamu kesiminde grevde kaybedilen işgünün fazla olmasına karşın, grev sayısı oldukça azdır. Bunda en önemli etken, kamuda çok sayıda işçiyi kapsayan işletme toplu sözleşmeleri yapılmasıdır (Arıoğlu, 1994:141).

Kamu kesimindeki kıdem ve statü gibi faktörlere bağlı olan ücret sisteminin yerini verimliliğe bağlı ücret belirlenmesi almakta ve çalışma şartları özel sektör işvereni anlayışı yönünde değişmektedir. Çalışma karşılığı olmayan sosyal haklar sınırlandırılmaktadır (Alper, 1994:123). Özellikle son yıllarda kamu ve özel kesimde uygulanan grevlerde kaybolan işgünü sayısında önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Ancak kamu kesiminde grev sayısı daha azdır. Bu anlamda özelleştirme ile KİT'lerin özel sektöre devredilmesiyle, grevde kaybolan işgününde bir değişme olmayabilir ancak, bu işletmelerin daha küçük işyerleri haline gelmesiyle ve özel kesimde az sayıda işçiyi kapsayan işyeri toplu sözleşmeleri tercih edildiği için grev sayılarında artış beklenebilir.

5.2.2. Özelleştirmenin İstihdama Etkisi

Özelleştirmenin çalışanlar üzerindeki etkileri, tüm ülkeler açısından benzer özellikler göstermekle birlikte, bizim gibi, sendikal hak ve özgürlüklerin ciddi engellerle karşılaştığı, işsizliğin ağırlaştığı gelişmekte olan ülkelerde toplumsal tahribat, çok daha derin olarak yaşanmaktadır (Türk-İş, 1998:166).

Özelleştirme ile ilgili bütün tarafların tartışmasız kabul ettiği husus, özelleştirmenin ilk tesirlerinin istihdam seviyesini azaltacağıdır. Bu düşünce kamu kesiminde çeşitli sebeplere bağlı olarak olması gerekenden daha fazla kişinin istihdam edildiği, teşebbüsün özel sektöre geçmesi halinde verimlilik kriterinin hayata geçirilmesi ile bu fazla istihdamın eritileceğidir. Bazı iş çevrelerine göre ise KİT'lerde bir kişinin yapması gereken işi iki, üç kişi yapmaktadır. Bu işletmelerde %60 ile %70 oranında istihdam azaltılmasına gitmek gerekecektir (Çetinoğlu, 1993:2).

Kamu kesiminde istihdam fazlası olduğu, sendikalar ve çalışanlar tarafından da kabul edilmekte, özelleştirme karşısındaki tutumlarını bu azalmanın sonuçlarını

bertaraf etme yönünde yoğunlaştırmaktadırlar. Öte yandan özelleştirme çalışmalarını yoğunlaştıran hükümetler, teşebbüsün yeni sahibine istihdam seviyesi ile ilgili düzenlemeler yapma konusunda serbestlik tanımak için özelleştirmeden önce istihdamda daraltmaya gitmeyi kolaylaştırıcı tedbirler almaktadır. İşsizlik sigortasının devreye sokulması, erken emeklilik veya tazminat ödenerek işten çıkarma bu tedbirler arasında yer almaktadır. Hükümetler, teşebbüsü devralacak özel sektöre istihdam seviyesini azaltmalarına imkân verecek bir ortamı hazırlamaktadırlar. Sonuç olarak, herkes özelleştirmenin doğrudan doğruya çıkacak ilk etkisinin bir kısım çalışanın işini kaybetmesi ile sonuçlanacağını kabul etmektedir. Kamu kesimindeki istihdam fazlasının her zaman verimlilik kriterine dikkat edilmemesinin bir sonucu olduğunu düşünmek gerekir. Eğer ülkeler, işsizliğin azaltılmasını öncelikli politikalar olarak kabul etmişler ise, bu taktirde kamu işletmelerini düşük verimle çalışma pahasına bir işsizlik sigortası olarak kullanabilirler. Böylece sonuçlarını kabul ederek bilinçli bir tercih olmaktadır (Alper, 1995:38).

Bir araştırmaya göre, bütün ülkelerde, özelleştirme sonucunda, aşağıdaki gelişmelerin olduğunu göstermiştir (Türk-İş, 1998:166).

- ☐ Özelleştirme ile sendikaların bağlamış oldukları toplu sözleşme hakları ve yönetime katıma hakları zayıflamıştır.
- ☐ Özelleştirme sonucunda, özelleştirilen hizmetlerdeki yeni işverenler, sözleşme yerine bireysel sözleşmeler yoluna gitmişlerdir.
- ☐ Toplu özelleştirme sonucunda sendikalar zayıflamıştır.
- ☐ Özelleştirme sonucunda ücret düzeyleri düşmüş, çalışma saatleri artmıştır.
- ☐ Özelleştirme sonucunda parça başı ödeme, ücret dondurmaları yeni iş değerlendirme sistemleri getirilmiştir.
- ☐ Özelleştirme sonucunda işten çıkartmalar olmuştur.
- ☐ Özelleştirme sonucunda üst düzey yöneticiler gelirlerini arttırmıştır.

- ☐ Özelleştirme sonucunda sendikaların işyerlerindeki imkanları kısıtlanmıştır.
- ☐ Özelleştirme sonucunda sendikaların işletmeye ilişkin bilgilenme, imkanları ortadan kaldırılmıştır.
- ☐ Özelleştirme sonucunda sendika temsilcileri ve sendika aktivistleri ayırıcı uygulamalarla karşılaşmıştır".

Özelleştirme uygulamaları öncesi, PETKİM, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Türkiye Çimento Fabrikaları ve SEK'te işgücü sayıları, özelleştirme sonrasına göre karşılaştırmak gerektiğinde tablo 5,6,7 ve 8 de de görüldüğü gibi azalma yönünde kendini göstermiştir.

Tablo 5: Özelleştirilen Çimento Fabrikaları Genel İstihdam Bilgileri

	Özelleştirme Öncesi	Özelleştirme Sonrası
	Personel Sayısı	Personel Sayısı
ADİYAMAN	291	145
AFYON	366	119
ANKARA	355	129
AŞKALE	244	213
BALIKESİR	399	127
BARTIN	299	124
ÇORUM	354	69
DENİZLİ	313	246
ELAZIĞ	278	144
ERGANİ	295	132
GAZİANTEP	326	115
GÜMÜŞHANE	68	3
İSKENDERUN	212	93
KARS	202	126
KURTALAN	256	186
LADİK	309	127
LALAPAŞA	214	115
NİĞDE	212	138
PINARHİSAR	365	155
SİVAS	355	126
SÖKE	282	262
ŞANLIURFA	285	110
TRABZON	277	117
VAN	180	105
TOPLAM	6.737	3.226

Kaynak: <http:23>

Tablo 5’de görüldüğü üzere tüm çimento fabrikalarında özelleştirme öncesine göre istihdamda azalma meydana gelmiştir. Özel sektör işverenin kâr elde etmek için verimli işgücüne sahip olması ve maliyet fazlasından kaçması gerekmektedir. Fazla çalışan işveren için maliyet artışıdır. Aynı zamanda çalışanlar içerisinde de en verimli çalışanı istihdam edecektir.

Tablo 6: PETKİM Personel Sayıları

	30.03.1995	31.12.2002
Saat Ücretli Personel (kapsam içi)	4.508	3.563
Aylık Ücretli Personel (kapsam dışı)	909	356
TOPLAM	5.417	3.919

Kaynak: http:24

Tablo 6’da Petkim’de çalışan sayılarına baktığımızda yine çimento fabrikalarında olduğu gibi çalışan sayısında azalma şeklinde kendini göstermektedir.

Tablo 7: TDİ Liman İşletmeleri Personel Sayıları

	Devir Tarihi İtibariyle	Özelleştirme Sonrası
ALANYA	25	9
ANTALYA	212	105
GİRESUN	63	20
HOPA	76	102
MARMARİS	10	12
ORDU	5	15
RİZE	13	20
SİNOP	1	1
TEKİRDAĞ	68	57
TOPLAM	473	341

Kaynak: http:25

Tablo 8: Sek'e Ait Süt İşletmelerinin Özelleştirme Öncesi ve Sonrası İşçi Sayıları

	Devir Tarihi	Özelleştirme Öncesi	Özelleştirme Sonrası	
ADANA	08.08.1995	73	0	İşletme Kasım 1997'den bu yana kapalıdır.
ADİYAMAN	20.12.1995	14	13	
ADİLCEVAZ	18.08.1995	19	0	İşletme, faaliyete devam şartının sona erdiği Ağustos 1998'den bu yana kapalıdır.
AFYON	31.07.1995	33	0	İşletmenin faaliyeti 15.08.2001 tarihinde durdurulmuştur.
AKSARAY	17.08.1995	31	0	İşletmenin faaliyeti 2000 yılında durdurulmuştur.
AMASYA	31.07.1995	25	21	
BALIKESİR	07.08.1995	30	84	
BAYBURT	07.08.1995	16	0	İşletme 1999 yılı başından bu yana kapalıdır.
BOLU	08.09.1995	51	0	İşletme, faaliyete devam şartının sona erdiği Eylül 1998'den bu yana kapalıdır.
BURDUR	04.08.1995	86	0	İşletme 1999 yılı başından bu yana kapalıdır.
ÇANAKKALE	14.08.1995	22	0	İşletmenin faaliyeti 2000 yılında durduruldu
ÇANKIRI	04.08.1995	8	40	
ÇORUM	11.09.1995	10	0	İşletme Eylül 1997'den bu yana kapalıdır.
DEVREK	23.11.1995	23	0	İşletmede özelleştirme sonrasında süt ve mamulleri üretimi yapılmamıştır.
DIYARBAKIR	15.12.1995	27	0	İşletme, faaliyete devam şartının sona erdiği Aralık 1998'den bu yana kapalıdır.
ELAZIĞ	25.08.1995	35	4	
ERZİNCAN	08.08.1995	21	17	
ERZURUM	09.08.1995	14	0	İşletmenin faaliyeti 2002 yılında durdurulmuştur.
ESKİŞEHİR	31.07.1995	37	0	İşletme Mart 1997'den bu yana kapalıdır.
GİRESUN	05.06.1998	22	0	İşletmede özelleştirme tarihinden bu yana faaliyet bulunmamaktadır.
HAVSA	09.08.1995	27	0	İşletme, faaliyete devam şartının sona erdiği Ağustos 1998'den bu yana kapalıdır.
İSTANBUL	11.09.1995	216	297	
İZMİR	10.08.1995	202	0	İşletme 1996 yılından bu yana kapalıdır.
KASTAMONU	29.12.1995	48	0	İşletme 1999 yılı başından buyana kapalıdır
LALAHAN	05.08.1995	118	0	İşletmede özelleştirme sonrasında üretim faaliyeti olmamıştır.
MUŞ	15.08.1995	12	0	İşletmenin faaliyeti 2002 yılında durdurulmuştur.
SİNOP	08.08.1995	23	0	İşletme, faaliyete devam şartının sona erdiği Ağustos 1998'den bu yana kapalıdır.
SİVAS	15.08.1995	20	22	
SİVEREK	31.07.1995	16	0	İşletmede özelleştirme sonrasında üretim faaliyeti olmamıştır.
TRABZON	31.07.1995	25	0	İşletme Temmuz 1996'dan buyana kapalıdır
YATAĞAN	09.08.1995	34	2	
YÜKSEKOVA	03.08.1995	21	14	
		1.359	514	

Kaynak: <http:26>

Not: Tablo 8’de Özelleştirme öncesi işçi sayıları işletmenin fiili devir tarihindeki toplam çalışan sayısını (kapsam dışı + kapsam içi), özelleştirme sonrası işçi sayıları ise 2002 yılı sonu itibariyle çalışan sayısını göstermektedir.

Süt Endüstrisi Kurumu’na ait 32 işletmenin satışı sonucu, piyasanın en büyük üreticisi ve çiftçinin destekçisi olan bu kurumun tesislerini çoğunlukla arsa rantı nedeniyle satın alan kuruluşlar, kendi aralarında bir oligopol oluşturarak piyasa fiyatlarını kontrol altına aldıkları gibi, süt üreticisine de, maliyetinin altında bir fiyatı zorla kabul ettirmektedirler. Yine bu Kurum’la ilgili önemli bazı hususlar da, özelleştirilen 31 adet SEK işletmesinden 7 tanesinin sonradan faaliyetlerini durdurması, 31 işletme bazında personel sayısında yüzde 10 azalma ve çiğ süt alımında yüzde 6,1 oranında düşüş olmasıdır. Çeşitli sektörlerde satın alınan tesislerin rant elde edilmesinde kullanıldığı ve arsalarının çok büyük bedellerle bilahare değerlendirildiği de sıklıkla dile getirilen bir diğer konudur (http:27).

Özelleştirmenin istihdamın seviyesi yanında, bir kısım çalışanın statüsünü de değiştireceği muhakkaktır. Ülkemizde de olduğu gibi, KİT’lerde çalışanların bir kısmı memur statüsünde bulunmaktadır. Özelleştirme ile bütün çalışanların aynı statüde olmaları söz konusu olacak ve iş kanunu kapsamına gireceklerdir. Öte yandan, eğer sözleşmeli statüde çalışanlar varsa bunların da statüleri değişecektir. Özelleştirme yalnızca memurların statüsünü değiştirmekle kalmayıp, bütün çalışanların istihdam durumlarını etkileyecektir. Memur yada işçi olmayan sözleşmeli personel, güvence sahibi değildir. Bunun sonucu olarak özelleştirme uygulaması yapılan işletmede kolayca işten çıkarılabilecek bir grup olarak görülmektedir (Güzel, 1994:166). 2000 yılında, KİT’lerde sözleşmeli statüde çalışan ortalama personel sayısı, önceki yıla göre %11 oranında 25.545 kişi azalışla 205.357 kişi olmuştur. Esas itibariyle, enerji sektörü dışında tüm sektörlerde azalış olmakla beraber, ulaştırma-haberleşme kapsamında olan Türk Telekom A.Ş. çalışan sözleşmeli statüdeki personelin işçi statüsüne geçmesi bu azalışta etkili olmuştur (http:28). Özel sektörün işe alma, çalıştırma ve işten çıkarma konusundaki tutumu kamu kesiminden büyük farklılıklar arz etmektedir. İşe alma kriterleri arasında vasıf ve işe uygun olma ön plana geçecektir. Özellikle ülkemizde olduğu gibi, politik baskılarla işe alma sona erecektir. Kamu kesiminde çalışmanın getirdiği istihdam

garantisi sona erecek, özel sektör işvereni verimli bulmadığı çalışanı, sosyal endişeler taşımaksızın işten çıkaracaktır. Özellikle memur statüsünde bulunanların istihdam garantisi sona ermiş bulunacaktır. Devletin belirli gruplara yönelik istihdam politikalarını uygulamada kamu kesimi daha sorumlu davranmaktadır. Nitekim özürlü veya eski hükümlülerin topluma kazandırılması sürecine yönelik olarak uygulanan zorunlu istihdama kamu kesimi işverenleri daha fazla yer vermekte, özel sektör kanuni sınırları zorlayarak asgari seviyede veya ceza ödeyerek hiç istihdam etmemektedir. Özelleştirmeden ilk etkilenecek gruplar arasında bu durumda bulunanlar yer alacaktır.

İstihdamla ilgili olarak özelleştirmenin, en azından kısa dönemde ortaya çıkacak etkilerinden birini de işçi devrinin artması oluşturacaktır. Kamu kesimi işyerlerinde uzun süreli istihdam ve bu kurumlarda emekli oluncaya kadar çalışma yaygın bir uygulamadır. Özel sektör bu endişeleri taşımaksızın bir yandan daha verimli olanları çalıştırmak, diğer yandan koruyucu iş mevzuatının getirdiği kıdem tazminatı ve benzeri yükümlülüklerden kurtulmak için işçi devrini artırabilir. Bu da çalışanların istihdam güvencesinin önemli ölçüde azalması anlamına gelir (Alper, 1995:39-40).

Özelleştirme baskısı sonucunda yaşanan bir diğer dikkat çekici gelişme, KİT'ler arasında işçiler arasında görülen yer değiştirmelerdir. Bu şekilde 1997'nin ilk yarısı itibarıyla 2461 işçinin yer değiştirdiği tespit edilmiştir (Petrol-iş, 1997:20).

5.2.3. Özelleştirmenin Çalışma Şartlarına Etkisi

Özel sektörün devraldığı işletmelerdeki çalışma şartları kamu kesiminden farklı olacaktır. Bu farklılığın özünü yönetim gücünü ağırlıklı olarak hissettirmesinden ve kârlılık endişesi ile bazı sosyal haklardan geri dönme eğilimi göstermesi oluşturacaktır. Özellikle sendikalar, çalışanlara yönelik sosyal hakların verilmesinde ve uygulanmasında kamu kesimi işverenlerinin, çoğu zaman maliyet artışı endişesini bir kenara bırakarak daha sorumlu davrandıklarını kabul etmektedirler. Özel teşebbüs aynı iş kanunu hükümlerine bağlı olarak faaliyette bulunmakla birlikte bu uygulamalarda, maliyet endişesi ile bazı sınırlamalara gidecektir. Bu sınırlamaların ortaya çıkacağı ilk alan, işçi sağlığı ve iş güvenliğine

yönelik tedbirlerin alınmasında ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan kamu kesimi işverenlerinin daha duyarlı olarak davrandıkları, koruyucu tedbirleri almada daha sorumlu davrandıkları belirtilmektedir. Özel sektör işverenin kısa dönemde bu tedbirleri ihmal edebileceği endişesi vardır. Çalışanlara yönelik sosyal haklarda da bir kısıtlama olacağı endişesi vardır. Bu endişe özellikle iş kanunu ve toplu sözleşmelerle garanti altına alınmamış alanlarda ortaya çıkabilecektir. Çalışanlar için yapılan sosyal tesisler, bu tesislerden yararlanma ücretleri, çalışanları aile fertlerine yönelik hizmetler bu alanlardan etkilenecek olanlarını oluşturmaktadır. Kreş veya anaokulları açılması, spor ve dinlenme tesisleri yapılması konusunda özel sektörün daha katı davranacağı ileri sürülmektedir (Alper, 1995:41).

5.2.4. Özelleştirmenin Ücretlere Etkisi

Özelleştirmenin ücretlere etkisi tek yönlü olmayacaktır. Özel sektörün ücreti verimliliğe dayandırmak isteyeceği açıktır. Bu eğilime bağlı olarak ücret yapısında verimlilik kriterine bağlı değişimler olacak, sosyal yardımların toplam ücret içindeki payı azalacaktır. Verime göre ücret verme isteğinin sonucu olarak ücret farklılaşmasına gidilecektir. Toplu sözleşmelerde eşit olarak zamlardan veya yalnızca kıdeme bağlı ücret artışlarından kaçınılacaktır. Ücretlerin seviyesi konusunda, kısa dönemde bir düşme söz konusu olmayabilir. Burada, özelleştirmenin yapılma şekli, yapıldığı alan ve işverenin niteliği ile o ülkenin iş hukuku mevzuatı ve tabii olarak piyasa şartları etkin olacaktır. Fakat ücretlerin kesinlikle düşeceğini söylemek her zaman mümkün olmayacaktır (Alper, 1995:45).

Kamu harcamalarının kısılması ve KİT'lerin özelleştirilmesine paralel olarak kamu sektöründe ve belediyelerde yaygın bir şekilde önce hizmet sektöründe başlayan taşeronlaşma, giderek doğrudan üretim işyerlerinde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. İşgücü maliyetlerini azaltmak, diğer taraftan da sendikasızlaştırarak özelleştirmeyi kolaylaştırmak amacıyla yapılan taşeronlaşmayla, zaten düşük olan ücretler daha da düşürülmektedir (Türk-İş, 1998:170).

Taşeronlaşma altında uygulanan özelleştirme sonucunda ücretler düşürülürken, kadrolu işçiler taşeron çalışanlar ile karşı karşıya getirilmekte, sendikal örgütlenmede aşındırılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım, 1997:146).

Ücretleri düşürme uygulamalarının beslediği bir diğer olgu da kaçak işçi çalıştırmadır. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, kaçak ve kayıt dışı işçi çalıştırılması, özelleştirme sonucu ne tür güvencesiz ve haklardan yoksun bir istihdama gidileceğinin işaretleridir.

Özelleştirmenin de yol açmasıyla ücretler konusunda gündeme getirilen başka bir konu, verimliliğe ya da performansa dayalı ücret sistemleridir. Bilindiği gibi ülkemizde verimliliğe dayalı ücret sistemleri uygulansa da, bunlar dar bir alanı kapsamakta, yaygın olarak zamana göre ücret sistemleri kullanılmaktadır. Sağlam bir sosyal alt yapı temelinde şekillenebilen, uygulama öncesi ve sonrası yoğun dikkat ve titizlik gerektiren verimliliğe dayalı sistemlerin mevcut sınırlı uygulamasında işçiler açısından istenilen başarının elde edildiğini söylemek mümkün değildir (Türk-İş, 1998:170).

5.2.5. Özelleştirmenin Sendikal Örgütlenmeye Etkisi

Özelleştirmenin sendikalaşmaya etkisi öncelikle istihdamda meydana gelecek daralma dolayısıyla sendikalı sayısında azalma olarak kendini gösterecektir. İşten çıkarma ne kadar fazla ise bu olumsuz etkide o kadar fazla olacaktır.

24 Ocak 1980 tarihinden itibaren ülkemizde yerleştirilmeye çalışılan dünyanın diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin benzer olarak uygulanan ekonomik politikalarla sendikalara tahammülsüzlük çok daha artmıştır. 12 Eylül'ün ilk yaptığı sendikaları kapatmak olmuştur. 12 Eylül ilan edildiğinde 80 bin işçi grevde 120 bin işçinin de sözleşmeleri sürmekteydi. Sendikalara bu tahammülsüzlüğün artması, düşük ücret politikalarına, sendikal hak ve özgürlüklerin yok edilmesine, sendikaların sessiz kalamayacaklarındandır. 24 Ocak ve uzantısı 12 Eylül ile özelleştirmeyle doğrudan ilişkisi olduğuna inandığımız KİT'lerde sendikasızlaştırma politikaları bu nedenle ön plana çıkarılmıştır. Sendikasızlaştırma yönündeki politikalar bir yandan sendikal hakların yok edilmesi diğer yandan sendika üyeliğinin azaltılması şeklinde olmuştur.

Kuşkusuz, sendikal örgütlenmenin zayıf olduğu, grev hakkının olmadığı bir KİT hem daha kolay özelleştirme programına alınacak ve hem de alıcı için çok daha cazip bir kuruluş olacaktır (Petrol-İş, 1989:111).

Özelleştirme aracılığıyla sendikasızlaştırma, nicelik ve nitelik olmak üzere iki yönden önem taşımaktadır. Nicelik yönü, özelleştirmeye bağlı işten çıkarmalar nedeniyle, sendika üye sayısında azalma, dolayısıyla sendikalaşma yoğunluğunda düşüştür. Nitelik yönü ise, sendikalı işçi sayısının azalmasına paralel olarak sendikaların gücünün zayıflamasına yol açıcı ve başta örgütlenme olmak üzere faaliyetlerine getirilen engellerin artışıdır.

Özelleştirme uygulamaları ile sermayeye kaynak aktarımının daha kolay yapılabilmesine olanak sağlamak amacıyla, çalışanlarının kazanımlarının başta sendikal örgütlülük gücünün önce zayıflatılması ve giderek ortadan kaldırılması biçiminde olmaktadır. Özelleştirme için sendikasızlaştırma, özelleştirilecek işletmeleri sahipleri açısından cazip hale getirmek için gereklidir. Kamu işletmelerinde işgücü fazlasını azaltmak, sosyal haklarda kısıntı yapabilmek ve böylece bu kuruluşları yeni sahiplerinin isteklerine uygun olarak sunabilmek için, sendikasızlaştırma gündeme gelmektedir (Işıklı, 1990:44).

5.2.6. Özelleştirmenin Gelir Dağılımına Etkisi

KİT'lerin en önemli kuruluş amaçlarından biri, gelir dağılımını düzenlemektir. Bu işletmeler kâr amacından çok sosyal amaçlar için faaliyet göstermişlerdir. Bu anlamda, toplumun tüm kesimlerine alt yapı hizmetleri götürmüşler, düşük gelir grupları için temel tüketim malları üretmiş ve hizmet sunmuşlardır. Böylece, özel sektörün yeterince kârlı olmadığı için üretmediği veya sunmadığı hizmetleri, daha ucuz fiyatlarla sunmuş ve gelir dağılımının adil hale gelmesine yardımcı olmuştur. Geniş toplum kesimleri için sadece kâr amacı olmadan faaliyet gösteren bu işletmelerin özelleştirilmesiyle gelir dağılımı nasıl etkilenecektir sorusuna karşılık, özelleştirmeyi savunan ve karşı olan farklı değerlendirmeler bulunmaktadır.

Özelleştirmeyi savunanlar, sermayenin tabana yayılmasıyla gelir dağılımının daha düzenli hale geleceğini öne sürmektedirler. Bu görüşe göre, KİT'ler öncelikle çalışanlara olmak üzere, halka satılacaktır. Böylelikle hem sermaye geniş kesimlere yayılacak, hem de çalışanlar çalıştıkları işletmelere ortak olması ile verimlilik artacaktır (TÜSİAD 1989:12). Diğer taraftan, devlet KİT satışlarından elde ettiği

gelirle hem yeterli sermaye edememiş küçük üreticilere kaynak aktaracak, hem de sağlık, eğitim, kültür ve altyapı yatırımları gibi geniş toplum kesimlerini ilgilendiren yatırımlara bütçeden daha fazla pay ayırabilecektir. Böylece gelir dağılımı daha düzenli hale gelecektir (TİSK, 1989:44).

Özelleştirmenin gelir dağılımını daha da bozacağı görüşünde olanlara göre ise, özelleştirmenin sermayeyi tabana yayma görüşü gerekçeye aykırıdır. Çünkü ülkemizde gelir dağılımı son derece bozuktur ve bu durumda sermayenin tabana yayılması mümkün değildir. Bu anlamda, düşük ve orta gelire sahip kişinin büyük bölümü tasarruf yapacak, diğer bir deyişle bu hisseleri alacak ekonomik güce sahip değildir. Kaldı ki, bu konuda ülkemizde ve diğer ülkelerdeki deneyimler, küçük hatta orta tasarrufçunun edindiği hisse senetlerinin kısa süre içinde büyük sermaye sahiplerince toplandığı görülmüştür. Bu da gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olacaktır.

Diğer taraftan, daha önce belirttiğimiz KİT'lerin kâr amacını düşünmeden dar ve orta gelir gurubundaki kesimler için mal ve hizmet üretme fonksiyonu özelleştirme ile ortadan kalkacaktır. Bu anlamda, özelleştirilen işletmeler, toplum yararından çok ortaklarının yararlarına öncelik tanıyan bir fiyat ve üretim politikası izlemek eğiliminde olacaklardır. Bu da toplumsal yararı olumsuz yönde etkileyecektir (Duran, 1985:8).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özelleştirme ortaya çıkış gerekçesi ile iktisat politikası aracıdır. Özelleştirmeye bu araçla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan demokratikleşme gibi siyasi gayeler veya gelir dağılımının düzeltilmesi gibi sosyal amaçlar yüklemeye kalkışılmamalıdır. Özelleştirme bir vasıta ve uygun şekilde kullanılırsa olumlu sonuç vermektedir. Enflasyondan iktisadi büyümeye bütün iktisadi problemleri çözme vasıtası değildir. Özelleştirme, ülke gerçekleri ve ihtiyaçları ile uyumlu olarak gerçekleştirilmelidir. Diğer ülkelerin örnekleri ile Dünya Bankası tavsiyeleri temel göstergeler olarak alınmamalıdır. Türkiye bugünkü gelişme seviyesi ile kendi ekonomik yapısını tahlil etme ve çözüm yolları bulma konusunda gerekli güç ve gelişmişliğe sahip bir noktadadır. Özelleştirme politikasının belirlenmesinde buna dikkat edilmelidir. Özelleştirme yapılırken yalnızca iktisadi etkinlik kriteri ile sınırlı kalınmamalı, toplum menfaati, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi alanlara da uygun hareket edilmelidir. Türkiye özelleştirme konusunda başarılı değildir. Açık bir özelleştirme politikasının yokluğu, mevcut politikaların sıkça değişmesi, açıklananların aksine hızlı özelleştirme politikalarının uygulanmak istenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmemesi bu başarısızlığın görünen sebebini oluşturmaktadır. Özelleştirme, topluma ait kuruluşların devredilmesi anlamına da gelmektedir. Bu şekilde anlaşılan bir özelleştirmenin başarılı olabilmesi için, bu kuruluşların mülkiyetini sahiplenenlerin, yani kamuoyunun bu satışa inandırılmaları gerekir. Bu özelleştirmenin açık olarak yapılmasını, kafalarda devlet malının yağmalandığı veya birilerinin zengin edileceği düşüncesinin oluşmasına izin verilmemesini zorunlu kılar. KİT'leri bugünkü halleri ile bırakmak mümkün değildir. Ancak, tamamının her ne pahasına olursa olsun özelleştirilmesi de yanlıştır. KİT'lerin faaliyetleri devam ettirilecek olanlar yeniden reorganize edilmeli, uygun olanlar ise kamuoyuna açık olarak bir program dahilinde özelleştirilmelidir. Sendikaların özelleştirme konusundaki tutumlarını netleştirmeleri bir zorunluluktur. Bu netlikte güçlü gerekçelere dayandırılacak bir politika ile mümkün olabilir. Bütünüyle özelleştirmeye karşı olmak bir çözüm değildir.

Sendikaların özelleştirme hakkındaki geçmişten günümüze açıklamalarına dayanarak, Türk sendikalarının Türkiye’deki özelleştirme karşısındaki tutumları, ana hatları ile şu noktalarda toplamamız mümkündür.

□ Özelleştirme konusunda sendikalarda sistemli ve dayanışma esasına bağlı bir mücadele geliştirilmemiştir. Hangi sektörde özelleştirme uygulaması var ise mücadele o sektöre veya işyerlerine yönelik nokta mücadele şeklinde kalmıştır.

□ Sendikalarca açıkça ifade edilmemekle birlikte, özelleştirmeye karşı tutumlar daha ağır basmaktadır. “Özelleştirmeye karşı değiliz” diye başlayan açıklamaların devamında mutlaka eleştiriler gelmektedir.

□ Özelleştirme kavramına karşı çıkılırken, alternatif çözüm yollarının geliştirilmesinde ve kamuoyunun bu konudabilgilendirilmesinde yetersiz kalınmıştır. KİT’lerin bugünkü halini savunamamak da sendikaların bu mücadeledeki engelini oluşturmuştur.

□ Özelleştirme konusunda kamuoyunu bilgilendirme faaliyetlerinde yetersiz kalınmış, ancak bu eksiklik günümüzde hızla giderilmeye çalışılmıştır. Özelleştirme sendikalarımızın gündemine girmiştir ve yayın organlarında, genel kurullarında ve çalışmalarında yerini almıştır.

Sendikalar, özelleştirmeye karşı mücadele konusunda, siyasi iktidarı hedef almışlar, bu seviyedeki bir mücadelede özelleştirmeyi, çalışma hayatının diğer bazı meselelerinin çözümünde pazarlık konusu olarak değerlendirmişlerdir.

Türk sendikalarının sahip olduğu gelişme seviyesi, daha etkin ve tutarlı bir mücadeleye imkan verebilmektedir. Bu mücadele kesinlikle “her ne pahasına olursa olsun özelleştirmeye karşı olma” şeklinde olmamalıdır. Bu en az “her şeye rağmen özelleştirme” anlayışı kadar yanlış olur. Özelleştirmenin gerekçelerinden hareketle, iktisadi temelleri güçlü bir mücadele ile daha başarılı olunulabilecektir. Bu, sendikalarımızın bu alanda çok yönlü araştırma faaliyetlerini başlatmaları ile mümkün olabilecektir.

Küresel ekonomiye kayıtsız şartsız teslim olmak bir kaçınılmazlık değil, sermayenin sınıfsal, siyasal tercihidir. Kurumlaşma ve özellikle son yıllardaki özelleştirme, 1980’lerde başlayan ve “minimal” devleti hedefleyen bir büyük stratejinin, ülke ekonomisinin yerli ve yabancı sermaye için, sermaye ve onun işbirlikçileri tarafından yönetilmesi stratejisinin bir parçasıdır. Bu stratejinin bugün ulaştığı nokta giderek derinleşen bir dışa bağımlılık, siyasal ve ekonomik vesayet, siyasetin ve parlamenter demokrasinin işlevsel olmaktan uzaklaşmasıdır.

Bu anlatılanlardan çıkarılabilecek sonuçları özetlemeye çalışırsak, Türkiye’de üretici KİT sistemi yeniden yapılandırmayı son derece güçleştirecek biçimde tahrip edilmiş durumdadır. Son yıllarda KİT çalışanlarının iş ve aşlarını korumak için verdikleri mücadele saygı ve takdirle karşılanmalıdır; ancak sadece kamu kesimindeki istihdam düzeyini korumaya dönük bir strateji ile Türkiye’nin büyüme, teknolojik gelişme ve hatta istihdam sorunları çözülemez. Temel sorun, neoliberal yapılanma dışında seçenek veya seçenekler arama ve bulma sorunudur. KİT sisteminin mali varlık açısından tükenmişliği, siyasal iktidarı kamu taşınmazlarının satışı ya da kiralanması ve doğal/tarihsel sit alanlarının daha yoğun kullanılması yolu ile kaynak bulma arayışına sürüklemektedir. Gelecekte yoksulluk ve yoksunluk pahasına bugünü kurtarmayı amaçlayan böyle bir girişim ancak ileride ülke için olumsuz sonuçların doğmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri. **“Kamu İktisadi Teşekkülleri Reformları Alternatifleri ve Özelleştirilmeleri”**, Yeni Çağ Basın Yayın San., Ankara, 1990.
- AKALIN, Güneri. **“KİT’ler ve Özelleştirilmeleri”**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- AKPINAR, Alper Tunga. **“Özelleştirme Karşısında Sendikaların Tutumları (AB İle Türkiye Arasında Bir Karşılaştırma)”**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ABD. Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2002
- AKTAN, Coşkun Can. **“Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme”**, İstanbul, 1994.
- AKTAN, Coşkun Can. **“KİT Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Stratejisi (Türkiye İçin Bir Model ve Stratejik Planlama Önerisi)”**, Tisk İnceleme Yayınları, No:12, İstanbul, 1996.
- AKTAN, Coşkun Can. **“Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi”**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000.
- ALPARSLAN, Aytuğ. **“Özelleştirme ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”**, Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- ALPER, Yusuf. **“İktisadi Amaçları ve Sosyal Boyutlarıyla Özelleştirme”**, Sağlık-İş Yayınları, Ankara, 1994.
- ALPER, Yusuf. **“Özelleştirme”**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, Ankara, 1995.
- ARIOĞLU, Ergin. **“Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme”**, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayınları, Ankara, 1994.
- BARLAS, Emin. **“Türkiye’de Kamu Malvarlığı: Özelleştirme Politikaları Ve Sorunları”**, Doktora Tezi, T.C. Yükseköğretim Kurulu Döküasyon Merkezi, Bursa, 2002.

- BAYTAN, İlhan. **“Özelleştirme: Hukuki Yapı, Uygulamalar, Sorunlar, Öneriler”**, TRT Genel Sekreterliği Basın ve Yayın Müdürlüğü, Ankara, 1999.
- BAŞARAN, Funda.,ÖZDEMİR, Önder. **“Telekomünikasyonda Özelleştirme, İddialar, Örnekler, Gerçekler”**, KİGEM Yayınları, Ankara, 1998.
- BAŞOĞLU, Mustafa. **“Özelleştirme Tasarısı İşçi Haklarını Korumuyor”**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, Ankara, 1995.
- BEDİR, Eyüp. **“Kamu İktisadi Teşebbüslerin Özelleştirilmesinden Doğan Problemler ve Çözüm Önerileri”**, Şeker İş Yayınları, No:73, Ankara, 1992.
- CEYLAN, S. **“KİT’lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması”**, İstanbul, 2002.
- ÇETİNKAYA, Özhan. **“Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme”**, Ekin Kitapevi Yayınları, 2001.
- ÇETİNOĞLU, Hulusi. MESS İşveren Gazetesi, Sayı:644, Ağustos, 1993.
- DERELİ, Toker. **“Özelleştirmenin Endüstri İlişkilerine Etkileri”**, BASİSEN Dergisi, Sayı:51, Ekim,1993.
- DERELİ, Toker. **“Toplu Pazarlık Düzeninde Ücretler, Enflasyon, Artan Grevler (Türkiye’de ve Dünyada Deneyimler)”**, İktisat Dergisi, Sayı:311, Ocak, 1991.
- DERELİ, Toker. **“Aydınlık ve Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak ve Türkiye’de)”**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1923, İstanbul, 1975.
- DUMAN BEKTAŞ, Fatma; ŞIKOĞLU, Okan. **“Şeker Sanayi ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”**, Şeker-İş Yayınları, no: 101, Ankara, 2002.
- DURAN, M. **“KİT’lerin Özelleştirilmesi Sorunu”**, Yeni İş Dünyası, Sayı:66, Nisan, 1985.

- DURSUN, Çiler. **“TV Haberlerinde İdeoloji”**, İmge Yayınları, 2001.
- DÜNDAR, Sağlam. **“Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri”**, Kalite Matbaası, Ankara, 1980.
- ERDOĞDU, Seyhan. **“Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık”**, İmge Yayınları, 1999.
- EREN, Ercan. **“Piyasa Müdahalesinin Gerekliliği Üzerine Post Keynesci Yaklaşım”**, İktisat Dergisi, Ocak, 1989.
- GÜROL, Mehmet Ali. **“Bir Sosyal Özelleştirme Yöntemi: Çalışanların Pay Ortaklığı”**, Hak-İş Yayınları, Yayın No:18, Ankara, 1994.
- GÜZEL, A. **“Alt İşveren Taşeron Uygulamasının Endüstri İlişkileri Sistemine Etkileri”**, Çimento İşveren Dergisi, Cilt 7, Sayı:5, Eylül, 1993.
- GÜZEL, Hülya. **“Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme”**, Vakıfbank Yayınları, No:2, 2000.
- http:1 : **“Özelleştirme Ders Notları”**, Nursel Öztürk, Yüksek Denetleme Kurumu,
http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.htm, E.T.:
 20.01.2007.
- http:2 : **“Arz Yönlü İktisadi Düşünce”**, Coşkun Can Aktan,
http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/arzyonlu/aktan-arzyonlu.htm, E.T.: 01.04.2007.
- http:3 : **“Anayasal İktisat”**, http://tr.wikipedia.org/wiki/Anayasal_iktisat , E.T.:
 25.04.2007.
- http:4 : **“Türkiye’de Özelleştirme”**, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,
<http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, E.T.: 12.03.2007.
- http:5 : **“Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri”**, Ö.İ.B.,
http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, E.T.:
 18.03.2007.

http:6 : **“Yasal Çerçeve”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.htm, E.T.:
20.03.2007.

http:7 : **“Kurumsal Yapı”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/baskanlik/kurumsal_yapi.htm, E.T.:
20.03.2007.

http:8 : **“Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları 4 Yasal Çerçeve”**, Metin Kilci,

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/kit/kilcim/ozel4.htm>, E.T.:
20.03.2007.

http:9 : **“Uygulama Esasları”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/ozel.kapsami/uyg_esas.htm, E.T.:
20.03.2007.

http:10 : **“Gerçekleştirilen Uygulamalar”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1985-2003_gerceklesenler.htm, E.T.: 20.03.2007.

http:11 : **“Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, E.T.:
20.03.2007.

http:12 : **“İhale veya Satış/Devir Prosedürü Devam Eden Kuruluşlar”**,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/devam_edenler.htm, E.T.:20.03.2007.

http:13 : **“Zorlu 800 Milyon Dolara Oynadı”**,

<http://www.ekocerceve.com/haberDetay.asp?HaberID=13658&Kategori=12>, E.T.: 01.05.2007.

http:14 : **“Sümer Holding’den Hisse Satışı”**, Sabah Gazetesi Arşivi,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/12/26/eko91.html>, E.T.: 05.05.2007.

http:15 : **“TCDD İzmir Limanı”, Ö.İ.B.,**

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/devam_edenler.htm,
E.T.: 20.03.2007.

http:16: **“Telekom'un Özelleştirilmesi Yasa Tasarısı...”**,

http://www.belgenet.com/eko/telekom_100501g.html, E.T.:
05.05.2007.

http:17 : **“Türk Telekom'u ne yapmalı?”**, Mustafa Aysan,

[http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/24-11-2004\(3\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/24-11-2004(3).htm), E.T.:
06.06.2007.

http:18 : **“Telekom Özelleştirmesi”**, Yol-İş Sendikası Yayınları,

[http://www.yol-is.org.tr/yayinlar/makale_goster.php?](http://www.yol-is.org.tr/yayinlar/makale_goster.php?makalekod=311)
makalekod=311, E.T.: 07.05.2007.

http:19 : **“T.Yol-İş Sendikası Başkanlar Kurulu Bildirisi”**, Yol-İş Sen.

http://www.yol-is.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=341, E.T.:
08.05.2007.

http:20 : **“Türkiye'de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi”**,

Süleyman Yaşar, [http://www.iscikonseyi.org/modules.php?name=](http://www.iscikonseyi.org/modules.php?name=SinifGunlugu&file=index&sid=8490&devami=1)
SinifGunlugu&file=index&sid=8490&devami=1, E.T.: 09.05.2007.

http:21 : **“Tis Kapsamındaki İşçi”**, Aziz Çelik,

http://www.isguc.org/?avc=arc_view.php&ex=222&pg=m,
E.T.:10.03.2007.

http:22 : **“Toplu Sözleşmeden Yararlanan İşçi Oranı”**, Aziz Çelik,

http://www.isguc.org/?avc=arc_view.php&ex=222&pg=m, E.T.:
10.03.2007.

http:23 : **“Özelleştirilen Çimento Fabrikaları Genel İstihdam Bilgileri”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/cimento_genel.htm,
E.T.: 15.04.2007.

http:24 : **“PETKİM Personel Sayıları”**, Ö.İ.B.,

<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/petkim1.htm>, E.T.: 15.04.2007.

http:25 : **“TDİ Liman İşletmeleri Personel Sayıları”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/tdi_liman_isletmeleri1.htm, E.T.: 15.04.2007.

http:26 : **“Sek'e Ait Süt İşletmelerinin Özelleştirme Öncesi ve Sonrası İşçi**

Sayıları”, Ö.İ.B., <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/seksut1.htm>, E.T.: 15.04.2007.

http:27 : **“Özelleştirme Bilgileri”**, Ali Külebi,

http://www.ekonometri.com.tr/kategori.php?link=devam&grup=16&kat_id=0&sayfa_id=121, E.T.: 16.04.2007.

http:28 : **“Kamu İktisadi teşebbüsleri”**, Mustafa Özkan, YDK,

http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/kit'lerin%20denetimi.htm, E.T.: 18.04.2007.

http:29 : **“Özelleştirme Yöntemleri”**, Ö.İ.B.,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozellestirme_yontemleri.htm. E.T.: 19.03.2007.

http:30 : **“Özelleştirme ve Türkiye”**, Petrol-İş Sendikası, [http://www.petro-](http://www.petro-is.org.tr/WebArastirmaOzellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm)

[is.org.tr/WebArastirmaOzellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm](http://www.petro-is.org.tr/WebArastirmaOzellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm). E.T.: 10.04.2007.

http:31 : **“İşçi Sendikaları”**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

<http://www.calisma.gov.tr/CGM/sendikalar.htm>, E.T.: 01.06.2007.

İŞIKLI Alpaslan, **“Özeleştirme ve Sendikalar”**, 14-16 Kasım 1990 tarihinde yayınlanan “Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme” konulu sempozyumda sunulan bildiriler. ODTÜ Yayınları, Ankara, 1990.

İŞIKLI Alpaslan, **“Yeni Dünya Düzeninde Emek Sermaye Çelişkisi”**, Mülkiye, Eylül-Ekim 2000, Cilt:XXIV, Sayı:224, Ankara, 2000.

- İŞLETME BİLİM UZMANLARI DERNEĞİ, **“Özelleştirmede İşletme Yönetimi Sempozyumu”**, Ankara, 1993.
- KELEŞ, Ruşen. **“Yerel Demokrasinin neresindeyiz?”**, Yeni Türkiye Dergisi, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayını, Yıl:1, Sayı:4, Mayıs-Haziran, Ankara, 1995.
- KEPENEK, Yakup. **“Gelişimi Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri”**, İstanbul 1989; Arıcı, Kadir Özelleştirme ve Özelleştirmeden Doğabilecek İş Hukuku Problemleri”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C.6 S.1 s.400, Ankara, 1990.
- KİLCİ, Metin. **“Başlangıcından Bugüne Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Temmuz, 2004.
- KOÇ, Yıldırım. **“Türkiye’de 1923-1950 Döneminde Daimi İşçi Sıkıntısı”**, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt 18, Sayı: 168, Haziran, 1993.
- KOÇ, Yıldırım. **“1993 Yılında İşçi Sınıfı ve Sendikacılık”**, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt 18, Sayı: 163, Ocak, 1994.
- KORAY, Meryem. **“Sosyal Politika”**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2000.
- KORAY, Meryem. **“Endüstri İlişkileri”**, BASİSEN Yayını, No:22, İzmir, 1992.
- KLUNCKER, Heinz. **“Yeni Muhafazakar Saldırı, Ekonomik Bunalım, Kamu Kesimi ve Sendikalar”**, Yol-İş Sendikası, Ankara, 1986.
- MERAL, Bayram. **“Özelleştirme, İşçi Sınıfına Saldırının Bir Parçasıdır”**, Türk-İş, Sayı 280, Ağustos, 1993.
- ÖNDER, İzzettin. **“Özelleştirmeye Genel Yaklaşım, Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme”**, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1994.
- ÖZELLEŞTİRME İDARESİ BAŞKANLIĞI. **“Türkiye’de Özelleştirme”**, T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara, 2007.

- PETROL-İŞ. **“Özelleştirme Sonuçları”**, Petrol-İş Yıllığı, Petrol-İş Yayınları No:33, İstanbul, 1993.
- PETROL-İŞ. **“Özelleştirme Kimin İçin”**, Petrol-İş Yayınları, İstanbul, 1997.
- PETROL-İŞ. **“Özelleştirme Üzerine”**, Petrol-İş Yayınları, İstanbul, 1989.
- SAVAŞ, Vural. **“Keynezyen İktisat Yıkılırken”**, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1984.
- SERİM, Bülent. **“Özelleştirme”**, İzgi Yayınları, Ankara, 1996.
- SUIÇMEZ, Halit., YILDIRIM, Şevket. **“Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 508. Ankara, 1993.
- TİSK. **“Sorunlar ve Görüşlerimiz”**, TİSK İnceleme Yayınları, Türk-İş Dergisi, Sayı:240, Ekim, 1989.
- TOKOL, Aysen. **“Türkiye’de Sendikal Hareket”**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1994.
- TÜBA. **“Sendikalar”**, İş İşçi Çalışma Bülteni, Sayı:956, Şubat, 1994.
- Türkiye Odalar Borsalar Birliği. **“Özelleştirme Özel İhtisas Komisyon Raporu”**, Ankara, 1996.
- Türk Demokrasi Vakfı. **“Türkiye’de Özelleştirme Araştırma Raporu”**, Ankara, 1994.
- Türk-İş Araştırma Merkezi, **“KİT’ler ve Özelleştirme: İddialar ve Gerçekler”**, Türk-İş Araştırma Merkezi, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1999.
- Türk-İş Araştırma Merkezi, **“Özelleştirmeye Karşı Sosyal Devleti Koruma Raporu”**, Türk-İş Araştırma Merkezi Yayınları, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1998.
- Türk-İş Araştırma Merkezi, **“KİT’ler ve Özelleştirme”**, Türk-İş Araştırma Merkezi, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1997.

TÜSİAD. **“İstikrarlı Kalkınma ve Yeniden Sanayileşme İçin Ekonomik Çözümler”**, İstanbul, 1989.

YAZICI Kuddusi. **“Özelleştirmede Değerleme Yöntemleri ve Değerleme Kriterleri”**, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Finansman Dairesi Başkanlığı, Ağustos, 1997

YILDIRIM Bayram. **“Kamu işletmeleri ve Sendikalar”**, Kamu Girişimliği, TMMOB, İstanbul, 1997.

ZAİM, Osman; ÇAKMAK, Erol. **“Kamu Sektörü, Özelleştirme ve Etkinlik”**, Ka Yayınları, İstanbul, 1994.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.